

Deskriptiivisten ja onomatopoeettisten verbien kääntämisestä

Tarkasteltavana Mikko Rimmisen *Pussikaljaromaani* ja
Stefan Mosterin siitä laatima saksannos *Tütenbierroman*

Pauli Seppälä
Pro gradu -tutkielma
Ruotsin, saksan ja venäjän kielen laitos
Saksan kielen kääntäminen ja tulkkaus
Turun yliopisto
Marraskuu 2009

TURUN YLIOPISTO

Ruotsin, saksan ja venäjän kielen laitos / Humanistinen tiedekunta

SEPPÄLÄ, PAULI: Deskriptiivisten ja onomatopoeettisten verbien kääntämisestä. Tarkasteltavana Mikko Rimmisen *Pussikaljaromaani* ja Stefan Mosterin siitä laatima saksannos *Tütenbierroman*

Pro gradu -tutkielma, 122 s., 10 liites.
Saksan kielen kääntäminen ja tulkkaus
Marraskuu 2009

Tämän pro gradu -tutkielman aiheena on deskriptiivisten ja onomatopoeettisten verbien kääntäminen, johon syvennytään tutkimalla Mikko Rimmisen *Pussikaljaromaanissa* (2004) ja sen nimellä *Tütenbierroman* (2007) ilmestyneessä, Stefan Mosterin laatimassa saksannoksessa esiintyviä deskriptiivisiä ja onomatopoeettisia verbejä sekä niitä läheisesti muistuttavia, tyylillisesti sävyttyneitä verbejä. Tarkoituksena on selvittää, löytyykö näille verbeille saksan kielestä yhtä ilmeikkäitä vastineita, millaisia strategioita kääntäjä on läheisten vastineiden puutteessa käyttänyt ja missä määrin omaperäiset sananvalinnat ovat säilyneet kohdetekstissä.

Tutkimuksen painopiste on kääntäjän käyttämässä yleisstrategioissa. Käännösratkaisut jaotellaan pääasiassa sen mukaan, onko käytetyn vastineen merkitys konteksti huomioon ottaen lähellä alkuperäistä vai eroaako vastine keskeisiltä merkityspiirteiltään olennaisesti alkutekstin verbistä, sekä sen mukaan, ovatko sananvalinnat tekstiyhteyteen nähden odotuksenmukaisia vai päinvastoin omaperäisiä. Tarkasteltavaksi on otettu noin kymmenesosa romaanin pituudesta.

Mosterin käännöksessä on usein päädytty alkutekstiä värittömämpiin sananvalintoihin, ja varsinkin deskriptiivisten verbien käännösvastineet poikkeavat usein kontekstin kannalta keskeisiltä merkityspiirteiltään alkutekstin ilmaisuista. Useimmiten verbit on kuitenkin käännetty yhdellä verbillä; selittäviin määreisiin ja täydennyksiin on turvauduttu vain harvoin. Omaperäiset sananvalinnat on onnistuttu säilyttämään hyvin.

Tutkimus osoittaa, että niin deskriptiivisten, onomatopoeettisten kuin muidenkin tyylillisesti sävyttyneiden verbien kääntäminen voi olla haastavaa. Kaikissa näissä ryhmissä käännösvastineet vaihtelevat deskriptiivisistä täysin neutraaleihin verbeihin. Mosterin käännöksessä tyyliltään täysin neutraalit vastineet ovat kuitenkin harvinaisia, ja tutkittujen tapausten perusteella näyttääkin siltä, että verbeille on yleensä mahdollista löytää toimiva, sekä tyylinsä että merkityksensä suhteen tyydyttävä käännösvastine. Myös saksan kielessä on paljon deskriptiivisiä, onomatopoeettisia ja muita tyylillisesti sävyttyneitä verbejä, joskin ne ilmaisevat monesti hieman eri asioita kuin suomenkieliset.

Asiasanat: ekspressiivisanat, kääntäminen, saksan kieli, suomen kieli

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. Tutkimuksen lähtökohdat, menetelmät ja aineisto.....	3
2.1. Deskriptiivisten ja onomatopoeettisten sanojen tutkimuksesta.....	3
2.2. Metodiset lähtökohdat.....	5
2.3. Tutkimusaineisto ja -menetelmät.....	7
2.4. Deskriptiivisten verbien semanttinen jaottelu Snell-Hornbyn mukaan.....	9
2.5. Chestermanin mainitsemia käännösstrategioita.....	10
3. Yleistä kirjasta, kirjailijasta ja kääntäjästä.....	16
4. Keskeiset käsitteet.....	19
4.1. Ekspressiivisanat ja äännesymboliikka.....	19
4.2. Deskriptiiviset ja onomatopoeettiset sanat.....	22
4.3. Deskriptiiviset verbit ja niiden kuvauskeinot.....	27
5. Deskriptiiviset ja onomatopoeettiset verbit suomessa ja saksassa.....	34
6. Deskriptiivisten ja onomatopoeettisten verbien kääntäminen.....	39
7. Deskriptiiviset, onomatopoeettiset ja sävyttävät verbit Pussikaljaromaanissa ja sen saksannoksessa.....	45
7.1. Aineiston semanttinen jaottelu.....	45
7.2. Käytetyt käännösstrategiat ja tapausesimerkkien tarkastelua.....	53
7.2.1. Verhottu ilmaus ja lähin vastine.....	53
7.2.2. Läpinäkyvä ilmaus ja lähin vastine.....	57
7.2.3. Läpinäkyvä ilmaus ja pragmaattinen vastine.....	64
7.2.4. Verhottu ilmaus ja pragmaattinen vastine.....	74
7.2.5. Muut strategiat.....	75
7.2.6. Strategioiden yhteenveto.....	84
7.3. Merkitysryhmien ja strategioiden väliset yhteydet.....	90
8. Lopuksi.....	93
9. Deutsche Kurzfassung.....	95

Kirjallisuusluettelo

- Liite 1 Alku- ja kohdekielen verbit sanastoryhmittäin sekä strategiat ja merkitysryhmät
- Liite 2 Alku- ja kohdekielen verbit ja osallistujat

1. Johdanto

Deskriptiiviset eli tarkoitteensa ominaisuuksia kuvailevat ja onomatopoeettiset eli ääntä jäljittelevät sanat muodostavat yhdessä leksikaalisen ryhmän, jonka runsautta on pidetty suomen kielelle luonteenomaisena piirteenä (esim. Joki 1989, 15; vrt. Mikone 2002b, 410). Sanaluokista ilmaisuvoimaisimpia ovat verbit: deskriptiivisessä sanastossa niiden osuus on jopa kolme neljäsosaa.¹ Kaiken kaikkiaan suomen kielessä näyttää olevan paljon kuvailevia tai muuten vivahteikkaita verbejä.

Tutkielmani aihetta valitessani tulin pohtineeksi, että tällaisille verbeille on varmasti hankalaa, ellei mahdotonta, löytää sopivia vieraskielisiä käännösvastineita. Niinpä halusin tutkia esimerkinomaisesti, miten suomen kielen vivahteikkaita, erityisesti deskriptiivisiä verbejä voidaan kääntää saksaksi. Löytyykö vieraasta kielestä niille yhtä ilmeikkäitä vastineita? Millaisiin strategioihin kääntäjä turvautuu, jos läheistä vastinetta ei ole tai se ei jostakin syystä sovi kohdetekstin kontekstiin? Miten käy omaperäisten sananvalintojen, korvataanko ne tavallisemmilla? Näihin kysymyksiin etsitään vastauksia tutkimalla Mikko Rimmisen vuonna 2004 ilmestyneessä *Pussikaljaromaanissa* esiintyviä deskriptiivisiä, onomatopoeettisia ja muita tyylliltään sävyttyneitä verbejä sekä niiden saksankielisiä vastineita Stefan Mosterin käännök-sessä, joka on ilmestynyt vuonna 2007 nimellä *Tütenbierroman*. Onomatopoeettiset verbit on otettu mukaan siksi, että ne nivoutuvat tiiviisti yhteen deskriptiivisten verbien kanssa eikä niitä kaikissa tapauksissa ole mahdollista selkeästi erottaa omaksi ryhmäkseen. Muut tyylliltään sävyttyneet verbit toimivat vertailukohtana, ja ne on huomioitu siitäkin syystä, että kääntämisen kannalta ei ole sinänsä merkityksellistä, mihin kategoriaan käännettävä sana kuuluu. Aineistossa samoin kuin käyttämässäni taustakirjallisuudessa painottuvat kuitenkin deskriptiiviset verbit.

Teoreettisena lähtökohtana on Eve Mikosen (2002a) väitöskirja, jossa syvennytään perusteellisesti deskriptiivisten (ja onomatopoeettisten) sanojen määritelmiin, muotoon ja merkityksiin suomen ja viron kielen pohjalta, sekä Mary Snell-Hornbyn (1983) kontrastiivinen tutkimus, jossa perehdytään deskriptiivisten (ja onomatopoeettisten) verbien olemukseen, jaotellaan ne semanttisiin ryhmiin ja vertaillaan

---

¹ Mikone (2002a, 121) siteeraa Leskistä (1998), jonka mukaan 76 % Nykysuomen sanakirjassa esiintyvistä deskriptiivisanoista on verbejä.

laajasta aineistosta poimittuja saksan ja englannin kielen deskriptiivisiä verbejä. Pussikaljaromaanista poimitut deskriptiiviset, onomatopoeettiset ja muut tyyllillisesti sävyttyneet verbit ryhmitellään niiden merkitysten perusteella Snell-Hornbyn (ibid.) pääjakoa mukaillen. Tämän tutkimuksen painopiste on kuitenkin kääntäjän käyttämissä yleisstrategioissa, jotka jaotellaan empiirisen aineiston perusteella tutkimuksen tavoitteiden mukaan. Strategioiden tarkastelussa hyödynnetään osittain myös Andrew Chestermanin (1997) listausta.

2. Tutkimuksen lähtökohdat, menetelmät ja aineisto

2.1. Deskriptiivisten ja onomatopoeettisten sanojen tutkimuksesta

Deskriptiiviset ja onomatopoeettiset sanat eli yhteiseltä nimeltään ekspressiivisanat poikkeavat ryhmänä selvästi kielten muusta sanastosta. Eroja on niin merkityksessä kuin äännerakenteessakin: tyypillisinä ominaispiirteinä pidetään muun muassa merkityksen affektisuutta eli tunnepitoisuutta sekä eriasteista äännesymboliikkaa eli äänteiden, äänneyhdistelmien tai äänneasun kuvailevuutta (Heikki Leskinen 2001; 10, 12). Erot eivät kuitenkaan ole selvärajaisia. Käsitteisiin ja niiden määritelmiin tutustutaan tarkemmin luvussa 4, kun taas luvussa 5 tarkastellaan hieman suomen ja saksan kielen ekspressiivisanojen muotoa ja äännerakennetta. Näiden lisäksi tutkielman teoriaosaan kuuluu luku 6, jossa pohditaan deskriptiivisten ja onomatopoeettisten sanojen kääntämistä, sekä luku 3, jossa esitellään lyhyesti aineistoksi valittu teos, sen kirjoittaja ja saksantaja.

Ekspressiivisanoja on toistaiseksi tutkittu suhteellisen vähän, sillä niillä on tietty historiallinen painolasti. Onomatopoeettisia ja deskriptiivisiä sanoja on aiemmin pidetty osoituksena kielen alkukantaisuudesta, minkä vuoksi niitä ei ole haluttu myöntää olevan myös niin sanotuissa sivistyskielissä (Mikone 23.4.2009, vrt. Heikki Leskinen 2001, 7). Kun vallitsevassa lingvistiksessä tutkimustraditiossa on yleensä korostettu muodon, merkityksen ja tarkoitteen välisen suhteen arbitraarisuutta eli mielivaltaisuutta, äännesymboliikkaa on aikanaan käytetty perusteluna monissa kyseenalaisissa kielen syntyteorioissa, joiden mukaan sanojen muodon ja tarkoitteen välillä lähtökohtaisesti olisi yhteys. Nämä teoriat ja niihin kohdistettu kritiikki ovat olleet omiaan lisäämään epäluuloisuutta ekspressiivisanaston tutkimusta kohtaan. (Hinton et al. 1994a, 1; Mikone 2002a, 37–38, vrt. Itkonen 1966, 79–85.)

Toinen merkittävä tekijä on, että 1800-luvun puolivälissä alkunsa saaneen nuogrammaattisen koulukunnan vaikutuksesta vallalla on ollut äännehistorialliseen etymologiaan keskittyvä historiallis-vertaileva kielitiede, joka tarkastelee sanojen säännönmukaista kehitystä äännelakien ja analogioiden perusteella ja tyypillisesti sivuuttaa muun muassa ekspressiivisanastolle ominaisen epäsäännöllisen variaation. Ekspressiivisen sanaston tarkasteluun historiallis-vertailevat menetelmät eivät so-

vellu, minkä vuoksi kyseistä aihepiiriä käsitteleviä tutkimuksia ei varsinkaan 1900-luvun alkupuolella pidetty tieteellisesti uskottavina. Sittemmin asenteet ovat vähitellen muuttuneet ja uusien tutkimusten valossa etenkin äännesymboliikan merkitys kielessä näyttäisi olevan laajempi kuin on aiemmin haluttu myöntää. (Jarva 2003, 19, 22; Mikone 2002a, 37–38; Hinton et al. 1994a, 1.) Myös suomen ja muiden itämerensuomalaisten kielten ekspressiivisanasto on alkanut kiinnostaa tutkijoita, mistä hyvänä esimerkkinä on Eve Mikosen (2002a) väitöskirja, joka on kattava perusteos aiheesta ja soveltuukin mainiosti tämän tutkimuksen teoreettiseksi lähtökohdaksi. Samoin Vesa Jarva (2003) käsittelee aihetta monipuolisesti. Sen sijaan saksan kielen näkökulmasta tehtyjä tuoreita tutkimuksia ei näyttäisi olevan saatavilla; uusimmat löytämäni ovat 1980-luvulta. Tuolloin on kuitenkin ilmestynyt muun muassa Mary Snell-Hornbyn (1983) laaja ja monipuolinen esitys englannin ja saksan kielen deskriptiivisistä verbeistä sekä Rosemarie Lührin (1988) etymologiaan painottuva teos.

Etymologisen tutkimuksen ongelmana on edelleenkin perinteisen historiallisvertailevan metodin joustamattomuus. Esimerkkinä tästä Jarva (2003, 31) pohtii *Suomen sanojen alkuperä* -sanakirjan (SSA) tilannetta: Toimituskunnassa ilmeisesti tiedostetaan, että tiukoilla äännelaeilla ei voida selittää epäsäännöllistä variaatiota, vaan osa sanastosta jää etymologisen tarkastelun ulkopuolelle. Toisaalta ei myöskään ole yksimielisyyttä siitä, miten etymologointia tulisi kehittää, mikäli perinteisistä äänteellisistä kriteereistä tingittäisiin. (Ibid.) Tiedot ekspressiivisanojen alkuperästä ovat siis puutteellisia, eikä tilanteeseen liene odotettavissa nopeaa parannusta. Muun muassa näistä syistä on luonnollista, että moni tutkija tarkastelee sekä ekspressiivisyyttä että äännesymboliikkaa synkronisesti eli ilman ajallista perspektiiviä, käytännössä nykyhetken näkökulmasta. Käsillä olevassa tutkielmassa deskriptiiviset ja onomatopoeettiset sanat erotetaan toisistaan ja muusta sanastosta ensisijaisesti niiden (nykyisen) merkityksen mukaan, kuten Mikone (2002a, 17–19, 29) tekee, koska ensinnäkään niiden alkuperää ei tunneta riittävästi ja toisaalta ekspressiivisyys tai deskriptiivisyys ei myöskään ole historiallisessa mielessä pysyvä ominaisuus, vaan sanat saattavat ajan mittaan deskriptiivistyä tai neutraalistua (Heikki Leskinen 2001, 15). Kääntämisen kannalta alkuperällä ei muutenkaan ole merkitystä. Äännesymboliikka puolestaan on luokittelukriteerinä ongelmallinen muun muassa siksi, että sitä esiintyy sekä onomatopoeettisessa, deskriptiivisessä että ei-ekspressiivisessä

sanastossa (Mikone 2002a, 55). Ekspressiivisanojen jaottelua ja siihen liittyviä määritelmäkysymyksiä käsitellään luvussa 4.2. ja äännesymboliikan eri muotoja luvussa 4.1.

2.2. Metodiset lähtökohdat

Tämän tutkimuksen alullepanijana oli kysymys, ovatko suomen kielen deskriptiiviset verbit niin ainutlaatuisia kuin niiden ajatellaan olevan, vai löytyykö esimerkiksi saksan kielestä niille yhtä kuvailevia vastineita. Heti alussa tarjoutui kaksi keskeistä metodista lähtökohtaa, joista käsin tähän kysymykseen olisi mahdollista etsiä vastauksia: kontrastiivinen kielitiede ja deskriptiivinen käännöstiede. Näistä ensimmäinen tutkii ensisijaisesti sanojen ja rakenteiden merkityksiä, kun taas jälkimmäinen tarkastelee viestin välittämistä kielestä toiseen eli konkreettista koodinvaihtoa ja sen tuloksia, usein tilannelähtöisesti mutta objektiivisesti, itse tilanteen ulkopuolelta. Kontrastiivisessa sanastontutkimuksessa pyritään löytämään merkitykseltään vastaavien tai lähes vastaavien sanojen yhteydet ensin kunkin kielen sisällä ja sen jälkeen eri kielten välillä (Vanhatalo 2001, 131, 133; hyvänä esimerkkinä Snell-Hornby 1983). Deskriptiivisessä käännöstieteessä puolestaan tarkastellaan käännettyjä tekstejä ja niiden osia, käännöksen ja alkutekstin välisiä suhteita sekä käännös-malleja, -normeja ja -strategioita (Toury 1995, 1).

Kontrastiivisen metodin avulla voidaan tutkia tiettyä sanastoryhmää kokonaisuutena, mikä kuitenkin edellyttää laajaa aineistoa. Tällä tavoin on myös mahdollista käyttää aineistona yksinomaan kääntämättömiä originaaleja, jolloin sananvalintojen voidaan ajatella olevan aidompia. Toisaalta varsinkin juuri ekspressiivisanojen teoreettinen määrittely voi osoittautua ongelmalliseksi, sillä ne saavat usein merkityksensä vasta kontekstissa, minkä lisäksi sanan kuvaama tarkoite on monesti ymmärrettävä hyvin subjektiivisesti. (Vanhatalo 2001, 131–132, vrt. Jarva 2003, 75.) Onomasiologinen eli tarkoitelähtöinen, vertaileva metodi näyttäisi siis soveltuvan melko huonosti ekspressiivisanaston tutkimukseen. Tarkoitteiden eli käytännössä sanojen systemaattinen purkaminen merkityspiirteisiin ja sijoittaminen keskinäiseen merkityshierarkiaan helpottaa kuitenkin merkitysten tunnistamista. Lisäksi myös onomasio-

logisessa tarkastelussa on kiinnitettävä huomiota koko viestintätilanteeseen eikä tarkoitteen ilmaisemista voi lähestyä vain yhden kielen sanastosta käsin. (Id., 132–134.)

Vastaavasti deskriptiivisessä käännöstieteessä ei Touryn (1995, 87–89) mukaan koskaan pidä lähteä alkutekstistä yhtenä kokonaisuutena eikä myöskään käännöksestä itsenäisenä tekstinä. Sen sijaan käännöstä ja alkutekstiä on tarkasteltava rinnakkain ja ne on jaettava kulloisenkin tutkimustehtävän kannalta tarkoituksenmukaisiin yksikköihin, jotka yhdessä muodostavat vastinepareja. Yksiköt voi määrittää vain suhteessa niiden vastineisiin toisessa tekstissä, ei kummankaan tekstin kohdalla erikseen. (Ibid.)

Tämä tutkimus on vahvasti kontekstilähtöinen ja perustuu keskeisiltä osiltaan deskriptiiviseen käännösvertailuun. Vastineparit on määritetty suhteessa toisiinsa. Vertailu muistuttaa kuitenkin kontrastiivista sanastontutkimusta sikäli, että ensisijaisena tarkastelukohteena ovat yksittäiset verbit tai joissakin tapauksissa *kollokaatio*² – paitsi tietyssä kontekstissa, myös itsenäisinä yksikköinä. Tutkimustehtävän mukaisesti verbien valintakriteerinä on ollut oletettu ekspressiivisyys nimenomaan alkutekstissä. Tarkasteltavat ilmaukset määräytyvät siis yksittäisen tekstin perusteella, mistä huolimatta ne näyttäisivät edustavan melko hyvin suomen yleiskielen ekspressiivisiä verbejä. Kohdekielen suhteen on syytä olla varauksellisempi, sillä käännettäessä teksteillä on taipumus neutraalistua (lisääntyvän standardisoitumisen laki, Toury 1995, 267–274) eikä saksan kielen ekspressiivisanastosta ole käytettävissäni kattavaa yleiskuvausta, johon voisin aineistoani verrata.

---

² Kollokaatiolla tarkoitetaan yleensä sanayhdistelmää, jonka osat *tietyssä merkityksessä* tyypillisesti esiintyvät yhdessä (vrt. Forsgren 1996, 12). Esimerkiksi *kapsahtaa (jonkun) kaulaan* on vakiintunut kollokaatio, joten tämän nimenomaisen merkityksen välittämiseksi *kaula* edellyttää parikseen verbin *kapsahtaa* – **pudota (jonkun) kaulaan* ei olisi mahdollinen – sen sijaan muussa yhteydessä sanat voivat esiintyä toisistaan riippumatta. Tässä kollokaatioiksi nimitetään myös vakiintumattomia, ei-triviaaleja verbin ja substantiivin muodostamia verbilausekkeita, kuten *viljellä möhähdyksiä* ja *ähertää päätös*.

2.3. Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Koska deskriptiivinen sanasto on tyyliltään värittyä ja usein luonteeltaan affektiivista, sitä esiintyy spontaanin puheen lisäksi lähinnä kaunokirjallisuudessa, ei niinkään asiateksteissä. Elokuviissa ja teatterissa, joissa tapahtumat voidaan esittää fyysisesti, kuvailevan sanaston tarve on vähäisempi. Oli siis luontevaa valita aineistoksi kaunokirjallinen teksti. Pussikaljaromaani valikoitui tarkastelun kohteeksi rikkaan ja vivahteikkaan sanastonsa ansiosta. Koska deskriptiivistä sanastoa on tekstissä runsaasti, aineisto on rajattu noin kymmenesosaan koko romaanin pituudesta. Aineiston rajaukseen on sovellettu systemaattista satunnaisotantaa, eli otokseen on poimittu joka kymmenes alkutekstin sivu alkaen sivulta 10 (teksti alkaa sivulta 7). Näiltä sivuilta on listattu ensinnäkin kaikki ekspressiiviset verbit: onomatopoeettiset eli ensisijaisesti ääntä kuvaavat verbit, kuten *kirskaa* ja *ähkiä*, sekä deskriptiiviset eli ensisijaisesti muuta kuin ääntä ilmaisevat, tekemisen tapaa kuvailevat verbit, joilla on erityinen värittävä merkitys ja joille on osoitettavissa neutraali vastine, esimerkiksi *koikkelehtia* 'liikkua pitkin, epävarmoin askelin' [lyhennetty Kielitoimiston sanakirjasta 2007 (KS)]. Edellä mainittujen termien määritelmiä käsitellään tarkemmin luvussa 4.1. Mukaan on otettu myös potentiaalisesti deskriptiiviset rajatapaukset, kuten *huitaista* 'heilauttaa kättään tai lyödä, läimäyttää jotakin nopeasti ja huolimattomasti' (KS), ja ei-ekspressiiviset tekemisen tapaa kuvaavat verbit, esimerkiksi *kytätä* 'katsella kiinteästi' (lyh. KS) sekä finiittiverbien lisäksi attributteina käytetyt partisiippimuodot (*köpöttävää* askelta) ja verbeistä johdetut, verbin ilmaisemaan toimintaan viittaavat substantiivit (*äheltäminen*). Samanaikaisesti on käyty läpi vastaavat kohdat käännöksestä ja merkitty muistiin alkutekstin ekspressiivisten verbien vastineet.

Verbien merkityksen määrittelyssä on käytetty lähinnä yksikielisiä yleiskielen sanakirjoja, suomen kielen osalta *Kielitoimiston sanakirjan* (KS) uusinta, sähköistä versiota (2007) ja perinteisen, vuosina 1951–1961 ilmestyneen *Nykysuomen sanakirjan* (NS) neljättä painosta (1973) sekä saksan kielen osalta standarditeoksen aseman saavuttanutta Dudenin yleissanakirjaa (Dud), *Duden – Deutsches Universalwörterbuch*, tarkemmin viidennen painoksen CD-ROM-versiota (2003). Suomenkielisten määritelmien suppeuden ja jopa puutteellisuudenkin vuoksi on ollut välttämätöntä käyttää kahta eri sanakirjaa, mutta Dudenin määritelmät on pääosin

katsottu yksinään riittävän kattaviksi. Keskeisimpiin lähteisiin viitataan lyhentein, jotka on selitetty lähdeluettelossa.

Sanakirjoista saatujen tietojen täydentämiseksi tehtiin pienimuotoinen kysely, johon vastasi kolme suomenkielistä ja kolme saksankielistä informanttia. Kysely toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna, jossa käsiteltiin noin kolmasosaa (30–40 %) tarkasteltavista verbeistä. Haastattelurungon laatimisessa käytettiin hyväksi Ernst Leisin (1973/1985, 143–166) metodisia ohjeita. Useimmissa kohdissa haastateltavia pyydettiin ensin luonnehtimaan verbin ilmaisemaa toimintaa omin sanoin, minkä jälkeen vapaamuotoista kuvausta täydennettiin yksityiskohtaisemmillä kysymyksillä. Kyselyn tuloksia hyödynnetään soveltuvin osin erityisesti käännösstrategioiden tarkastelussa.

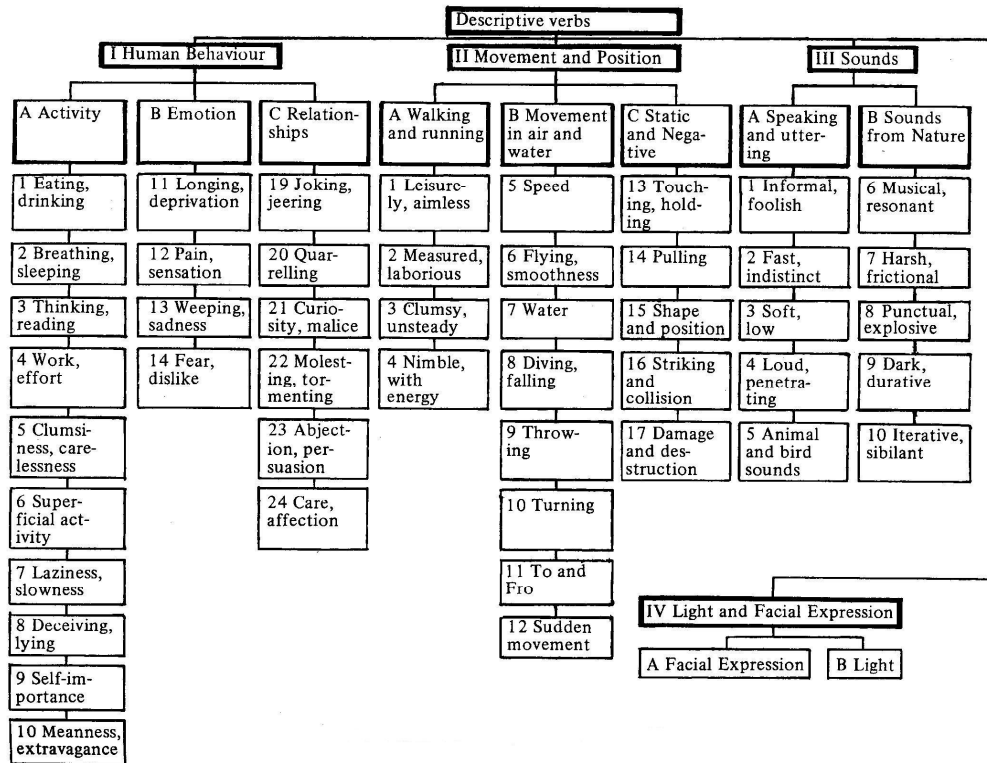
Luvussa 7.2. otoksen ekspressiivisanoihin liittyvät käännösratkaisut jaetaan käytettyjen strategioiden mukaan kymmeneen eri ryhmään, jotka on muodostettu pääasiassa empiirisestä aineistosta tehtyjen havaintojen perusteella. Ryhmistä neljä ensimmäistä ovat selvästi muita keskeisempiä. Luokittelun tarkoituksena on ennen kaikkea tuoda esille, kuinka usein käännöksessä on käytetty ekspressiivisen sanan lähintä vastinetta, jonka tyyli ja kyseisessä kontekstissa toteutuva merkitys ovat hyvin lähellä alkuperäistä, ja kuinka usein vastaavasti niin sanottua pragmaattista vastinetta, joka ei sisällä lähtötekstin sanan kaikkia käyttötilanteen kannalta keskeisiä merkityspiirteitä. Toinen kysymys on odotuksenmukaisuus, eli missä määrin tyylikeinona käytetyt erikoiset sananvalinnat on säilytetty käännöksessä. Hypoteesini on, että käännöksessä on usein päädytty alkutekstiä värittömämpiin, pragmaattisempiin ja odotuksenmukaisempiin sananvalintoihin. Erikoisemmissa tapauksissa on todennäköisesti jouduttu turvautumaan selittäviin määreisiin. On myös oletettavaa, että kääntäjä on käyttänyt runsaasti saksan kielelle ominaisia verbipartikkeleita, joiden avulla on mahdollista täsmentää ja elävöittää verbien merkityksiä.

2.4. Deskriptiivisten verbien semanttinen jaottelu Snell-Hornbyn mukaan

Luvussa 7.1. verbit jaotellaan semanttisiin ryhmiin Snell-Hornbyn (1983) luokittelua mukaillen. Semanttisen jaottelun tarkoituksena on luoda yleiskuva tutkittavasta aineistosta. Lisäksi sen avulla voidaan tarkastella kääntämiseen toisinaan liittyvää merkitysryhmän vaihtoa sekä mahdollisia merkitysryhmien ja strategioiden välisiä yhteyksiä, joskaan näitä tuloksia ei voida yleistää koskemaan laajempia kokonaisuuksia. Erityisen mielenkiintoista on havaita, onko deskriptiivisten, onomatopoeettisten ja muiden kuvailevien verbien kääntämisessä käytetyissä strategioissa eroavaisuuksia. Deskriptiivisten ja onomatopoeettisten sanojen eroja ja yhtäläisyyksiä käsitellään luvussa 4.2., merkitysryhmien ja strategioiden välisiä yhteyksiä luvussa 7.3.

Snell-Hornby (1983, 77, 80) jakaa deskriptiiviset (käytännössä myös onomatopoeettiset) verbit neljään pääryhmään: ihmisen käyttäytymiseen (I), liikkumiseen ja vastaavaan (II), ääniin (III) sekä valoon ja ilmeisiin (IV). Nämä ryhmät jakautuvat edelleen alaryhmiin (kuvio 1). Tässä tutkimuksessa pääryhmäjako noudattaa melko tarkkaan Snell-Hornbyn mallia, mutta alaryhmien määrää on karsittu ja niitä on yhdistelty ja muokattu vastaamaan mahdollisimman hyvin käsillä olevaa aineistoa.

Kuvio 1: Deskriptiivisten verbien jako pää- ja alaryhmiin (Snell-Hornby 1983, 80).

2.5. Chestermanin mainitsemia käänösstrategioita

Käänösratkaisuanalyysin tukena on käytetty soveltuvin osin Chestermanin (1997, 92–112) kuvaamia 30 lähinnä paikallista käänösstrategiaa, joista osa esitellään seuraavassa (nimitysten suomentamisessa on käytetty soveltaen apuna MonAKO Glossarya). Strategioista kymmenen liittyy lähinnä syntaksiin (*G1–G10*), toiset kymmenen lähinnä semantiikkaan (*S1–S10*) ja loput kymmenen lähinnä pragmatiikkaan (*Pr1–Pr10*). Chestermanin luokittelun pyrkimyksenä on tarjota käsitteellistä välineistöä kääntämisestä puhumiseen sekä koota eri tutkijoiden esityksistä jäsennelly kokonaisuus (id., 93). Useimmat käsitteet eivät siis ole uusia, vaikka jäsentely ja osa nimityksistä ovat. Esimerkiksi Catfordilta (1965/1980, 73, 79) on lainattu ainakin käsitteet *tason vaihto* ja *yksikönvaihto*. Semanttisista strategioista useat on johdettu Vinayn ja Darbelnet'n (1958/1960, 11, 51) *modulaation* käsitteestä, joka tarkoittaa näkökulman vaihtoa. Modulaatiota on hyvin monenlaista (id. 88–90, 233–241), ja Chesterman (1997, 101) on nimennyt uudelleen sen eri muotoja. Myös termi

transpositio on peräisin Vinaylta ja Darbelnet’lta (1958/1960, 16, 50), ja vielä muitakin yhtäläisyyksiä on.

Chestermanin (1997, 92–112) mainitsevat strategiat soveltuvat analyysin ja luokittelun apuvälineiksi, mutta niitä ei voi sellaisenaan käyttää käännösratkaisujen luokitteluna, sillä ne eivät useinkaan sulje toisiaan pois vaan pikemminkin täydentävät toinen toistaan. Jotkin niistä ovat myös hyvin samankaltaisia ja liittyvät läheisesti yhteen. Useimmat keskittyvät kuvaamaan mikrotason ratkaisuja ja soveltuvat siten yksittäisen sanojen tarkastelun apuvälineiksi, mutta joukossa on myös sellaisia, joita ei tässä kannata mainita, koska ne liittyvät hieman laajempiin rakenteisiin tai eivät muuten ole tämän tutkimuksen tavoitteiden kannalta relevantteja. Osa strategioiden kuvaamista muutoksista on esimerkkien valossa tyypillisesti kielten rakenteen vuoksi väistämättömiä, kuten sanajärjestyksen muutos saksaan käännettäessä, jolloin herää kysymys, onko edes perusteltua puhua käännöstrategiasta, joka viittaa tietoiseen ratkaisuun. Sen sijaan *käännösvaihdolla* voidaan tarkoittaa myös pakollisia muutoksia (Leppihalme 2007, 365).

Syntaktisista keinoista ensimmäinen on niin sanottu sanasanainen tai suora käänнос (*G1: literal translation*), jonka Chesterman (id., 94) määrittelee omien sanojensa mukaan ”melko löyhästi” alkutekstin rakenteen muodoltaan lähimmäksi kieliopillisesti hyväksyttäväksi vastineeksi. Muiden strategioiden tarkastelu kuitenkin kyseenalaistaa tämän määritelmän, sillä niiden perusteella esimerkiksi pelkkä sanajärjestyksen muutos näyttäisi aiheuttavan poikkeaman tästä usein normina pidetystä strategiasta (esim. *G6: clause structure change*, id., 96–97). Sanajärjestyksen muutos saattaa kuitenkin olla oikeakielisyyden kannalta pakollinen, jolloin se ei estä edellä mainitun määritelmän toteutumista. Suora käänнос onkin melko ongelmallinen käsite mutta keskeisyytensä vuoksi vaikeasti korvattavissa. Esimerkkejä löytyy kaikesta kääntämisestä; Pussikaljaromaanin (PKR) ja sen saksannoksen (TBR) ekspressiivisanoista mainittakoon *kumista* > *dröhnen*. Tässä viitataan *summittaiseen kalahteluun*, jonka aiheuttajaksi paljastuu rusakko:

AT: Se kumisi hetken sillan alla... (PKR, 330.)

KT: Es dröhnte einen Moment unter der Brücke... (TBR, 320.)

Tunnettu strategia on myös transpositio (*G3: transposition*, Chesterman 1997, 95) eli sanaluokan muutos, joita tässäkin tutkimuksessa on muutama. Esimerkiksi ei-ekspressiivinen verbi *pykiä* on Pussikaljaromaanin käännöksessä korvattu kopulalla ja adjektiivilla *schrundig*:

AT: Katsastusmies huomautti kerran fajian autosta, että siinä on jarrulekut *pykineet*, mutta mulle ei koskaan oikein selvinny että mitä se sillä oikein tarkoitti. (PKR, 250, korostus PS.)

KT: Beim TÜV haben sie beim Auto von meinem Vater gesagt, die Bremsschleuchen wären *schrundig*, aber mir ist nie klargeworden, was das eigentlich heißen sollte. (TBR, 244, korostus PS.)

Hieman monimuotoisempi strategia on yksikönvaihto (*G4: unit shift*; Chesterman 1997, 95), joka viittaa esimerkiksi yksittäisen sanan korvaamiseen lausekkeella, esimerkiksi *luiskahtaa > angeweht kommen* (PKR, 90; TBR, 90). Yksikköjä (*units*) ovat Chestermanin (1997, 95) mukaan morfeemi, sana, lauseke, lause, virke ja kappale. Jossain määrin relevantti strategia on myös tason vaihto (*G9: level shift*), tarkemmin sanottuna kielen osajärjestelmätason vaihto, jossa kielen osajärjestelmiksi katsotaan fonologia, morfologia, syntaksi ja leksikko (Chesterman 1997, 98–99). Esimerkiksi idiomaattinen *mukisematta* (PKR, 240) kääntyy saksaksi muotoon *ohne einen Mucks* (TBR, 235), missä sanaluokan vaihdon lisäksi morfologinen keino eli suffiksi on korvattu syntaktisella rakenteella. Toisaalta kun ekspressiiviverbi *mässähtää* (PKR, 70) on korvattu ei-ekspressiivisellä verbillä *landen* (TBR, 71), leksikaalinen keino vastaa leksikaalista mutta fonologinen tunnusmerkkisyys jää pois (vrt. luku 5 ja Mikone 2002a, 64–).

Skeeman (tyylikeinon) muutos (*G10: scheme change*) viittaa lähinnä lauseke- tai lausetason retorisiin kuvioihin kuten parallellismi, toisto, allitteraatio ja rytmi tai runomitta. (Chesterman 1997, 99–101). Tällaiset keinot eivät varsinaisesti kuulu tämän tutkimuksen piiriin, mutta jossakin tapauksessa ne ovat osaltaan saattaneet vaikuttaa sananvalintoihin. Esimerkiksi kun virastotalossa voi *käydä käytävät, kapsahdella kokoustiloihin* (PKR, 170), allitteraatiolla on oma merkityksensä – vertaa *über Gänge zu gehen, in Konferenzräume hineinzuschneien* (TBR, 168).

Semanttisista keinoista seuraavat kaksi liittyvät saman merkityskentän sisäisiin muutoksiin, jotka soveltuvat periaatteessa myös ekspressiivisanojen kääntämiseen (merkityskentistä enemmän luvussa 4.3.). Synonyymien tai lähikäsitteen käyttö (*S1: synonymy*) tarkoittaa muun kuin ”ilmeisimmän” vaihtoehdon valitsemista, mikä toimii kaiken kaikkiaan varsin monissa tilanteissa. (Chesterman 1997, 102–103.) Tosin läheskään aina ei ole selvää, mikä se ilmeisin vaihtoehto olisi, mistä hyvä esimerkki on *möhähtää*. Ylä- tai alakäsitteen käyttö tai alakäsitteen vaihto (*S3: hyponymy*, *ibid.*) tulee myös usein kysymykseen, tosin yläkäsite saattaa vaatia täydennykseksen adverbien tai muun tarkentavan määreen. Sen sijaan antonyymien eli astevastakohtien ja kieltoisanan käyttö (*S2: antonymy*, *ibid.*) on sinänsä hyvin käyttökelpoinen ja yleinen strategia mutta ei sovellu ekspressiivisanojen kääntämiseen, sillä niillä harvoin on täsmällistä vastakohtaa, eikä negation kautta kuvailu olisi oikein luontevaa. Sama koskee näkökulman vaihtoa (*S4: converses*) hyödyntämällä suhdevastakohtapareja, kuten *ostaa* ja *myydä* (*ibid.*).

Abstraktiotason muutos (*S5: abstraction change*, *id.*, 103) voi tapahtua joko konkreettisesta abstraktimpaan tai päinvastoin. Strategia soveltuu myös ekspressiivisiin verbeihin. Seuraavassa esimerkissä epäodotuksenmukaiset ja siten abstraktit sananvalinnat on konkretisoitu, tässä tapauksessa myös normalisoitu: ” – – samaan aikaan siihen jo *luiskahti* Vallilan paahtimolta kaistale tuoreen kahvin tuoksua – –” (PKR, 90) > ”von der Rösterei in Vallila [*kam*] eine Wolke frischen Kaffeedufts angeweht” (TBR, 90; kaikki korostukset molemmissa PS). Myös osittelu ja yhdistäminen (*S6: distribution change*, Chesterman 1997, 104) voi tulla kysymykseen ekspressiivisten verbien kohdalla. Osittelussa kuvaileva merkitys jää helposti pois; esimerkkinä *ähertää* [*joku päätös*] > [*eine Entscheidung*] *zustande bringen* (PKR, 320; TBR, 310).

Painotuksen muutoksella (*S7: emphasis change*) voidaan korostaa ilmaisua vaikkapa lisäämällä jokin määre tai vastaavasti poistaa korostus tai muuttaa sitä. Toisaalta myös fokus eli ilmaisun merkityspiirteiden painoarvo suhteessa toisiinsa voi muuttua (Chesterman 1997, 104; vrt. Snell-Hornby 1983, 39); esimerkiksi kun suomen *koikkelehtia* (PKR, 220) käännetään saksaksi verbillä *umhertaumeln* (TBR, 215), fokus siirtyy agentin pysyvistä ominaisuuksista, kuten pitkäraajaisuudesta, ulkoihin tai muuttuviin tekijöihin, kuten mahdolliseen sekavaan olotilaan.

Parafraasissa (*S8: paraphrase*) irrottaudutaan yksittäisistä merkitysyksiköistä ja omaksutaan kokonaisvaltaisempi, pragmaattinen lähestymistapa. Tämä on käyttökelpoinen strategia muun muassa silloin, kun idiomille ei ole kohdekielessä idiomaattista vastinetta. (Chesterman 1997, 104.) Ekspressiivisanatkin voivat esiintyä idiomeissa, esimerkiksi *röyhittää rintaansa* (PKR, 320) > *sich in die Brust werfen* (TBR, 310). Kielikuvan muutos (*S9: trope change*) puolestaan liittyy retorisiin kuvailmauksiin eli trooppeihin kuten vertaus ja metafora (Chesterman 1997, 105–107), joilla voidaan joskus korvata ekspressiivinen sana, jolle ei muuten löydy sopivaa vastinetta. Onomatopoeettisilla, etenkin eläinten ääniä kuvaavilla sanoilla on myös vakiintuneita kuvaannollisia merkityksiä: varsinaisesti vuohi *mäkättää*, mutta sanaa voidaan käyttää myös ihmisistä. Tällaisessa käytössä on paljon eroja eri kielten välillä (Snell-Hornby 1983, 44–45). Muihin semanttisiin muutoksiin (*S10: other semantic changes*) kuuluu muun muassa aistikanavan vaihto, kuten *häive* (näköaistimus; PKR, 90) > *Hauch* (tuntoaistimus; TBR, 90).

Pragmaattiset strategiat liittyvät pääasiassa informaation valintaan, joten ne vaikuttavat itse viestin sisältöön, siinä missä syntaktiset strategiat vaikuttavat muotoon ja semanttiset merkitykseen. Taustalla ovat usein koko tekstin kääntämistä koskevat linjaukset. (id., 107). Eräs tunnettu strategia on kotouttaminen (*Pr1: cultural filtering*), joka on toisinaan tarpeen ainakin ekspressiivisiä substantiiveja käännettäessä, sillä niiden joukossa on paljon reaaliota eli kulttuurisidonnaisia käsitteitä, kuten *vihta* ja *pomppa*; nämä esimerkkisanat ovat Jarvan (2003, 50) mukaan ”enemmän tai vähemmän ekspressiivisiä tai ekspressiiviseen sanastoon sulautuvia”. Eksplisiittisyyden muutos (*Pr2: explicitness change*) on puolestaan tavallinen myös ekspressiivisten verbien yhteydessä.

Informaation muutos (*Pr3: information change*) eli poisto tai lisäys on periaatteessa mahdollinen myös ekspressiivisanojen kohdalla, tosin yleensä hankalissa tapauksissa turvaututaan poiston sijaan ennemminkin ei-ekspressiiviseen vastineeseen (strategiat S1 ja S3). Poistoon ja lisäykseen liittyy läheisesti korvaus, jota Chesterman (1997, 109–110) ei kuitenkaan mainitse. Interpersonaalinen muutos (*Pr4: interpersonal change*) viittaa tekstin yleisen tyylitason muutokseen, joka liittyy erityisesti kirjoittajan ja lukijan suhteeseen, muun muassa muodollisuuden asteeseen (ibid.).

Tyylitason muutos on laajasti ymmärrettynä merkittävä tekijä erityisesti deskriptiivisten verbien kääntämisessä: esimerkiksi ei-ekspressiivinen *fallen*, 'kaatua', ei luo samaa vaikutelmaa kuin *rojahtaa* (TBR, 291; PKR, 290).

3. Yleistä kirjailijasta, kirjasta ja kääntäjästä

Mikko Rimminen on vuonna 1975 syntynyt helsinkiläinen, joka aloitti kirjailijanuransa kirjoittamalla runoja. Rimmiseltä on ilmestynyt kaksi runokokoelmaa: *Jännittävää olisi nähdä pihalla lintuja* (2000) ja *Sumusta pulppuavat mustat autot* (2003). Lisäksi hän on julkaissut yhdessä Kyösti Salokorven kanssa teoksen *Hämärä luonto* (2001). (Teos 2009.) Ensimmäisestä proosateoksestaan *Pussikaljaromaani* (2004) Rimminen sai Kalevi Jäntin palkinnon, jonka suomalaisen kaunokirjallisuuden edistämiseksi perustettu Kalevi Jäntin säätiö myöntää vuosittain nuorille kirjailijoille (Teos 2009; Akateeminen kirjakauppa 2009). Romaani pääsi myös Finlandia-palkintoehdokkaaksi (Teos 2009). Sittenkin Rimminen on kirjoittanut toisenkin romaanin, *Pölkky* (2007).

Pussikaljaromaani on aikalaiskuvaus (Teos 2009), joka kertoo kolmen joutilaan miehen, Marsalkan, Lihin ja Hennisen loputtoman tuntuista kesäpäivästä Helsingin Kalliossa. Kaupunginosan arkea havainnoidaan tavallisen kadunmiehen silmin. Toimintaa on vähän; miljööön, henkilöiden ja polveilevien ajatusten kuvausta sitäkin enemmän. Päähenkilöiden olisi kovasti tarkoitus pelata noppaa, mutta niin pitkälle ei koskaan päästä. Olutta kuitenkin saadaan juotua, ja paikkaakin sentään vaihdetaan silloin tällöin, tosin jokaista pientä siirtymistä edeltää loputon jatkailu. Pikku kommelluksiltakaan ei vältytä. Kirjan sisäkansitekstissä todetaan, että kaverukset suhtautuvat maailmaan myötämielisesti eivätkä toivo siltä kuin vähän rakkautta, jota sitäkin he eivät saa. Ystävyys tuo kuitenkin lohtua.

Vaikka *Pussikaljaromaani* ei olekaan yhteiskuntakriittinen teos, kääntäjä Stefan Mosster näkee siinä yhteiskunnallista ulottuvuutta, jota hän ylipäättään peräänkuuluttaa suomalaisilta romaaneilta (HS 7.12.2006). Ehkä keskeisintä on kuitenkin Rimmisen vuolas kerronta, joka vilisee mehukkaita ilmauksia – ei vähiten deskriptiivisiä verbejä. Väriä tuovat myös tilapäismuodosteet kuten *mukaansatempaavuusmies* (s. 7), *jännityksentiivistämispurrinnöt* (s. 271) tai *astraaliymmärtää* (s. 319). Kerronnan ollessa intensiivisimmillään lauseilla ei tunnu olevan loppua ollenkaan. Siitä huolimatta ne soljuvat mutkattomasti, eikä lukeminen tunnu mitenkään vaivalloiselta. Rikas kieli, ”huikeat” lauserakenteet ja omaperäiset sananvalinnat mainitaan myös

Finlandia-palkintoehdokkuuden perusteluissa (Finlandia-palkintoehdokkaiden valintalautakunta 2004).

Rimminen tuo päähenkilöiden maailman lähelle lukijaa, ja heihin onkin helppo samastua. Tekstissä vaihtelee kolme näkökulmaa: tilanteita tarkastellaan osittain Marsalkan ajatusten ja kokemusten kautta, osittain ulkopuolisen kertojan silmin sekä osittain myös kaikkien kolmen päähenkilön kannalta. Näkökulma saattaa vaihtua nopeastikin, sillä kahdessa ensimmäisessä tapauksessa käytetään kummassakin tyypillisesti kolmatta persoonaa (Jaakola 2006, 172):

Marsalkka tuli lähemmäksi. Vähän aikaa joutui tuijottamaan ikkunasta katsovia tolkkuttomia silmiä ennen kuin pääsi siitä heijastusilmiöstä jotenkin yli ja pystyi näkemään sisään. (PKR, 192.)

Erona on, että ulkopuolinen kertoja nimeää henkilöt ja kuvaa näiden ulkoisesti havaittavaa toimintaa (*Marsalkka tuli lähemmäksi*), kun taas päähenkilön ääni ilmentää tämän ajattelua, tuntemuksia ja toimintaa ilman näkyvää subjektia (*joutui, pääsi, pystyi*). Yleensä subjektiksi on kontekstin perusteella ymmärrettävä Marsalkka, mutta periaatteessa tällainen niin sanottu nollapersoonarakenne mahdollistaa myös geneerisen tulkinnan. (Jaakola 2006, 168–169, 171–172, siteeraa osittain Laitista 1995, 338.) Hjort (2007, 46) tulkitseekin, että vahva ja osallistuva kertoja on usein samanaikaisesti sekä ulkopuolinen ääni että päähenkilön ääni. Koko kolmikön näkökulma erottuu kahdesta muusta selkeämmin, sillä sen ilmaisemiseen käytetään passiivia (Jaakola 2006, 174).

Pussikaljaromaani asettaa kääntäjälle aikamoisia haasteita. Yksi niistä on, että Rimmisen kielenkäyttö on varsin huoleton ja sananvalinnat usein epäodotuksenmukaisia. Tällaisissa tapauksissa täsmällisen vastineen käyttö kohdekielessä ei aina ole mahdollista. Niinpä kääntäjä joutuu usein valitsemaan, yksinkertaistaako tekstiä turvautumalla alkutekstiä tavanomaisempaan ratkaisuun tyylin omaperäisyyden kustannuksella vai käyttääkö epäodotuksenmukaista sanaa, jolloin käännöksestä saattaa tulla alkutekstiä epäkoherentimpi (Snell-Hornby 1983, 238). Stefan Moster onnistuu kuitenkin pitkälti säilyttämään alkutekstin tyylin ilman, että luettavuus kärsii. Rubiowitz (2007, 55) vertaa arvostelussaan Mosterin käännöstä Raymond Queneau

verbaaliakrobaattisen mestariteoksen *Tyyliharjoituksia (Exercices de style)* saksanokseen:

Nun liegt ein Buch vor, ein finnisches noch dazu, das ebenso freudig die eigene Sprache knetet, quetscht und würgt. – – Und man ahnt, dass der Übersetzer Stefan Moster sich hier mächtig ins Zeug gelegt haben muss, um den Irrsinn adäquat zu übertragen, ohne ins Schrullige zu schlittern.

Stefan Moster on suomalaisen ja ulkomaisenkin kirjallisuuden asiantuntija, joka on toiminut jopa Finlandia-palkinnon raadin puheenjohtajana vuonna 2006. Hän on opiskellut suomea ja kirjallisuutta Helsingin ja Münchenin yliopistoissa sekä saksantanut yli 80 suomalaiskirjailijan tekstejä. Vuonna 2001 Moster sai valtion ulkomaisen käännöspalkinnon. Suomen ja saksan lisäksi hän puhuu ruotsia, ranskaa ja englantia. (HS 7.12.2006.)

4. Keskeiset käsitteet

4.1. Ekspressiivisanat ja äännesymboliikka

Filosofit ja kielitieteilijät ovat kautta aikojen kiistelleet siitä, onko sanojen muoto *arbitraarinen*, merkityksen kannalta yhdentekevä, vai luonnollinen, *motivoitunut*, sanan kuvaaman tarkoitteen ominaisuuksiin perustuva (Ullmann 1962, 80–81, Jespersen 1922, 19–20). Termit on tässä merkityksessä ottanut käyttöön de Saussure (1916/1949, 180–181), joka korostaa kielen arbitraarista luonnetta mutta myöntää kuitenkin, että joidenkin sanojen kohdalla arbitraarisuus ei ole ehdotonta vaan suhteellista (*l'arbitraire absolu vs. l'arbitraire relatif*). Arbitraarisuudesta voidaan olla monta mieltä, mutta joka tapauksessa kaikki sanat ovat jossain määrin konventionaalisia, sikäli kuin ne ovat mukautuneet kunkin kielen äännejärjestelmään, joten motivaatio ja konventionaalisuus eivät sulje toisiaan pois.

Ullmannin (1962, 81–82, 91) mukaan on olemassa sekä täysin konventionaalisia sanoja että kolmentyyppisiä motivoituneita sanoja: *äänteellisesti motivoituneet* eli äänneasullaan kuvailevat sanat, *morfologisesti motivoituneet* sanat eli yhdyssanat ja johdokset sekä *semanttisesti motivoituneet* eli kuvaannollisessa merkityksessä käytettävät sanat. Käge (1980, 5) huomauttaa tosin, että viimeksi mainittujen kohdalla ei ole kyse muodon ja merkityksen yhteydestä, kuten de Saussuren motivaatiokäsite edellyttäisi³, mutta käyttää silti monien muiden tavoin itsekin Ullmannin jaottelua⁴. Selkeämpää olisi jättää kolmas ryhmä kokonaan pois.

Ekspressiivisanat ymmärretään tavallisesti äänteellisesti motivoituneiksi eli toisin sanoen ajatellaan, että niiden äänneasun ja merkityksen välillä on yhteys (Mikone 2002a, 20–27 ja siinä siteerattu kirjallisuus). Tämä käsitys on kuitenkin osittain myös kyseenalaistettu, eivätkä tutkijat ole yksimielisiä siitä, pitäisikö ekspressiivisanat tunnistaa muusta sanastosta ensisijaisesti merkityksen, äännerakenteen vai alkuperän

³ Tämä ilmenee arbitraarisuuden eli ”motivoimattomuuden” määritelmästä: ”nous voulons dire qu’il [= le signifiant] est *immotivé*, c’est-à-dire arbitraire par rapport au signifié, avec lequel il n’a aucune attache naturelle dans la réalité” (de Saussure 1916/1949, 101, alleviivaukset PS, kursivointi alkuperäisessä lähteessä).

⁴ Tosin käsitteet on nimetty uudelleen: Käge (1988, 6) puhuu *imitatiivisesta*, *semanttisesta* ja *figuratiivisesta* motivaatiosta. Schippan (1992, 97–98) puolestaan käyttää termejä *foneemifoneettinen*, *morfemaattinen* ja *semanttinen* tai (Kägen mukaan) *figuratiivinen* motivaatio.

perusteella (ibid.; vrt. Heikki Leskinen 2001, 11). Äänteellinen motivaatio on selvästi todettavissa onomatopoeettisissa sanoissa, jotka jäljittelevät tai kuvaavat ääntä äänen avulla, mutta deskriptiivisissä sanoissa muodon ja merkityksen suhde on ongelmallisempi. Tähän kysymykseen palataan seuraavassa alaluvussa.

Ekspressiivisanoissa esiintyvä äänteellinen motivaatio on osa laajempaa ilmiötä, *äännesymboliikkaa*, josta on merkkejä myös ei-ekspressiivisissä sanoissa. Termien käyttö kuitenkin vaihtelee jonkin verran sekä eri tutkijoilla että eri kielten välillä. Esimerkiksi Malkiel (1994, 207) rinnastaa termit ekspressiivisyys (*expressivity*) ja äännesymboliikka (*sound symbolism*) ja katsoo niiden merkitsevän käytännössä samaa asiaa. Lühr (1988, 57) puolestaan erottaa ne toisistaan. Hänen saksankielisenä yläkäsitteenään on *Lautbedeutsamkeit*, 'äännerkitsevyys', jonka eri muotoja ekspressiivisyys (*Expressivität*) ja äännesymboliikka (*Lautsymbolik, Lautsymbolismus*) hänen mukaansa ovat. Ensin mainitulla alakäsitteellä Lühr (ibid.) viittaa äänneisiin, jotka voivat ilmaista tunteita ja affekteja, kun taas jälkimmäisellä hän tarkoittaa nimenomaan äänneasun ja tarkoitteen välistä yhteyttä. Saksan kielessä etenkin onomatopoeettisiin sanoihin on viitattu myös nimityksillä *Schallnachahmung* (esim. Hilmer 1914, 10) ja *Lautmalerei* (esim. Bußmann 1983, 359) joista jälkimmäinen lie-nee tavallisimmin käytetty termi.

Äännesymboliikalla voidaan periaatteessa tarkoittaa hyvin monenlaisia ilmiöitä. Hinton et al. (1994a, 1–6) ovat esittäneet nelijakoisen typologian kuvaamaan jatkumoa, jonka toisessa ääripäässä ovat tahattomat äännähdykset ja toisessa täysin konventionaaliset, arbitraariset ilmaukset. Ilmiöt jaetaan *kehoperäiseen*⁵, *imitatiiviseen*, *synesteettiseen* ja *konventionaaliseen äännesymboliikkaan*. Erikseen mainitaan vielä *metalingvistinen symboliikka*, jossa äänneasu ilmaisee esimerkiksi kuulamista tiettyyn kielipiilliseen kategoriaan.

Kehoperäiseen äännesymboliikkaan kuuluvat tahattomat äännähdykset, kuten aivastus, sekä puhujan psyykkistä tai fyysistä tilaa kuvaavat huudahdukset, äänensävy tai intonaatio, joita ei yleensä merkitä kirjoitetussa kielessä. Imitatiivinen äännesymboliikka puolestaan käsittää ympäristön ääniä jäljittelevät onomato-

---

⁵ Mikosen (2002a, 108) käännös termistä *corporeal sound symbolism*; Jarva (2003, 63) puhuu *ruumiillisesta äännesymboliikasta*.

poeettiset ilmaukset. [Ibid.; Bühler (1934/1965, 208) käyttää termiä *erscheinungstreue Wiedergabe*.] Imitatiivisuus on kuitenkin suhteellista, ja sitä rajoittavat muun muassa käytettävissä olevat kielelliset keinot, kuten kunkin kielen äännejärjestelmä. Samanlaista kuuloaistimusta voidaan kuvailla monella tavoin; tuloksena on joka tapauksessa ennen kaikkea symboli, konventio, ei kopio alkuperäisestä äänestä (Bühler 1934/1965, 207–208; Mikone 2002a, 109; vrt. Fischer 1999, 125). Niinpä suomen *kukkokiekuu* on saksassa *kikeriki* ja niin edelleen. Lisäksi on huomattava, että englannin kielessä, josta Hintonin et al. (1994a, 1–6) alkuperäiset esimerkit on otettu, monet interjektioita muistuttavat sanat soveltuvat sellaisenaan vaikkapa verbeiksi tai substantiiveiksi, kun taas saksassa verbillä on oltava tietty pääte – puhumattakaan suomesta, jossa muokkausta vaaditaan usein vielä enemmän (vertaa seuraavia: englannin *bang* 'pamahtaa; paukahdus ym.'; *plop* 'molskahtaa, molskahdus'; saksan *zisch* > *zisch/en* 'sihistä', *quak* > *quak/en* 'vaakkua' ja suomen *poks* > *poks/ahta/a*, *hau* > *hau/kku/a*⁶). Hinton et al. (ibid.) lukevat imitatiivisiksi myös tyypillisesti toistuvaa, rytmistä liikettä kuvaavat sanat (vrt. *tömistellä*, *trampeln*) ja nimittävät niitä *liikeimitatiiveiksi* (*movement imitatives*), koska liikkeen ja äänen ilmaisemiseen käytetään hyvin samantapaisia sanoja ja koska ääneen ja liikkeeseen liittyvää rytmiä ei heidän mukaansa voi erottaa toisistaan. Kirjoittajat myöntävät kuitenkin, että tällaiset liikettä ilmaisevat sanat voisi mieltää myös seuraavaan kategoriaan kuuluviksi.

Kolmantena ryhmänä on synesteettinen äännesymboliikka, jolla tarkoitetaan muiden kuin akustisten ilmiöiden kuvaamista äänen avulla, niin että tietynlaisia ominaisuuksia ilmentävät tyypillisesti tietyt äänteet tai vaikkapa poikkeava intonaatio [ibid.; vrt. Bühlerin (1934/1965, 208) termiin *relationstreue Wiedergabe*]. Synesteettistä äännesymboliikkaa esiintyy paljon myös ei-ekspressiivisessä sanastossa, ja lisäksi jotkin tendenssit ovat yhteisiä niin monille kielille, että niitä on jopa pidetty universaaleina. Tunnetuin esimerkki on vokaali *i*, joka yhdistyy lukuisissa kielissä pienuuteen, heikkouteen ja nopeuteen (Mikone 2002a, 109–110). Tähän kategoriaan kuuluu myös suomen ekspressiivisanaston vokaalinvaihtelu, jota käsitellään luvussa 5 (Jarva 2003, 63).

---

⁶ Tässä *-(k)ku-* on tyypillinen vartaloaines (ei johdin).

Neljänteen, konventionaalisen äännesymboliikan ryhmään kuuluvat muun muassa äänteet ja äänneyhtymät, jotka assosioituvat analogioiden perusteella tiettyihin merkityksiin (Hinton et al. 1994a, 5). Tällaisia foneemeja tai niiden yhtymiä on etenkin englanninkielisessä kirjallisuudessa nimitetty *fonesteemeiksi* (Jarva 2003, 63). Ne voivat olla sanan alussa, lopussa tai keskellä: esimerkiksi ruotsin kielen sana *slask* 'loska, sohjo ym.' sisältää Abelinin (1999, 118, 157) mukaan fonesteemit *sl-* ja *-sk*, jotka molemmat ilmaisevat märkyyttä. Fonesteemin käsite ei kuitenkaan ole omiaan kuvaamaan suomen kielen ekspressiivisanaston äännesymbolisia ominaisuuksia; tätä mieltä on muiden muassa Jarva (2003, 64). Vastaavasti saksan kieltä tutkiva Lühr (1988, 58) liittyy käsitteen ainoastaan englanninkielisiin esimerkkeihin, joten sen käyttökelpoisuus saksan kielen suhteen jää niin ikään kyseenalaiseksi. Konventionaalinen äännesymboliikka voi olla myös muunlaista. Jarva (2003, 64) pohtii, että myös ekspressiivisanojen *sanahahmo* voitaisiin katsoa äänteelliseksi konventioksi, samalla kun muun muassa siihen liittyvä ensi tavun vokaali edustaa synesteettistä äännesymboliikkaa. Esimerkiksi verbeillä *sihistä* ja *suhista* on yhteinen sanahahmo *sVhise-*, missä vokaalin (V) kvaliteetti kuvaa äänen laatua. Ekspressiivisanaston rakenteellisia ominaisuuksia käsitellään tarkemmin luvussa 5.

4.2. Deskriptiiviset ja onomatopoeettiset sanat

Ekspressiiviset sanat on tapana jakaa kahteen ryhmään, *onomatopoeettisiin sanoihin* ja *deskriptiivisiin sanoihin*. Seuraava kaavio havainnollistaa ekspressiivisanojen jakoa:

Kuvio 2: Ekspressiivisanojen jakaantuminen kahteen pääryhmään (Heikki Leskinen 2001, 10).

<i>Ekspressiivisanat</i>	
<i>Onomatopoeettiset sanat</i>	<i>Deskriptiiviset sanat</i>

Onomatopoeettisista ja deskriptiivisistä sanoista puhuttaessa ei ole lainkaan itsestään selvää, mitä kyseisillä termeillä tarkalleen ottaen tarkoitetaan, sillä niiden ja niihin

läheisesti liittyvien termien käyttö tutkimuskirjallisuudessa on ollut varsin epäyhtenäistä (vrt. Mikone 2002a, 17; Heikki Leskinen 2001, 10). Ongelmallisinta lienee erottaa toisistaan onomatopoeettiset ja deskriptiiviset sanat, minkä vuoksi onkin vanhastaan puhuttu deskriptiivis-onomatopoeettisista tai onomatopoeettis-deskriptiivisistä sanoista.

Onomatopoeettisia sanoja ovat yleisesti hyväksytyyn määritelmän mukaan ”[äänneasullaan] ääntä jäljittelevät, kuuloaistimusta kuvaavat sanat”, kun taas deskriptiivisiksi katsotaan usein sanat, jotka ”kuvaavat äänneasullaan muiden aistien kuin kuulon avulla havaittavia ilmiöitä” (Heikki Leskinen 2001, 10, vrt. esim. Sivula 1989a, 165; Mikone 2002a, 19–26 ja siinä siteerattu kirjallisuus). Tilannetta sekoittaa kuitenkin se, että nimityksellä *deskriptiiviset sanat* viitataan usein ekspressiivisanoihin yleensä – onomatopoeettiset sanat mukaan luettuna (näin esim. ISK, 178) – mikä vaikuttaa sikäli perustellulta, että niitä kaikkia yhdistää kuvailevuus (sanan *deskriptiivinen* perusmerkitys on ’kuvaileva’). Toisaalta monia ekspressiivisanoja voidaan käyttää kuvaamaan sekä kuulohavaintoa että muuta aistimusta. (Heikki Leskinen 2001, 10, vrt. Itkonen 1966, 80.) Esimerkiksi englannin ja saksan deskriptiivisiä verbejä vertaileva Snell-Hornby (1983, 71–72) ei rajaa onomatopoeettisia verbejä aineistonsa ulkopuolelle vaan toteaa, että monet sanat edustavat sekä *primaaria onomatopoesista* eli äänen jäljittelyä äänellä että *sekundaaria onomatopoesista* eli jonkin muun ominaisuuden kuvaamista äänen avulla.⁷

Mikosen (2002a) määritelmässä on pyritty ottamaan huomioon ekspressiivisanojen moniulotteisuus ja useat käyttöyhteydet. Lähtökohtana on, että liikkeeseen kuuluu yleensä luonnostaan ääni mutta ääneen ei kuulu luonnostaan liikettä (keskustelumme 23.4.2009). Mikone (2002a, 17–18) nimittääkin onomatopoeettisiksi nimenomaan sellaisia ääntä kuvaavia sanoja, joiden ”*primääri merkitys kytkeytyy ääneen*”, ja tarkoittaa deskriptiivisillä sanoilla vastaavasti ”kielen sitä ydinsanaston osaa, joka ei ole tyyliltään neutraali ja jolta *puuttuu ensisijainen äänen kuvaamisen merkitys*”

⁷ Snell-Hornby (1983, 71) käyttää tässä Ullmannin (1962, 84) termejä *primary onomatopoeia* ja *secondary onomatopoeia* (suomenkieliset vastineet ks. Sivula 1989a, 165), jotka vastaavat pitkälti sitä, mitä muun muassa Heikki Leskinen ymmärtää *onomatopoeettisilla sanoilla* ja *deskriptiivisillä sanoilla*. Muodon ja merkityksen yhteys deskriptiivisten sanojen kohdalla on kuitenkin kyseenalaistettu.

(korostukset PS). Näin ollen myös deskriptiivinen sana voi kuvata toimintaa, johon luonnostaan liittyy jokin ääni, mutta sanan merkityspiirteet painottuvat muihin ominaisuuksiin. Pelkkä äänen olemassaolo tai edes ääntä kuvaava komponentti ei siis automaattisesti tee sanasta onomatopoeettista. Toisaalta onomatopoeettinen sana ei toissijaisessa, kuvaannollisessa merkityksessä välttämättä aina kuvaakaan ääntä, mikä ei silti muuta itse sanaa deskriptiiviseksi, vaan tässäkin tapauksessa ensisijainen merkitys ratkaisee. Määrittelyn kannalta hankalia ovat nauramista, puhumista, laulamista ja itkemistä kuvaavat sanat, sillä varsinkaan puheessa eivät välttämättä korostu akustiset ominaisuudet vaan muut piirteet, kuten tyhjänpäiväisyys tai epäselvyys. (Ibid.)

Mikone (id., 111) ei kuitenkaan näe onomatopoeettisten, deskriptiivisten ja muiden sanojen erottamisessa toisistaan mitään ongelmaa, mutta Jarva (2003, 62) on eri mieltä ja kritisoi edellä esitettyä jaottelua:

– – käytännössä onomatopoeettisten ja deskriptiivisten sanojen välinen rajankäynti ei ole niin ongelmatonta kuin esim. Mikone (2002: 18, 111) tuntuu olettavan. Ekspressiiviset sanat eivät ole kategorisesti joko onomatopoeettisia tai deskriptiivisiä, vaan onomatopoeettisuus on yksi ekspressiivisten sanojen piirre, joka erottuu toisissa sanoissa selvempänä kuin toisissa. Myös on ilmeistä, että ekspressiivistä sanastoa ei voi jyrkästi erottaa muusta sanastosta.

Jarva (2003, 12, 69–87) pitää myös ekspressiivisyyttä ominaisuutena, jota sanoilla voi olla enemmän tai vähemmän ja joka ilmenee joillakin sanoilla selvempänä kuin toisilla. Hän ei esitäkään varsinaisia määritelmiä, vaan pyrkii ”määrittelemään ekspressiivisyyden ekspressiivisten sanojen ominaispiirteiden avulla”. Käytännössä Mikone (2002a, 70–84) noudattaa samankaltaista strategiaa kuvatessaan deskriptiivisiä sanoja niiden ”tunnusmerkkisten” piirteiden⁸ avulla. Kumpikaan ei varsinaisesti esitä tarkkoja kriteereitä, joiden avulla yksittäiset ekspressiiviset tai deskriptiiviset sanat voisi erottaa muusta sanastosta, sillä monia ekspressiivisanastolle ominaisia piirteitä esiintyy muussakin sanastossa, joskin useimmiten vähemmän. Kuten Mikone (2002a, 84) toteaa: ”[Tunnusmerkkiset piirteet] ovat **vihjeitä** sanojen kuulumisesta deskriptiiviseen sanastoon.” (Lihavointi PS.) Toisaalta niitä ei esiinny

⁸ ”– – piirre, joka ei ole yleinen tai tavallinen omaperäisessä neutraalissa sanastossa, mutta esiintyy järjestelmällisesti omaperäisessä ekspressiivisessä sanastossa, on ko. kielen ekspressiivisen sanaston tunnusmerkkisyyttä kuvaava eli tunnusmerkkinen piirre.” (Mikone 2002a, 68.)

kaikilla ekspressiivisillä tai deskriptiivisillä sanoilla, mistä kertovat muotoilut *usein*, *yleensä*, *tyypillisesti* (esim. Jarva 2003, 69–87). Useimmat erot ovat siis määrällisiä, harvat laadullisia. Siksi deskriptiivisten sanojen erottaminen muista perustuu osittain subjektiiviseen arvioon.

Vaikka deskriptiiviset sanat eivät ensisijaisesti kuvaakaan ääntä, niiden siis yleensä kuitenkin katsotaan kuvaavan tarkoitettaan äänneasullaan, mitä tyypillisesti pidetäänkin kaikille ekspressiivisanoille yhteisenä piirteenä. Muun muassa Heikki Leskinen (2001, 12) pitää ekspressiivisten sanojen äännerakenteen erityispiirteitä vahvana osoituksena siitä, että äänneasun ja tarkoitteen välillä on tiivis yhteys. Mikone (2002a, 19, 29) kuitenkin kritisoi muodon ja merkityksen yhteyden korostamista nimenomaan deskriptiivisten sanojen määritelmässä ja pitää sitä jopa harhaanjohtavana, koska on epäselvää, mitä äännteellisellä motivaatiolla täsmällisesti tarkoitetaan. Hänen mukaansa muoto enintään tukee deskriptiivisten sanojen kuvailevia merkityksiä. Vastaavasti Snell-Hornby (1983, 72) ei sinänsä kiistä, etteikö muodon ja merkityksen välillä hyvin usein olisi havaittavissa yhteys, mutta ei kuitenkaan ole asettanut äännesymboliikkaa tutkimuksessaan analysoimiensa deskriptiivisten verbien valintakriteeriksi. Ratkaisuaan hän perustelee sillä, että muodoltaan hyvin samankaltaisilla sanoilla voi olla aivan eri merkitys eikä sanojen merkitystä voi siten johtaa niiden muodosta. Äännesymboliikka ei kuitenkaan ole näin yksioikoista, vaan sanojen muotoon vaikuttavat aina monet muutkin tekijät.

Äännteellinen motivaatio yhdistetään usein deskriptiivisten sanojen alkuperään, joka tunnetaan huonosti⁹, eli näin ymmärrettynä ilmiön objektiivinen tunnistaminen onkin monissa tapauksissa vaikeaa. Ekspressiivisyyden kannalta olennaista ei kuitenkaan ole, mistä sana on saanut alkunsa, vaan miten sana nykyisellään kuvaa tarkoitettaan, äänneasullaan taikka muuten. Sanathan saattavat ajan mittaan deskriptiivistyä tai neutraalistua (Heikki Leskinen 2001, 15). Niinpä muun muassa Jarva (2003, 12) kuvaa ekspressiivisanoja yksinomaan synkronisesti. Esimerkkisanojen valinnassa

---

⁹ Palm (1966, 382) huomauttaa: ”Deskriptiiviset sanat ovat kuitenkin aikojen kuluessa saattaneet joutua moninaisten äänne- ja merkityksenmuutosten alaisiksi. Näin ollen niiden äänneasun ja tarkoitteen välinen alkuperäinen suhdekin on useissa tapauksissa hämärtynt. Tämän vuoksi on usein vaikeaa, jopa mahdotontakin ratkaista eksaktisesti, mitkä sanat ovat laadultaan deskriptiivisiä [lue: alkuperältään motivoituneita] ja mitkä eivät.” Vastaavasti Sivula (1989a, 165) toteaa deskriptiivisen sanaston nopean uudistumisen vaikeuttavan sen historian tutkimista.

hän on kuitenkin käyttänyt myös etymologista kriteeriä, sillä ehtona on ollut, että sanat on määritelty ekspressiivisiksi sekä NS:ssa että SSA:ssa (id., 71).

Toinen ekspressiivisanoille tyypillisenä pidettävä piirre on affektisuus eli tunnepitoisuus. Muun muassa Heikki Leskinen (2001, 12) lukee ekspressiiviset sanat osaksi affektista sanastoa. Mikone (2002a, 120–121, 125–126) erottaa kuitenkin deskriptiivisten sanojen kuvailevuuden omaksi ilmiökseen, johon affektisuus ei ole samastettavissa. Hän esittää, että deskriptiivisiin sanoihin kuuluu olennaisena osana tietty tunneaines ja *värittävä merkitys*, joka erottaa ne tyyliltään neutraaleista sanoista ja rajoittaa niiden käyttöä. Neutraalin sanan merkitykseen sisältyy tieto ”**mikä** ja **mitä varten**” (substantiivit) tai ”**mitä** tapahtuu” (verbit), mutta samaa tarkoitetta kuvaava deskriptiivinen sana kertoo lisäksi ”**millainen** kyseinen tarkoite on” tai ”**miten** jotakin tapahtuu”. Sanojen määritelmässä värittävä merkitys voidaan ilmaista adjektiiveilla tai adverbeilla, mistä enemmän seuraavassa alaluvussa. (Ibid., lihavoinnit Mikone.)

Edellä esitetty kuvaus on muuten toimiva, mutta mielestäni on hieman harhaanjohtavaa käyttää kaikista ei-deskriptiivisistä sanoista (tai ei-ekspressiivisistä, kuten Jarva 2003, 62) nimitystä *neutraalit* sanat, sillä muutkin sanat voivat olla affektivisia. Esimerkkinä mainittakoon erilaiset kiro- ja tabusanat (vrt. esim. Hjort, 2007, 46–47; Heikki Leskinen 2001, 12). Mielenkiintoista on toisaalta, että onomatopoeettisten sanojen käyttö ei Mikosen (2002a, 126) mukaan ole deskriptiivisten sanojen tapaan tyylillisesti rajattua, sillä usein myös onomatopoeettisia sanoja pidetään affektisina (vrt. esim. Heikki Leskinen 2001, 12; ISK, 178). Ratkaiseva merkitys lieneekin tarkastelutavalla: Mikone (2002a, 17) käyttää luokitteluperusteena ensisijaista merkitystä, joka onomatopoeettisilla sanoilla usein onkin neutraali, kun taas affektisia ovat monet kuvaannolliset, tyypillisesti ihmisten aiheuttamiin ääniin viittaavat merkitykset. Ilmeisesti molemmissa ryhmissä on myös lähes neutraalia sanastoa. Esimerkiksi englannin ja saksan deskriptiivisiä verbejä vertaileva Snell-Hornby (1983, 75–76) käsittelee kutakin merkitystä erikseen ja on aineistoaan rajatakseen asettanut tarkastelun kriteeriksi yleiskielisyyden ja lähinnä neutraalin tyylin.

Tässä tutkimuksessa deskriptiivisiksi sanoiksi katsotaan Mikosta (2002a, 18) mukaillen *ensisijaisesti muuta kuin ääntä ilmaisevat sanat, joilla on erityinen värittävä merkitys ja joille on yleensä osoitettavissa vastine, jolta tuo värittävä merkitys puuttuu*, mikä sopii hyvin yhteen seuraavassa esitettävän deskriptiivisten verbien määritelmän kanssa. Värittävä merkitys voi olla myös hyvin lievä, jolloin sana voi olla lähinnä neutraali. Onomatopoeettisiksi katsotaan niin ikään Mikosen (2002a, 17) mukaan *ääntä kuvaavat sanat, joiden ensisijainen merkitys liittyy ääneen*. Ensisijaisesti tarkastellaan kuitenkin deskriptiivisiä verbejä, tai ekspressiivisiä verbejä kokonaisuuden kannalta. Jako deskriptiivisiin ja onomatopoeettisiin verbeihin tuodaan esiin vain tarvittaessa.

4.3. Deskriptiiviset verbit ja niiden kuvauskeinot

Snell-Hornby (1983; 25–26, 43) määrittelee deskriptiiviset verbit semanttisiksi komplekseiksi, jotka voidaan jakaa *ydinosaan* eli varsinaiseen verbin ilmaisemaan toimintaan (*act-nucleus*); *värittävään merkitykseen*¹⁰ (*modificant*) eli joukkoon deskriptiivisiä merkityspiirteitä sekä mahdollisiin muihin merkityskomponentteihin. Deskriptiiviset merkityspiirteet voivat kertoa toiminnan tavasta, luonnehtia yhtä tai useampaa osallistujaa (*participants*) eli *agenttia*, *patienttia* tai *kokijaa*¹¹, kuvailla vallitsevia olosuhteita tai niissä voivat yhdistyä kaikki nämä näkökulmat. Verbien määritelmässä värittävää merkitystä voidaan usein kuvata adverbeilla tai dynaamisilla adjektiiveilla, jotka tyypillisesti ilmaisevat puhujan subjektiivista näkemystä (*speaker-evaluation*) ja suhteellista arvoa, joka on tulkittavissa joko puhujan tai tämän sosiaalisen ympäristön asettaman näkymättömän normin perusteella. (Ibid., vrt. Mikone 2002a, 121.) Esimerkiksi verbissä *tihrustaa* toiminnan ydinosa on *katsoa* ja deskriptiivisiä elementtejä ovat *vaivalloisesti*, (*silmää siristäen*) (tekemisen tapa) sekä vaihtoehtoisesti a) *likinäköisyydestä johtuen* (*pienillä, ehkä sumuisilla silmillä*) (agentin ominaisuudet; normina hyvä näkö, sopusuhtaiset silmät) tai b) *jotakin*

¹⁰ Mikosen (2002a, 121) käyttämä termi.

¹¹ Snell-Hornby (1983) ei määrittele käsitettä *participant*, mutta esimerkkien perusteella kyseessä voi olla toimiva osallistuja eli *agentti*, passiivinen osallistuja eli *patientti* (tekemisen kohde, väline tms., ISK:n, 870, mukaan myös tilanmuutoksen läpikävijä) tai mentaalisen tapahtuman tai tilan *kokija* (vrt. esim. Snell-Hornby 1983, 32, 106–120; ISK, 438). Lisäksi Snell-Hornby (ibid., 36) erottaa agentista tekijän, joka ei pysty vaikuttamaan tapahtumien kulkuun ja käyttää siitä nimitystä *vehicle*, joka on hänen käännöksensä Leisin (1973/1985, 63) saksankielisestä termistä *Vorgangsträger*.

vaikeasti havaittavaa (esimerkiksi pientä tekstiä tai pimeässä, ahtaasta reiästä) (patientin ominaisuudet). Snell-Hornby (1983, 26) havainnollistaa deskriptiivisten verbien merkitysrakennetta seuraavan kaavan avulla:

$$DV = ANu + Mod (+x),$$

missä *DV* on deskriptiivinen verbi, *ANu* toiminnan ydinosa eli neutraali verbi, *Mod* deskriptiivisten elementtien joukko (värittävä merkitys) ja *x* mahdollinen neutraali komponentti, jonka merkitystä ei voi ilmaista adjektiiveilla eikä tavan adverbeilla.

Deskriptiivisten verbien rakennetta voi havainnollistaa myös niin sanotun koloratiivirakenteen avulla. Verbaalisessa koloratiivikonstruktiossa yhdistyy kaksi verbiä, nimittäin finiittimuotoinen, yleensä deskriptiivinen tai onomatopoeettinen verbi ja samaan tarkoitteeseen viittaava neutraali verbi, joka on usein infinitiivissä mutta voi olla myös toisen verbin kanssa samassa muodossa: *aurinko on aamusta asti paistaa räköttänyt, säkki pudota mätkähti maahan, siinä se mummo taas menee köpöttelee, lapset vilistävät juosta*. (Vrt. esim. Jarva 2003, 76.) Neutraalin verbin voi useimmiten jättää pois lauseen merkityksen muuttumatta: *aurinko on aamusta asti räköttänyt, säkki mätkähti maahan, siinä se mummo taas köpöttelee, lapset vilistävät* (vrt. Mikone, 29). Koloratiivirakenne kuitenkin korostaa kuvailua ja mahdollistaa myös muuten käsittämättömät sananvalinnat.

Deskriptiiviset verbit ymmärretään tässä tutkimuksessa periaatteessa siten, kuin edellä siteerattu Snell-Hornby (1983; 26, 43) ne määrittelee. Keskeisin erottava piirre on värittävä merkitys, jonka määrittelemine ja tunnistaminen on kuitenkin hankalaa ja perustuu osittain subjektiiviseen arvioon. Mikosen (2002a, 121) mukaan värittävään merkitykseen liittyvä adjektiivin tai adverbien koodaus on ominaisuus, jota ei ”sellaisenaan esiinny neutraaleissa sanoissa”. Tutkimukseni osoittaa kuitenkin toista: olen rajannut aineistoni nimenomaan kyseisen ominaisuuden perusteella, ja silti poimimistani verbeistä lähes kolmannes ei ole ekspressiivisiä. Esimerkiksi *kytätä* voidaan määritellä ’katsella kiinteästi’, *välähtää* ’loistaa hetken kirkkaasti’ (KS lyh.), *syöstä* ’rajusti suistaa, sysätä, tyrkätä’ (NS lyh.) ja *maanitella* ’suostutella maireasti’. Toisaalta on huomattava, että deskriptiivisten verbien sanakirjamääritelmässä ei aina esiinny adjektiiveja tai adverbeja, mikä johtunee yksinkertaisesti siitä, että niitä ei ole

erityisesti pyritty käyttämään. Osasyynä on myös määritelmien ylimalkaisuus; usein on tyydytty luettelemaan joukko synonyymeja. Sopivaa laatu- tai seikkasanaa ei ylipäätään aina ole helppo löytää. Lisäksi värittävää merkitystä ei välttämättä ole mahdollista tiivistää *pelkkiin* adjektiiveihin ja adverbeihin.

Kuten edellä on todettu, Snell-Hornby (1983, 71–72, 77) ei rajaa onomatopoeettisia verbejä aineistonsa ulkopuolelle, vaan ne kuuluvat yhteen neljästä pääryhmästä, ääniin (III). Käytännössä Snell-Hornby (1983, 179–194) lukee myös useimmat onomatopoeettiset verbit deskriptiivisiksi, joten edellä esitetyn merkitysrakenteen mukaan niilläkin olisi ydinosa ja jokin värittävä merkitys. Onomatopoeettisten verbien perusmerkityksiä on joskus vaikea sovittaa kaavaan, koska äänen aiheuttajan rooli on niissä usein niin keskeinen. [Niiden määritelmät ovatkin tyypillisesti elatiivimuotoisia, kuten *haukkua* 'koiran ääntelemisestä' tai *litistä* 'veden, kuran tms. äänestä' (KS) (vrt. Jarva 2003, 75)]. Snell-Hornby (1983, 176 ym.) ei kuitenkaan luokittele verbejä päämerkityksen mukaan vaan käsittelee eri merkityksiä toisistaan erillään, ikään kuin erillisinä verbeinä. Hänen mukaansa esimerkiksi *meckern* 'mäkättää; valittaa' on kuvaannollisessa merkityksessään deskriptiivinen mutta perusmerkityksessään ”puhtaasti ekspressiivinen” (*purely expressive*) (ibid.).¹²

Deskriptiiviset verbit ovat erittäin ilmaisuvoimaisia ja niiden merkitykset hyvin monitahoisia. Niinpä niiden merkityksiä tarkasteltaessa onkin otettava huomioon lukuisia eri muuttujia, jotta myös näennäisesti synonyymisten verbit erot saadaan esille. Snell-Hornbyn (1983, 24–43) mukaan verbit voidaan erottaa toisistaan muun muassa deskriptiivisyyden asteen, kohteen ja painopisteen, kuvailtavien seikkojen laadun, verbin käyttöalan sekä puhujan asenteen suhteen.

Snell-Hornby (1983, 28–29) puhuu ensinnäkin *suorasta* ja *epäsuorasta deskriptiivisyydestä*. Suora deskriptiivisyys kohdistuu verbin ilmaisemaan toimintaan ja epäsuora yhteen tai useampaan osallistujaan. Esimerkiksi *toljottaa* luonnehtii

¹² ”Puhtaasti ekspressiivisiä” ovat Snell-Hornbyn (1983, 32–33) mukaan verbit, joihin ei liity deskriptiivisyyttä eli jotka edellyttävät tietynlaisia osallistujia tai olosuhteita, mutta eivät varsinaisesti kuvaile niitä tai itse toimintaa. Tällaisia ovat paitsi monet onomatopoeettiset verbit, kuten eläinten ääniä ilmaisevat teos sanat perusmerkityksessään, myös monet sellaiset verbit, jotka muun muassa Mikosen (2002a, 17–18) määritelmien mukaan eivät ole lainkaan ekspressiivisiä, esimerkkinä *streuen* 'sirotella', joka viittaa yleensä rakeiseen tai jauhomaiseen ainekseen. (Snell-Hornby 1983, 32–33, 176–178.)

paitsi toimintaa, myös agenttia tai tämän asennetta negatiivisesti (typerä, utelias), mikä edustaa epäsuoraa deskriptiivisyyttä, kun taas *tuijottaa* kuvaa ainoastaan toiminnan luonnetta ja edustaa siten pelkästään suoraa deskriptiivisyyttä. Epäsuoran deskriptiivisyyden tunnistaa siitä, että verbiä ei normaalisti käytetä ensimmäisessä persoonassa. Niinpä lause *Tuijotin yhtä miestä metrossa* on toimiva (eräs tuttavani kertoi näin) mutta *Toljotin yhtä miestä metrossa* epätodennäköinen.

Kuvailtavien seikkojen laatua Snell-Hornby (1983, 31) kuvaa termeillä *dynaaminen* ja *staattinen deskriptiivisyys*. Deskriptiivisten verbien ilmaisemat ominaisuudet voidaan siis esittää dynaamisina tai staattisina adjektiiveina (tai adverbeina). Staattiset adjektiivit kuvaavat pysyviä, objektiivisesti määriteltävissä olevia ominaisuuksia (terävä, kiinteä), dynaamiset puolestaan muuttuvia tai väliaikaisia ominaisuuksia (tyytymätön) tai subjektiivisia arvioita (tyhmä, ruma). Pelkästään staattisesti deskriptiiviset verbit ovatkin helpompia kääntää kuin dynaamiset verbit, joiden merkityksen määrittely on hankalaa ja joille on vaikea löytää sopivaa vastinetta. Dynaaminen deskriptiivisyys on kuitenkin deskriptiivisille verbeille hyvin ominaista, kun taas staattinen deskriptiivisyys sulautuu usein (ei toki aina) ”puhtaaseen ekspressiivisyyteen”, joka ei ole deskriptiivisyyttä lainkaan. (Id., 32–33; ks. alaviite 12.)

Dynaamiset adjektiivit ovat aina suhteellisia; niiden arvo vaihtelee tietyllä näkymättömällä asteikolla. Arvon määräytyminen ja tulkinta perustuu implisiittiseen, usein subjektiiviseen *normiin*, joka voi olla joko puhujan itsensä asettama tai hänen sosiaalisen yhteisönsä asettama ja puhujan hyväksymä. Arvo voi määräytyä osittain myös biologisen normin perusteella. Tyypillinen puhujan itsensä asettama normi on hitaus tai nopeus, kun taas sosiaaliset normit liittyvät usein perustoimintoihin, kuten puhumiseen ja syömiseen. Puheen normina on yleensä ymmärrettävyys (vrt. esim. *nuscheln*), syömisen normina voi olla äänettömyys ja pöytätapojen noudattaminen (vrt. esim. *mässyttää*). Liikkumista ilmaisevat deskriptiiviset verbit puolestaan kuvaavat usein poikkeamista paitsi sosiaalisesta, myös biologisesta normista, esimerkiksi vammaisuudesta johtuen. (Id., 38–39.)

Dynaaminen deskriptiivisyys on siis yleensä arvottavaa ja kertoo puhujan suhtautumisesta ilmaistavaan asiaan. Ihmisten toimintaa kuvaavien verbien kohdalla *puhu-*

jan asenne (speaker-evaluation) on pääasiassa negatiivinen. Tällöin arvostelu kohdistuu paitsi itse toimintaan, usein ainakin epäsuorasti myös agenttiin eli puheena olevaan henkilöön. Puhujan asenne voi myös leimata toiminnan miehille tai naisille ominaiseksi, mikä viittaa implisiittisesti agentin sukupuoleen. Lisäksi puhuja voi korostaa tai vähätellä toiminnan arvoa. (Id., 41.)

Yksi keskeinen tekijä deskriptiivisten verbien tarkastelussa on niiden merkityksen pääpaino eli *fokus*. Deskriptiivisten verbien merkityksessä korostuu nimittäin yleensä jokin tietty piirre. Jos kahdella verbillä on samat merkityspiirteet, niiden ero voi olla siinä, mikä piirre on niiden merkityksen kannalta tärkein. Deskriptiivisyyden edellytyksenä on, että verbin merkityksen pääpaino eli *fokus* on yhdellä tai useammalla deskriptiivisellä piirteellä; jos fokus olisi toiminnan ydinosassa, ei käytettäisi lainkaan deskriptiivistä verbiä vaan verbi-adverbi-yhdistelmää. (Id., 39.) Tätä voidaan havainnollistaa vertaamalla seuraavia lauseita (ibid., lauseet alun perin englanniksi):

- a) Er bummelt.
- b) Er geht langsam.
- c) Er arbeitet langsam.

Lauseen a) sisältöä voidaan tilanteesta riippuen kuvata myös lauseella b) tai lauseella c). Erona on kuitenkin, että lauseessa a) fokus on toiminnan tavassa, muun muassa hitaudessa, kun taas itse toiminta jää epämääräiseksi. Lauseissa b) ja c) toiminta ilmaistaan selkeästi, joten ne korostavat sitä enemmän kuin lause a). (Ibid., vrt. Mikone 2002b, 411.)

Deskriptiiviset verbit eivät siis kerro ensisijaisesti, *mitä* tehdään vaan *miten* tehdään tai missä olosuhteissa tai minkälainen agentti tekee tai minkälainen on patientti tai kokija. Tämä on erittäin keskeinen kriteeri deskriptiivisten verbien tunnistamisen kannalta. *Deskriptiivisyyden aste* kuitenkin vaihtelee sen mukaan, paljonko painoarvoa deskriptiivisillä elementeillä on verrattuna ydinosaan. Jos deskriptiivisyys on runsasta ja itse toiminnan ydin jää epämääräiseksi, deskriptiivisyyden aste on korkea. Näin on vaikkapa edellisen esimerkin verbillä *bummeln*, jonka ilmaisema toiminta voi olla yhtä hyvin kävelyä tai työntekoa, kun taas toiminnan laadusta välittyy hyvinkin monipuolinen kuva: se on hidasta, rentoa ja päämäärätöntä, sitä tehdään huvin

vuoksi. Parhaassa tapauksessa verbiin sisältyy sekä suoraa että epäsuoraa deskriptiivisyyttä, jolla kuvataan sekä osallistujia että olosuhteita. Mikäli taas deskriptiivisiä elementtejä on vähän eivätkä ne ole kovin ilmaisuvoimaisia ja toiminnan ydin on selkeä, deskriptiivisyyden aste on matala. Tästä on esimerkkinä *wälzen*, joka kuvaa painavan kappaleen vierimistä ja vierittämistä (ainoa deskriptiivinen elementti on *painava*). (Snell-Hornby 1983, 33–34.) Suomalaisessa tutkimustraditiossa tämäntyyppisiä verbejä ei yleensä katsota deskriptiivisiksi.

Yksi määrittävä tekijä on verbin *käyttöala* (*range of application*), joka on kiinteästi yhteydessä deskriptiivisyyden asteeseen: mitä korkeampi deskriptiivisyyden aste, sitä pienempi käyttöala (Snell-Hornby 1983, 35). Esimerkiksi deskriptiivinen verbi *koikkelehtia*, 'liikkua pitkin, epävarmoin askelin hontelosti raajojaan liikuttaen' (tiivistettynä KS, NS), on käyttöalaltaan suppeampi kuin ei-ekspressiivinen *harppoa*, 'astella tavallista pitemmin askelin' (yhd. KS: *harppoa* ja *harpata*). Käyttöalan tunnistaminen on kääntämisen kannalta erityisen tärkeää. Käyttöalaltaan suppean verbin korvaaminen käyttöalaltaan laajalla ei yleensä aiheuta ongelmia verbin valinnassa, mutta sen sijaan erityistä tarkkuutta vaaditaan silloin, kun käyttöalaltaan laajaa verbiä vastaa kohdekielellä monta käyttöalaltaan suppeaa. Tällöin oikean verbin valintaperusteet on löydettävä lähtötekstin kontekstista ja kontekstista.

Suomen ja saksan kielen vertailun kannalta erityisen kiinnostavaa on tarkastella *transitiivisten* ja *intransitiivisten verbien* eroja. Saksassa sama verbi voi englannin tapaan usein toimia sekä transitiivisena että intransitiivisena (vrt. esim. Snell-Hornby 1983, 35–37), kun taas suomessa on tyypillisesti kaksi erillistä, vaikkakin usein samakantaista verbiä (vrt. esim. *kochen* ja *keittää/kiehua*). Tämä ei yleensä aiheuta ongelmia suomalaisille; pikemminkin saksankielisen voi olla hankala muistaa, kumpaa kahdesta vaihtoehdosta milloinkin on käytettävä, sillä kyseessä on siirtymä laajasta käyttöalasta suppeampaan. Snell-Hornby (ibid.) ei kuitenkaan puhu transitiivisista ja intransitiivisista verbeistä vaan *agentiivisista* ja *vehikulaarisista* verbeistä (*agentive* and *vehicular verbs*), joiden ero ei ole kieliopillinen vaan semanttinen: agentiivisilla verbeillä on elävä agentti, joka toimii tahdonalaisesti, kun taas vehikulaarisilla verbeillä semanttinen subjekti (*vehicle*) ei voi vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Niinpä esimerkiksi verbit *kumottaa* ja *liukastua* ovat

vehikulaarisia, sillä kuu ei voi vaikuttaa kumottamiseensa, eikä liukastuminenkaan ole tahdonalaista, vaikka tekijä onkin elävä.

Ekspressiivisillä verbeillä, aivan samoin kuin muillakin kielten sanoilla, voi olla useita toisistaan poikkeavia merkityksiä. Esimerkiksi eläinten ääntelyä ilmaisevilla verbeillä on usein myös metaforinen, ihmisen puhetta luonnehtiva merkitys. Erityisesti kuvaannollisessa käytössä on suuria eroja eri kielten välillä. (Snell-Hornby 1983, 44–45.) Onomatopoeettisista sanoista poiketen deskriptiivisiä sanoja ei Mikosen (23.4.2009) mukaan voi käyttää metaforisesti. Tämä saattaa pitää paikkansa vakiintuneiden merkitysten kohdalla, mutta mikään ei toki estä satunnaisia, omaperäisiä sananvalintoja kuten *luiskahtaa* viittaamassa *kahvin tuoksuun* (PKR, 90).

5. Deskriptiiviset ja onomatopoeettiset verbit suomessa ja saksassa

Seuraavassa käsitellään lyhyesti ekspressiiviverbien muotoa ja variaatiota suomen ja saksan kielessä. Verbien ulkoiset piirteet eroavat näissä kielissä toisistaan melko huomattavasti, mutta niissä on havaittavissa myös samankaltaisuuksia. Näkyvin ero lienee sanojen pituudessa ja rakenteessa: saksan kielessä deskriptiiviset verbit koostuvat useimmiten yksitavuisesta vartalosta, johon voi liittyä johdin tai vartaloaines *-l-* tai *-r-*, joskus *-s-*: *zappeln, schlottern, schubsen* (Snell-Hornby 1983, 72); sama koskee onomatopoeettisia verbejä. Johtimet *-l-* ja *-r-* ilmaisevat toistuvuutta tai lieventävät sanan merkitystä (Wellmann 1973, 115–116). Toisinaan merkitys voi päinvastoin tehostua (Snell-Hornby 1983, 72, siteeraa Klugea, 1975). Suomessa yksitavuisia vartaloita ei tässä sanastoryhmässä esiinny, vaan tyypillisiä ovat toisaalta vartaloltaan monitavuiset ja toisaalta kaksitavuiset, *U*-vartaloiset verbit, joista ylipäätään suurin osa on ekspressiivisiä (*U = u/y*). Näissä *U*:ta edeltää usein *k*: *kirskua, nuokkuu*¹³. Kaksitavuisissa on myös *i*-loppuisia: *ähkiä, tökkiä*. (ISK, 307, esimerkit PKR:sta.)

Suomen ekspressiiviverbit ovat ”hahmoltaan johdosmaisia”, vaikka niillä ei olekaan varsinaista kantasanaa (ISK, 307¹⁴), vaan johdin liittyy *juureen*, joka on monelle sanalle yhteinen (Jarva 2003, 28, siteeraa Rytköstä 1935, 91; 1940, 13, 17, 33–38, 81–82). Näiden muutenkin varsin ilmaisuvoimaisten verbien merkitystä on helppo varioida, kun samaan juureen voi liittyä erilaisia johtimia: *napsua, napsia, napsah-taa, napsahdella, napsauttaa, napsautella, napsaista* (vrt. ISK, 307). Johtimen *-ise-* (*narista**, *sihistä**) on jopa sanottu esiintyvän ainoastaan ekspressiivisanastossa samoin kuin siihen liittyvää substantiivijohdinta *-nA* (*narina, sihinä*) (ISK, 308; Itkonen 1966, 248) [*-ise-*johtimelliset sanat ovat muotoa (C)VC+*ise-* (Mikone 2002a, 89)]. Myös *-AhtA*-verbeistä useimmat ovat ekspressiivisiä (*rojahtaa**). Muita johdostyyppisiä ovat lyhyt vokaali (ei *e*) +*ttA-*, *UU+ttA-* (*köpöttää**, *kituuttaa, jyryyttää*), (*i*)+*stA* (*nitistää**), (*e*)*rtA-* ja (*e*)*lta-* (*ähertää**, *äheltää**), *-ksi-* ja *-hti-* (*ripeksiä, koikkelehtia**) sekä *AA*-supistumaverbit (*pauhata**). Lisäksi on mahdollista muodostaa edelleenjohdoksia, kuten *kilisyttää*, ja *-Oi(tU)*-tilapäismuodosteita. (ISK,

¹³ *Nuokkuu* on alkuperältään deskriptiivinen sana, ei kuitenkaan nykyiseltä merkitykseltään.

¹⁴ ISK:ssa (s. 178) *deskriptiivisiin verbeihin* lasketaan myös *onomatopoeettiset* verbit eli niillä tarkoitetaan yleisesti *ekspressiivisiä* verbejä. Toisaalta termi *ekspressiivinen* liitetään ISK:ssa *affektisuuteen* (s. 1614, vrt. Itkonen 1966, 204, Lühr 1988, 57).

308; *:llä merkityt esimerkit PKR:sta. $A = a/ä$, $O = o/ö$, $U = u/y$, $C =$ konsonantti, $V =$ vokaali.)

Saksan deskriptiivisillä verbeillä sananalkuiset konsonanttiyhtymät ovat tavallisia, kun taas vokaalialkuisuus on hyvin harvinaista (Snell-Hornby 1983, 72). Suomessakin vokaalialkuisuus näyttäisi olevan ekspressiivisanoilla muita sanoja harvinaisempaa, mutta toisaalta tietyt sananalkuiset vokaalit, erityisesti *ö* ja *ä*, ovat huomattavasti tavanomaista yleisempiä (Mikone 2002a, 74–75¹⁵). Ekspressiivisanastossamme esiintyy jonkin verran myös muuten harvinaisia sananalkuisia konsonanttiyhtymiä (id., 77). Epätavallisuus on omiaan lisäämään sanan tunnelatausta, joten eräs ekspressiivisanojen ominaispiirre onkin, että harvinaiset äänteet ja äänneyhtymät ovat paljon yleisempiä kuin neutraalissa sanastossa. Esimerkiksi vokaaliin *ö* liittyy usein pejoratiivinen sävy. Lähinnä erot ovat kvantitatiivisia, eli äänteiden esiintymistiheys poikkeaa joiltakin osin tavanomaisesta. Periaatteessa kvalitatiivisiakin eroja voisi olla, eli muulle sanastolle vieraat äänteet ja äänneyhtymät olisivat mahdollisia, mutta nykysuomessa sellaisia ei ole eikä tietävästi myöskään saksassa. (Mikone 2002a, 70, 75; Heikki Leskinen 2001, 11, 13; Bühler 1934, 207.) Äänneyhdistelmien kohdalla ollaan tosin varsin lähellä tätä, sillä esimerkiksi sananalkuisia konsonanttiyhtymiä esiintyy ei-ekspressiivisessä sanastossa lähinnä vain lainasanoissa (Mikone 2002a, 76–77).

Suomen ekspressiiviverbit muodostavat usein sanasarjoja, joissa erityisesti ensimmäisen tavun vokaalia muuttamalla saadaan aikaan pääasiassa vähäisiä merkitys-eroja, onomatopoeettisilla sanoilla tavallisesti muutoksia äänen värissä sekä äänen lähteen tulkinnessa, esim. *siristä – sorista – surista*. Yksi sana voi kuulua kolmeen eri sarjaan: alkukonsonantin, pääpainollisen tavun vokaalin ja sisäkonsonantin vaihtelun perusteella (Sivula 1989a, 167; Mikone 2002a, 89). Samaan sarjaan kuuluvilla sanoilla on yhteinen *sanahahmo*, ”jolla on tietty merkitys tai joka liittyy tiettyyn merkityskenttään” (Jarva 2003, 31–32). Bühlerin (1934, 206–207) mukaan vastaava ilmiö esiintyy myös saksassa:

¹⁵ Laskelma Leskisen (1993) Kiihtelysvaaran murretta koskeviin tietoihin perustuvista taulukoista: vokaalialkuisten sanojen osuus Leskisen aineiston ekspressiivisanastosta = $284 : (284 + 6273) \approx 4,3 \%$, vokaalialkuisten sanojen osuus Leskisen aineiston neutraalista sanastosta = $1626 : (1626 + 12711) \approx 11,3 \%$

Wer im deutschen sprachlich schildernd im Begriff steht, ein Wort wie *klappern* in seinen Text zu setzen, kann bei genauerer Vergegenwärtigung des zu schildernden Geräuschs probierend eine Menge von ähnlichen Geräuschnamen systematisch abtasten, um die treueste Wiedergabe herauszufinden. Eine Änderung des malenden Vokales a in e – i – o – u – au – ei usw. oder des malenden pp in der Mitte in tt – kk – oder bb – dd – gg – oder des Anfangskonsonanten in fast beliebige andere einfache oder zusammengesetzte Anlaute wird nicht immer, aber oft zu gebräuchlichen anderen Geräuschnamen führen.

Edellä siteeratun esimerkin pohjalta on mahdollista muodostaa vaikkapa verbisarja *klappern – klattern – klackern* (kaikki olemassa olevia verbejä, joskin ehkä murteellisia tai vanhentuneita; vrt. DWB). Toisaalta Bühlerin (ibid.) mukaan myös saman mallin mukaan muodostetut täysin uudet sanat olisi periaatteessa mahdollista ymmärtää sanan *klappern* perusteella (sitaatti jatkuu)¹⁶:

Wenn [es] nicht [zu einem gebräuchlichen Geräuschnamen führen sollte], so stünde der textlich geschickten Einführung eines neugebildeten Geräuschnamens nicht allzuviel im Wege. Denn wer *klappern* versteht, wird bei gutem Willen auch eine Neubildung wie *kleppern* oder *klaggern* oder *ruppern* verstehen und ohne allzuviel Kopfschütteln hinnehmen.

Toisinaan pieni muotoero (minimipari) voi kuitenkin aiheuttaa suuren merkityseron. Joskus sana voi siirtyä kokonaan eri ryhmään eli muuttua onomatopoeettisesta deskriptiiviseksi tai neutraaliksi: esimerkiksi saksassa onomatopoeettinen *bimmeln* ilmaisee kirkasta, kilisevää ääntä, deskriptiivinen *baumeln* puolestaan roikkumista ja heiluvaa liikettä (Mikone 2002a, 89; Snell-Hornby 1983, 72; Dud). Suomen kielestä mainittakoon esimerkkinä verbit *kirskua* 'kovien (metalli)kappaleiden terävistä, repivänsävyisestä hankausäänestä' (KS lyh.) ja *kerskua* 'ylpeillä liiallisesti (puhumalla), leuhkia, rehennellä' (KS lyh.). Näistä ensimmäinen on onomatopoeettinen ja jälkimmäinen deskriptiivinen.

Suomen kielen ekspressiivisen sanaston äänteellinen variaatio on kaiken kaikkiaan yleistä ja moninaista, eikä se aina muuta lainkaan sanan merkitystä (Mikone 2002a, 46). Neutraalissa sanastossa vastaavaa vaihtelua esiintyy lähinnä eri murteiden välil-

¹⁶ Mielenkiintoista kyllä, pikaisen Internet-haun perusteella kaikki seuraavatkin sanat näyttäisivät olevan nykyisin käytössä, joskin harvinaisia.

lä, mutta ekspressiivisessä sanastossa variantit kuuluvat samaan kielimuotoon. Deskriptiivisten verbien äännerakenne vaihtelee joskus yhden tai useamman äänteen osalta ilman, että merkitys muuttuu. Tällöin monesti sama puhuja käyttää rinnakkain eri variantteja, jopa samassa lauseessa. Sen sijaan onomatopoeettisilla verbeillä äänteen muutos aiheuttaa lähes poikkeuksetta merkityksen muutoksen. Tämä piirre erottaa Mikosen (86–87, 92) mukaan deskriptiivisten sanojen äänteellisen variaation neutraalien ja onomatopoeettisten sanojen äänteellisestä variaatiosta. Esimerkiksi suomessa yleinen samanmuotoisten sanojen etu- ja takavokaalisuuden vaihtelu ei deskriptiivisissä sanoissa välttämättä muuta merkitystä, kuten vaihteluparissa *sorkkia* ~ *sörkkiä*, tosin etuvokaaliset muodot ovat usein affektisempia. Sen sijaan onomatopoeettisissa sanoissa äänen ominaisuudet muuttuvat: *rasahtaa* ~ *räsähtää*. (Saukkonen 1962, 342–343; ISK, 172.) Kuitenkin saksassa näyttäisi olevan myös onomatopoeettisia vaihtelupareja, joissa äänteen muutos ei aina synnytä merkityseroa, esimerkiksi kaikissa saksan päämurteissa esiintyy pari *klappern* ~ *kläppern* 'kolista, kalista, kopista, kolkata' (DWB, vrt. Bühler); tosin *ä*:llisellä muodolla on lisäksi joitakin omia, erillisiä sivumerkityksiä (Dud).

Deskriptiivisten sanojen runsasta variaatiota – etenkin siltä osin kuin se on merkityksen kannalta epäolennaista – saattaa osittain selittää niiden pieni esiintymistajuus eli frekvenssi¹⁷. Kuten edellä on todettu, deskriptiiviset sanat ovat tyypillisesti enemmän tai vähemmän arvottavia. Yleinen tendenssi näyttäisi olevan, että sanojen affektisuus on yhteydessä niiden yleisyyteen. Affektiset käsitteet herättävät tunteita, joten niitä kuvaamaan syntyy usein paljon synonyymeja, mikä puolestaan johtaa helposti siihen, että yksittäisten ilmausten esiintymistajuus eli frekvenssi on pieni. Pienen frekvenssin vuoksi on ymmärrettävää, että sanojen vaihtelu on suurta. (Sivula 1989b, 193; Leiwo 1969, 49–50.) Sama näyttäisi koskevan keskeisiä sinänsä ei-affektisia käsitteitä, kuten puhuminen ja liikkuminen, joita kuvaamaan syntyy paljon ekspressiivisanoja. Joskus alun perin neutraali sana *ekspressiivistyy* eli *deskriptiivistyy*, mikä johtaa helposti äänteellisiin muutoksiin sekä tuo sanalle erilaisia rinnakkaismuotoja ja variantteja (Heikki Leskinen 2001, 15). Deskriptiivisten sanojen tyypillisesti pieneen frekvenssiin vaikuttaa luonnollisesti myös se, että korkea deskriptiivisyyden

¹⁷ Tässä tutkimuksessa tarkasteltavista 41 deskriptiivisestä verbistä (joista viisi on rajatapauksia) vain kolme esiintyy *Suomen kielen taajuussanastossa* (Saukkonen et al. 1979, 411, 413, 447). *Naputtaa* ja *raahata* jakavat yhdessä lukuisien muiden sanojen kanssa sijan 6684, *nitistää* on jaetulla sijalla 11536.

aste rajoittaa verbin käyttöalaa. Toisaalta yleistyessään sana menettää kuvailevuuttaan tai jopa *neutraalistuu* kokonaan (ibid.; Sivula 1989a, 180).

6. Deskriptiivisten ja onomatopoeettisten verbien kääntäminen

Ekspressiiviverbit kuuluvat ensisijaisesti jokapäiväiseen, spontaaniin ja epämuodolliseen kielenkäyttöön, etenkin murteisiin ja puhekieleen; lisäksi niitä esiintyy melko runsaasti myös kaunokirjallisissa teksteissä (vrt. Snell-Hornby 1983, 72, 195). Sen sijaan informatiivisissa teksteissä asiatyylin vaatimuksia on totuttu pitämään niin keskeisinä, että kaikki mahdolliset värittävät merkitykset pyritään eliminoimaan. Varsinkaan deskriptiivisiä verbejä ei juuri esiinny asiateksteissä eikä asiateksteiksi luokiteltavissa käänöksissä. Näin ollen deskriptiivisten ja onomatopoeettisten verbien kääntäminen on käytännössä usein osa kaunokirjallisuuden kääntämistä, siihen liittyvä erikoistapaus.

Kaunokirjallisissa teksteissä esiintyvä ekspressiiviverbien käyttö voidaan yleensä katsoa tietoiseksi tyylikeinoksi. Mitä arvostetumpi kirjailija, sitä harkitumpina hänen tuotoksiaan tavataan pitää. Toki aina on myös mahdollista, että kirjailija on päätenyt kuvailevaan ilmaisuunsa sen enempää miettimättä. Joka tapauksessa kyseisten sanojen kääntäminen vaatii erityistä tarkkuutta, koska niiden merkitys on usein hyvin kompleksinen ja niiden käyttöala vaihtelee eri kielissä. Lisäksi ekspressiiviverbien kirjo on niin laaja, että monet pienitajuiset lekseemit ja niiden variantit saattavat olla vieraita jopa syntyperäiselle kielenpuhujalle (vrt. Heikki Leskinen 1991, 356). Myös tilapäismuodosteita esiintyy jonkin verran.

Casagrande (1954, 335) jakaa kääntämisen sen tarkoitusperän perusteella muun muassa *pragmaattiseen* ja *esteettis-poeettiseen* kääntämiseen. Pragmaattisessa kääntämisessä olennaista on lähinnä viestin sisältö, ei niinkään sen muoto tai kulttuurinen konteksti, mikä sopii hänen mukaansa hyvin esimerkiksi käyttöohjeisiin tai pakkaus-teksteihin¹⁸. Esteettis-poeettisessa kääntämisessä huomio kiinnittyy myös muotoseikoihin, kuten riimit, runomitta, kielikuvat, onomatopoeettisuus (toki myös deskriptiivisyys), tyyli ja asettelu. Vastaavasti Koller (2001, 252–253) puhuu *muodollis-*

¹⁸ Termiä *pragmaattinen* voidaan käyttää monessa merkityksessä. Esimerkiksi Neubert (1968, 28–31) yhdistää pragmatiikan kaikenlaisuuteen kääntämiseen ja nimittää *pragmaattisesti adekvaatiksi* käänöstä, joka korvaa lähtökielen pragmaattiset suhteet kohdekielen vastaavilla, tarvittaessa esimerkiksi poistoin, lisäyksin tai järjestystä muuttamalla eli nimenomaan ottaa huomioon kulttuurisen kontekstin. Newmark (1989, 123) toteaa, että pragmaattisella voidaan kääntämisen yhteydessä tarkoitaa myös 'vapaata' (*'non-literary'*), 'teknistä' ja 'käytännöllistä' – siis kuten Casagrande (1954, 335). Tässä tutkimuksessa termi ymmärretään juuri tähän tapaan.

esteettisistä ilmaisukeinoista, joihin myös ekspressiiviverbien käytön voidaan katsoa kuuluvan, sekä niihin liittyen muodollis-esteettisestä ekvivalenssista (*formal-ästhetische Äquivalenz*). Hän siteeraa myös Reißia (1976, 21), jonka käyttämä ilmaisu *Analogie der Gestaltung* tarkoittaa sanaston, syntaksin, tyylin ja tekstin rakenteen avulla luodun esteettisen vaikutuksen vastaavuutta käännöksen ja alkutekstin välillä.

Koller (2001, 252–253) painottaa, että nimenomaan kaunokirjallisissa teksteissä muodollis-esteettiset ominaisuudet ovat ensiarvoisen tärkeitä, sillä juuri ne tekevät teksteistä kaunokirjallisia. Sen sijaan Casagranden (1954, 335) mukaan myös kaunokirjallisiin teksteihin voi soveltaa pragmaattista kääntämistä. Joka tapauksessa on selvää, että kaikkien muodollis-esteettisten ominaisuuksien täydellinen säilyttäminen ei ole mahdollista. Casagrande (id., 339) toteaaakin, että kahden erikielisen viestin vastaavuus¹⁹ on aina suhteellista; mitä esteettis-poeettisempi teksti on, sitä enemmän siinä on piirteitä, joita ei voi säilyttää käännöksessä.

Ekvivalenssikäsité ja vastaavuuden välttämättömyys on uudemmissa tutkimuksissa kaiken kaikkiaan asetettu kyseenalaiseksi. Niin sanotut funktionaaliset käännösteoriat korostavat sen sijaan viestinnällistä tavoitetta sekä käännöksen toimivuutta kohdekielessä ja -kulttuurissa. (Tommola 1997, 32–33.) Esimerkiksi Reißin ja Vermeerin (1984, 100–101, 139) laatiman *skoposteorian* mukaan tärkeintä on, että käännös on *adekvaatti* eli palvelee juuri sitä tarkoitusta ja kohderyhmää, jota varten se tehdään, minkä lisäksi ratkaisuihin vaikuttaa muun muassa alkutekstin funktio. Pyrkimys ekvivalenssiin on kuitenkin edelleen oikeutettu siinä erikoistapauksessa, että alkutekstin ja käännöksen funktiot ovat samat, kuten tyyppillisesti kaunokirjallisuuden kääntämisessä (id., 135–136, 140), jossa myös kohderyhmät ovat useimmiten samantyyppiset. Kulttuurieroja toki on, samoin ajallinen etäisyys voi olla huomattava; nämä seikat on tietenkin otettava huomioon.

¹⁹ Casagrande (1954, 339) viittaa vastaavuudella (*correspondence*) ”funktionaaliseen ekvivalenssiin”, jossa käännetyn viestin merkitys ”kuulijalle” vastaa alkuperäisen ”puhujan” pyrkimyksiä ja jota käytännössä harvoin saavutetaan. Määritelmä poikkeaa totutusta: kun niin sanotuissa funktionaalisisissa ekvivalenssiteorioissa näkökulma on tekstuaalinen (esim. Reiß 1976, 18) tai tilannelähtöinen (esim. House 1977, 37–38), Casagranden (id., 338) ekvivalenssikäsité on lähtökohdiltaan psykologvistäinen. *Täydellisestä ekvivalenssista* on hänen mukaansa kyse, kun viestit aiheuttavat identtisen reaktion sekä lähtökielen että kohdekielen puhujissa. Käsite on määritelmällisesti lähellä funktionaalisen ekvivalenssin edeltäjää, Nidan (1964, 159) *dynaamista ekvivalenssia*, jossa viestin ja vastaanottajan välinen suhde ei kuitenkaan ole identtinen vaan ainoastaan ”olennaisilta osiltaan sama”, mikä tekee Nidan käsitteestä paljon käytännöllisemmän.

Samalla tekstillä on itse asiassa useita funktioita²⁰, jotka kääntäjä asettaa tärkeysjärjestykseen (ibid., vrt. Švejcer 1986, 74, 76). Kaunokirjallisissa teksteissä keskeisiä ovat informatiivisuuden sijaan useimmiten esteettinen ja ekspressiivinen funktio (ilmaisufunktio), joiden keskinäinen painoarvo voi vaihdella tekstin eri kohdissa. Kärnä (1997, 19–20) puhuu lisäksi *sävytyksestä* eli kielenkäyttäjän tavasta liittää viestiin ilmeikkyyttä, tunneväriä tai viitteitä asenteistaan. Tämä palvelee erityisesti ekspressiivistä funktiota mutta liittyy myös esteettiseen ja sosiaaliseen funktioon. Sanaston vivahde-erotkin voidaan Kärnän (ibid.) mukaan tulkita eräänlaiseksi sävytykseksi; tässä tapauksessa hän käyttää nimitystä *väritys*, joka on selvästi laajempi käsite kuin luvussa 4.2. mainittu Mikosen (2002a, 121) *värittävä merkitys*, sillä se ei viittaa ainoastaan deskriptiivisiin sanoihin vaan yleisemmin muun muassa affektiiviseen sanastoon. Koska nämä termit ovat erehdyttävän lähellä toisiaan, sävytyks lienee tässä selkeämpi valinta, kun ei ole kyse deskriptiivisistä verbeistä. Ei-ekspressiivisiä, mutta silti kuvailevia tai muuten vivahteikkaita verbejä nimitettäköön jatkossa *sävyttäviksi verbeiksi* (vrt. *sävytyspartikkelit*, esim. Kärnä 1997, 21–30).

Kaikille ekspressiiviverbeille ei löydy läheisiä vastineita eri kielistä. On myös mahdollista, että lähin vastine ei jostakin syystä sovi kontekstiin. Tällöin vaihtoehdoksi jää *pragmaattinen vastine* eli tyypillisesti selkeä mutta yleisempi, neutraalimpi ja vähemmän monipuolinen sana kuin lähtötekstissä, jolloin yksi tai useampi merkityspiirre korostuu muiden kustannuksella. Termi on johdettu soveltaen edellä mainitusta Casagranden (1954, 335) käsitteestä pragmaattinen kääntäminen. Tässä pragmaattisiksi vastineiksi katsotaan myös ilmaukset, joilla ei ole mitään tai juuri mitään muuta yhteistä alkuperäisten kanssa kuin niitä ympäröivä konteksti. Pragmaattisen vastineen ei tarvitse olla lattea, vaan esimerkiksi saksan kielelle tyypillinen yhdysverbi voi tuoda käännökseen kaivattuja vivahteita.

²⁰ Alun perin Bühler (1934/1965, 28–33) on erottanut kolme kielen perusfunktiota, esittäminen (*Darstellung*), ilmaiseminen (*Ausdruck*) ja vetoaminen (*Appell*), jotka Reiß (1976, 18) on sittemmin yhdistänyt eri tekstityyppisiin (*informatiiviset*, *ekspressiiviset* ja *operatiiviset* tekstit). Näiden lisäksi on mainittu ainakin *poeettinen* eli *esteettinen* funktio (vrt. Casagrande ja Koller edellä), *meta-lingvistinen* eli kieltä kielen avulla pohtiva funktio sekä *faattinen* eli *sosiaalinen*, (puhe)yhteyden avaava ja sitä ylläpitävä funktio, *kontaktifunktio* (Jakobson 1966, 355–356, Švejcer 1986, 75–76; termeistä *poeettinen* ja *esteettinen funktio* ks. Große 1976, 40–42).

Levyn (1969, 111) mukaan kääntäminen aiheuttaa yleisesti kolmenlaista sanaston köyhtymistä:

- a) konkreettinen, tarkka ilmaus korvataan yleisemmällä,
- b) tunneväriä sisältävä sana korvataan tyyliltään neutraalilla,
- c) käytetään vähemmän synonyymejä ilmaisun monipuolistamiseksi.

Ekspressiivisten verbien kääntämistä koskevat ilmeisesti etenkin kohdat a) ja b), joista ensimmäisinä esimerkkeinä onkin sanojen saksannoksista päätellen mainittu onomatopoeettisia verbejä (id., 111–114). Levý (ibid.) moittii kääntäjiä turvautumisesta helppoihiin ratkaisuihin, joita hän kehottaa välttämään jo siksikin, että monissa tapauksissa ilmaisun yleistämistä ei voi välttää.

Kääntämisen kannalta on myös olennaista, ovatko sananvalinnat kontekstiin nähden odotuksenmukaisia ja helposti ymmärrettäviä vai epäodotuksenmukaisia ja siten jossain määrin vaikeaselkoisempia. Snell-Hornby (1983, 203) käyttää termejä *transparent style* ja *opaque style*, joita kutsutaan jatkossa *läpinäkyväksi tyyliksi* ja *verhottuksi tyyliksi*. Nimitykset on soveltaen lainattu Ullmannilta (1962/1970, 80–), joka jakaa yksittäiset sanat motivoituneisiin eli läpinäkyviin (*transparent*) ja motivoitumattomiin eli verhottuihin (*opaque*). Läpinäkyvässä tyyliissä tekstissä esiintyvät sanat täydentävät toisiaan loogisesti, jolloin lukija voi päätellä mahdollisten vieraiden sanojen merkityksen asiayhteyden perusteella. Esimerkiksi ekspressiivisten verbien merkityspiirteitä saattavat korostaa ja tukea erilaiset määreet, muut verbit ja substantiivit. Sen sijaan verhotussa tyyliissä sananvalinnat ovat toisinaan hyvinkin epäsovinnaisia, jolloin lukijan on tunnettava sana erityisen hyvin voidakseen arvioida, mitä sillä kyseisessä tapauksessa tarkoitetaan. (Snell-Hornby 1983, 204–205.)

Verhotun tyylin kääntäminen on monessa suhteessa haastavaa – etenkin, kun on kyse ekspressiivisistä sanoista, jotka tyypillisesti saavat merkityksensä kontekstin perusteella. Ensinnäkään ei ole aina itsestään selvää, mitä kirjoittaja haluaa sananvalinnallaan ilmaista, ja toiseksi voi olla ongelmallista löytää sopiva kohdekielinen vastine. Mikäli ilmaus on omaperäinen, kääntäjä joutuu usein valitsemaan, yksinkertaistaako tekstiä turvautumalla alkutekstiä tavanomaisempaan ratkaisuun – vivahneiden ja syvyyden kustannuksella – vai käyttääkö epäodotuksenmukaista sanaa, jolloin käännöksestä saattaa tulla alkutekstiä epäkoherentimpi (Snell-Hornby 1983,

238). Omaperäiset sananvalinnat eli verhottu tyyli lienee mahdollisuuksien mukaan syytä säilyttää käänöksessä.

Tyyliin vaikuttavat kuitenkin monet seikat, eikä ekspressiiviverbin käyttö tietyssä kohdassa ole välttämättä ainoa keino luoda haluttua vaikutelmaa. Etenkin jos alkutekstissä käytetään läpinäkyvää tyyliä ja sananvalinta perustuu yksinkertaisesti lähtökielelle ominaiseen tapaan ilmaista tietty asia, voi joskus olla hyvinkin luontevaa korvata ekspressiivinen ilmaus ei-ekspressiivisellä tai päinvastoin. Ainahan samaan kategoriaan kuuluvaa täsmällistä vastinetta ei edes ole. Tarkoite voi siitä huolimatta pysyä muuttumattomana:

Ei ole lainkaan varmaa, että samoin tulkittua tarkoitetta kuvataan vertailtavissa kielissä molemmissa yhdenmukaisesti vain ekspressiivisellä tai ei-ekspressiivisellä sanalla. Ei edes se, kuvataanko kielellisesti vai ei-kielellisesti. (Vanhatalo 2001, 133.)

Esimerkiksi suomen *kehrätä* (sanasta *kehrä* 'rukin värttinäosa') ei ole ekspressiivinen, kun taas saksassa kissan kehräämisestä käytetään onomatopoeettista verbiä *schnurren*. Nämä sanat kuuluvat siis eri ryhmään, mutta toisaalta joskus samaankin kategoriaan kuuluvien kielellisten keinojen ekspressiivisyydessä eli puhujan suhteessa sanottuun on suuria eroja kielten välillä (Švejcer 1986, 75).

Oman erikoistapauksensa muodostavat idiomit ja idiomaattiset kollokaatiot, jotka ovat kielikohtaisia, eikä niille useinkaan löydy suoraa vastinetta kohdekielestä. Idiomit ovat sanontoja, joiden merkitystä ei voi päätellä niiden osien perusteella (vrt. KS), kun taas idiomaattiset kollokaatiot ovat sanapareja, joilla on tapana esiintyä yhdessä. Idiomit edustavat verhottua ja idiomaattiset kollokaatiot läpinäkyvää tyyliä. Lähtötekstin idiomien voi mahdollisuuksien mukaan korvata kohdekielen idiomilla, jossa kielikuva saattaa olla hyvinkin erilainen, tai sellaisen puuttuessa selittävällä ilmauksella. Idiomaattista kollokaatiota vastaa kohdekielellä parhaimmillaan useampikin vastaava rakenne, joista voi valita mieleisensä, mutta mikäli sellaista ei ole, kääntäjän on luotettava omaan arvostelukykyynsä sanoja yhdistellessään. Koska kyseessä ei ole varsinainen kuvailmaus, käänöksen sanamuodolla ei välttämättä ole merkitystä, vaan sanaparin sisällön voi joissakin tapauksissa kääntää vaikka yhdellä sanalla. Vastaavasti yhtä lähtökielen sanaa voi käänöksessä vastata kollokaatio tai selittävä ilmaus. Kollokaatioiden läpinäkyvyys on petollista, sillä se aiheuttaa

helposti interferenssiä. Vaikka lopputulos olisi ymmärrettävä, se ei välttämättä ole luonteva. Käännöksistä muuhun kielenkäyttöön lienee levinnyt muun muassa ruotsin mallin mukainen *vetää johtopäätös* (paremmin: *tehdä johtopäätös*). Idiomeilla ja kollokaatioilla voi kuitenkin myös leikitellä poikkeamalla totutusta (vrt. Forsgren 1996, 10–11: *kollokaatioiden käänteinen käyttö*). Esimerkiksi Rimmisen *syöstä läppää* (PKR, 110) on muunnelma tutusta sanonnasta *heittää läppää*.

Yhteenvedona todettakoon, että ekspressiiviverbien kääntämisessä on huomioitava samat seikat kuin kääntämisessä yleensäkin: koko käännöksen tarkoitus ja kohde-ryhmä sekä käännettävän ilmaisun merkitys kokonaisuuden kannalta. Viime kädessä ratkaisuihin vaikuttavat tietysti käytettävissä olevat kielelliset keinot sekä kääntäjän valitsemat strategiat.

7. Deskriptiiviset, onomatopoeettiset ja sävyttävät verbit Pussikaljaromaanissa ja sen saksannoksessa

7.1. Aineiston semanttinen jaottelu

Deskriptiiviset ja onomatopoeettiset verbit eroavat toisistaan paitsi merkityksensä, myös merkitysrakenteensa suhteen. Onomatopoeettisilla verbeillä on usein perusmerkityksen lisäksi vakiintunut kuvaannollinen merkitys; esimerkiksi luonnonääntä ilmaisevalla verbillä voidaan usein luonnehtia myös ihmisen puhetapaa. Deskriptiivisillä verbeillä puolestaan saattaa olla useita päämerkityksiä: sama verbi voi liittyä moneen erityyppiseen toimintaan, joista mitään ei voi pitää ensisijaisena (Mikone 2002a, 120). Tosin, kun värittävä merkitys pysyy samana, ei välttämättä ole perusteltua pitää merkityksiä erillisinä, vaan ne voi monessa tapauksessa yhdistää saman määritelmän alle – kuten Leisi (1973/1985, 154) toteaa, monimerkityksisyys on usein näennäistä, huonoista määritelmistä johtuvaa. Mikosen (2002a, 120) mukaan deskriptiivisillä sanoilla ei ole lainkaan kuvaannollisia merkityksiä, mikä on kyseenalaista, sillä esimerkiksi *huitaista*²¹ voi viitata paitsi konkreettiseen liikkeeseen, myös huolimattomaan tekemiseen. Toisaalta on määritelmäkysymys, onko kyseinen sana deskriptiivinen. Joka tapauksessa oma lukunsa ovat yksilötasolla esiintyvät tilapäiset merkitykset. Tässä luvussa aineistosta poimitut verbit ryhmitellään niiden kontekstin kannalta relevanteimman vakiintuneen (yleensä sanakirjoissa esiintyvän) merkityksen perusteella. Tilapäisiä merkityksiä ei ole valittu luokitteluperusteeksi, koska Rimminen antaa toisinaan sanoille aivan uusia ulottuvuuksia. Kontekstin mukaiset tilapäismerkitykset otetaan toki huomioon myöhemmin strategioita tarkasteltaessa.

Koska tutkittavaksi on otettu kaikki tietyillä alkutekstin sivuilla esiintyvät tekemisen tapaa ilmaisevat verbit, joukossa on myös ei-ekspressiivisiä verbejä sekä joitakin rajatapauksia, joiden deskriptiivisyys on kyseenalaista. Kun luokitteluun lisäksi liitetään saksannoksessa esiintyvät vastineet, ei-ekspressiivisten verbien määrä kasvaa edelleen. Saksankieliset verbit on katsottu parhaaksi mainita jo heti suomenkielisten yhteydessä, jotta aineistosta saisi paremman yleiskuvan.

---

²¹ Verbistä *huitoa*, joka on SSA:n mukaan deskriptiivinen. Mikone saattaisi olla eri mieltä.

Edellä luvussa 2.3. on esitelty Snell-Hornbyn (1983, 77, 80) semanttinen jaottelu, jossa deskriptiiviset ja onomatopoeettiset verbit jaetaan neljään pääryhmään: ihmisen käyttäytymiseen (I), liikkumiseen ja olemiseen (II), ääniin (III) sekä valoon ja ilmeisiin (IV). Tässä tutkimuksessa pääryhmien nimitykset ovat 1) *yleinen toiminta ja prosessit*, 2) *liike, oleminen ja kontakti*, 3) *äänet* ja 4) *katsominen, näköhavainnot ja valo*. Ryhmän 1 kohdalla *käyttäytymistä* pidettiin liian yleisenä terminä, sillä sen alle sopisivat monet muidenkin ryhmien sanat. Ongelmana on, että ryhmä 1 on erittäin heterogeeninen, joten kovin täsmällistä nimitystä sille oli vaikea antaa. Paavolan (1992) käyttämä nimitys *yleinen toiminta* tuntui vaihtoehtoista vähiten huonolta. *Prosessit* on lisätty otsikkoon siksi, että mukana ovat verbit *kyteä*, (*weiter*)*schwelen* ja *pykiä*, jotka eivät ilmaise elollisen olennon toimintaa vaan jonkinlaista itsenäistä prosessia. Nämä verbit eivät ole ekspressiivisiä.

Ryhmä 2 on melko selvärajainen. Kontakti viittaa muun muassa törmäämiseen, työntämiseen, vetämiseen ja lyömiseen, joissa agentin ja patientin välille syntyy tai niiden välillä on jonkinlainen kosketus. Ryhmä 3 kattaa paitsi yksiselitteisesti onomatopoeettiset, myös puhumista ilmaisevat verbit, jotka voidaan usein perustellusti luokitella sekä onomatopoeettisiksi että deskriptiivisiksi (vrt. Mikone 2002a, 18). Ryhmässä 4 valoon on yhdistetty katsominen ja näköhavainnot. Deskriptiiviset verbit voivat ilmaista myös muita aistihavaintoja, kuten tuntoaistiin liittyvät *kihelmöidä* ja *kaihertaa*, mutta tällaisia sanoja ei esiinny otoksessa. Otsikosta on jätetty pois ilmeet, joita kuvaavia verbejä ei sattunut otokseen. Lähinnä ilmeisiin liittyvä verbi on *siristää*, joka liittyy kiinteästi katsomiseen.

Ryhmän 1 alaryhmiä ovat 1.0. epämääräinen toiminta, 1.1. syöminen ja nukkuminen, 1.2. pyytäminen ja vaatiminen sekä 1.3. muu yleinen toiminta. Epämääräisessä toiminnassa ydinosa eli toiminnan laatua ei oikeastaan voida määrittää. Tämä alaryhmä on otettu mukaan siksi, että se kuvastaa hyvin deskriptiivisten verbien luonnetta. Aineiston verbeistä tähän ryhmään voisi kuulua *rähjätä*, jota NS:n mukaan käytetään 'vaivalloisesta, hankalasta tekemisestä tai olemisesta: retuuttaa, resuta, kituuttaa tms.' (ensimmäinen merkitys). Tekeminen tai olemisenhan voisi tämän määritelmän nojalla olla periaatteessa mitä tahansa. Kielitoimiston sanakirja ei edellä mainittua, ilmeisen harvinaista merkitystä tunne. Varsinaisena luokitteluperusteena on käytetty kontekstissa toteutuvaa merkitystä 'pitää melua, moittia' (lyh. NS).

Syömiseen ja nukkumiseen kuuluvat verbit *järsiä*, *pupeltaa*, *nuokkaa* ja *torkkaa* sekä *knabbern* ja *nicken*, näistä *nuokkaa* ja *nicken* nimenomaan kontekstissa toteutuvan merkityksen perusteella. *Nuokkaa*, *torkkaa* ja *nicken* eivät ole merkitykseltään ekspressiivisiä, mutta ne kuvaavat nukkumisen tapaa. Etymologisesti tarkasteltuna *nuokkaa* ja *torkkaa* ovat kuitenkin deskriptiivisiä. *Järsiä* on alkuperältään deskriptiivinen (SSA), mutta se näyttäisi jossain määrin neutraalistuneen, joten se on raja-tapaus.

Pyytämistä ja vaatimista ilmaisevat alkutekstissä ei-ekspressiiviset *kärttää*, *maanitella* ja *tivata*, joita ei luokiteltu puhumisen kanssa samaan luokkaan, sillä niissä korostuu ennemminkin tavoite kuin ilmaisutapa, saati ääni. Vaikuttamaan pyrkimistä ilmaisee ei-ekspressiivinen *hätistellä* merkityksessä 'hoputtaa'. Saksannoksesta tähän ryhmään kuuluvat *quengeln*, *antreiben*, *beschwören* ja *fragen*, joista kolme viimeistä eivät ole ekspressiivisiä. *Antreiben* voi ilmaista myös liikettä, mutta tässä sitä käytetään kuvaannollisessa merkityksessä.

Muuta yleistä toimintaa ja prosesseja kuvaavat ensinnäkin *hämmentää* (kuvaannollisessa merkityksessä), *kuohuttaa* (kuvaannollisessa merkityksessä), *kyteä*, *kakoa*, *pykiä* ja *rykiä* sekä *(weiter)schwelen*, *würgen* ja *sich räuspern*. Ne ovat kaikki neutraaleja, eikä niillä myöskään ole varsinaista sävyttävää merkitystä. Neutraalista päämerkityksestään johtuen ekspressiivinen ei ole myöskään *würgen* 'kuristaa; oksettaa suunnattomasti, olla jollakulla tai aiheuttaa jollekulle todella oksettava olo; pystyä vaivoin nielaisemaan; ahtaa vaivalloisesti johonkin tai jonkin läpi; työskennellä työläästi' (Dud, päämerkitys alleviivattu). Tässä tapauksessa kyse on kuitenkin oksentamisesta (affektiivinen sivumerkitys). Varsinaisesti ääntä kuvaavat, onomatopoeettiset *äheltää* ja *ähertää* voidaan myös liittää tähän ryhmään, sillä on kyse niiden vaivalloista tekemistä ja ponnistelua ilmaisevasta kuvaannollisesta merkityksestä. Saksannoksesta samaan joukkoon kuuluvat vielä onomatopoeettinen *hauchen* 'hönkäistä' (Dud; Snell-Hornby 1983, 93), deskriptiivinen *verblüffen* 'tehdä pöllämystyneeksi' sekä ei-ekspressiiviset *'beeinträchtigen* 'vaikuttaa negatiivisesti', *empören* 'raivostuttaa', *sich bemühen* 'ponnistella' ja *sich beeilen* 'kiirehtiä' (vrt. Dud).

Toinen ryhmä on jaettu kahdeksaan alaryhmään: 2.0 epämääräinen liike ja oleminen (vrt. 1.0.), 2.1. kävely ja juoksu, 2.2. ryömiminen ja matelu, 2.3. liike ja oleminen vedessä ja ilmassa (sekä veden ja ilman liike), 2.4. putoaminen ja törmääminen, 2.5. työntäminen ja vetäminen, 2.6. lyöminen, koskettaminen ja muu käsittely sekä 2.7. olinpaikan tai olotilan muutos ja toiminnan tulos.

Epämääräisellä liikkeellä ei ole selkeää suuntaa tai suunta vaihtelee tilanteen mukaan. Tällaisia verbejä ovat deskriptiiviset *kapsahdella*, *pungeta* ja *sich quetschen*, rajatapaukset *huitaista*, *luiskahtaa*, *nytkähdellä* ja *ryöhistää* sekä ei-ekspressiiviset *punnertaa*, *syöksyä*, *treiben* ja *sich stemmen*. Esimerkiksi *kapsahdella* voi tarkoittaa nousemista, laskeutumista tai putoamista (NS) – tässä se tarkoittaa sisään astumista – ja *syöksyä* voi joko eteenpäin tai alaspäin (KS, NS; vrt. *stürzen*). Erikoistapauksia ovat *vorwärtsrücken*²², *sich hindurchzwängen* ja *entgegenstürzen*, joissa verbipartikkeli osoittaa liikkeen suunnan – toisin kuin pelkkä *rücken* (vrt. *nytkähdellä*), *sich zwingen* tai *stürzen* (joskin *stürzen* ilmaisee useimmiten alaspäin suuntautuvaa liikettä). Hieman samantapainen on myös onomatopoeettisesta verbistä *scheppern* muodostettu, liikettä ilmaiseva partikkeliverbi *vorbeisheppern*. Nämä yhdysverbit kertovat siis liikkeen suunnan mutta eivät kuitenkaan ilmaise täydellistä olinpaikan muutosta, kuten kohdan 2.7. verbit. Tähän ryhmään kuuluvat vielä ei-ekspressiiviset *risteillä* ja *verlaufen*, jotka eivät tässä tapauksessa varsinaisesti ilmaise lainkaan liikettä vaan ennemminkin olemista (ne kuvaavat kengän muotoja).

Kävelyä ja juoksua ilmaisevat deskriptiiviset *kompuroida*, *köpöttää*, *hortoilla*, *koikkelehtia*, *umhertaumeln* ja *staksen* sekä ei-ekspressiiviset *harppoa*, *loikkia*, *pin-kaista*, *pujotella*, *rynnä*, *samota*, *sännätä*, *hindurchschwanken*, *stolpern*, *springen*, *lossprinten*, *durchwandern* ja *eilen*. Kyse on siis varsinaisesti elollisen olennon liikkumisesta raajojen varassa jollakin alustalla. Poikkeuksen muodostavat *pujotella* ja *eilen*, jotka eivät ensisijaisesti viittaa kävelyyn tai juoksuun. Sävyttävä *loikkia* on hieman kuvaavampi kuin *springen*, sillä se kuvaa hyppimisen tapaa [’ponnahdella pitkin (t. korkein) hypyin’ (lyh. KS)], kun taas *springen* on itsessään hyppimistä ilmaiseva perusverbi. Sisällöllisesti ne ovat hyvin lähellä toisiaan.

²² Vuoden 2007 oikeinkirjoitusuudistuksen jälkeen adverbis kuten *vorwärts* ja niihin liittyvät verbit kirjoitetaan jälleen pääsääntöisesti yhteen (paitsi mikäli paino on verbiosalla), jolloin kyseessä on partikkeliverbi (Deutsche Rechtschreibung). Moster käyttää joka tapauksessa partikkeliverbiä *vorwärtsrücken*.

Ryömimistä ja matelua eli varsinaisesti elollisen olennon maanpinnan tasossa tapahtuvaa hidasta liikkumista kuvaavia verbejä ovat *kiemurrella*, *mataa* ja *sich wälzen*. Tähän ryhmään kuuluvat myös *mönkiä*, *kriechen* ja *krabbeln*, joissa ruumis ei välttämättä ole aivan maanpinnassa kiinni. Verbit *mataa* ja *kriechen* eivät ole ekspressiivisiä, *sich wälzen* on rajatapaus. Liikettä ja olemista vedessä ja ilmassa ilmaisevat verbit *leijua*, *leijailla*, *pulpahtella* ja *pölähtää* sekä *schweben*, *perlen*, *auffliegen* ja *anwehen*. Näistä deskriptiivinen on ainoastaan *pulpahtella*, tosin *pölähtää* voidaan katsoa rajatapaukseksi. *Leijua*, *leijailla* ja *schweben* kuvaavat kevyttä liikkumista tai olemista ilmassa. *Leijua* rinnastuu verbiin *kellua* 'pysyä veden pinnalla' mutta on merkitykseltään monitahoisempi kuin pelkästään asiantilaan viittaava 'pysyä ilmassa', mikä on lähellä staattista deskriptiivisyyttä [joka Snell-Hornbyn (1983, 33) mukaan sulautuu usein niin sanottuun puhtaaseen ekspressiivisyyteen, joka ei ole ekspressiivisyyttä lainkaan siinä mielessä kuin se tässä käsitetään]. Jonkin esineen ominaisuuksia voidaan selvittää kysymällä *kelluuko se*, mutta ei mielellään *leijuuko se*, vaan *pysyykö se ilmassa* tai vaihtoehtoisesti *lentääkö se*.

Putoamista ja törmäämistä luonnehtivat deskriptiiviset *mässähtää* ja *rojahtaa*, joissa on mukana ääneen liittyvä merkityskomponentti mutta jotka kuvaavat kuitenkin ensisijaisesti liikettä. Mielenkiintoinen tapaus on *roiskaista*: Kielitoimiston sanakirja yhdistää sen verbiin *roiskia*, Nykysuomen sanakirja puolestaan verbiin *roiskata*, jonka NS rinnastaa törmäyttämisperbeihin *läjäyttää* ja *rojauttaa*. Tässä on kyse NS:n mainitsemasta merkityksestä. Lisäksi saksannoksessa esiintyvät onomatopoeettinen, tässä kuitenkin lähinnä törmäyttämistä ilmaiseva *klatschen* sekä ei-ekspressiiviset *landen*, *fallen* ja *zusammenfallen*. Viimeiset kolme verbiä eivät kuvaa lainkaan ääntä eivätkä törmäämisen tai putoamisen tapaa.

Otsikko työntäminen ja vetäminen puolestaan kattaa verbit *kiskoa*, *lappaa*, *nyhtää*, *nyppiä*, *raahata*, *sulloa* ja *sysätä* sekä *wegzerren*, *stopfen*, *rupfen*, *zupfen*, *schleifen*, *zwängen*, *herziehen* ja *werfen*. Näistä ainoastaan *raahata* on mahdollisesti deskriptiivinen. *Nyppimisessä* liike voi olla hyvin pieni mutta rinnastuu kuitenkin vetämiseen; sama koskee saksannoksen verbiä *zupfen*. *Syytää* ja *syöstä* kuuluisivat myös

tähän ryhmään, mutta ne esiintyvät kollokaatioissa, joita on tarkasteltu kokonaisuuksina.

Lyömiseen, koskettamiseen ja muuhun käsittelyyn kuuluvat deskriptiiviset *läpsäistä, naputtaa, nitistää, sorkkia, tonkia, tökätä, schnippen, zerknüllen ja zusammenschütten*, rajatapaukset *riepotella* ja *stochern* sekä ei-ekspressiiviset *hinkata, runnela, streifen, hauen, zerfetzen, ramponieren, wühlen, stechen, rummache*n ja *überschütten*. *Riepotella* kuvaa varsinkin kyseisessä kontekstissa myös liikettä ilmassa, mutta se on sijoitettu tähän ryhmään, koska liike on ulkoisen tekijän aiheuttamaa ja rinnastuu jonkinlaiseen käsittelyyn.

Viimeinen alaryhmä (2.7., olinpaikan tai olotilan muutos tai toiminnan tulos) on olemassa ainoastaan ei-ekspressiivisiä verbejä ja verbi-ilmauksia varten, sillä deskriptiivisissä verbeissä fokus on tyypillisesti toiminnan tavassa, ei sen käytännön merkityksessä. Deskriptiiviset verbit eivät siis yleensä *ensisijaisesti* ilmaise olinpaikan tai olotilan muutosta tai toiminnan tulosta suhteessa aikaisempaan, kun taas onomatopoeettisilla verbeillä voi olla tällaisia sivumerkityksiä, esimerkiksi *pamahtaa paksuksi*. Kun Pussikaljaromaanin Henninen pohtii, miten virastotalon asiakas voi *kapsahdella kokoustiloihin* (PKR, 170), kyse on tietenkin käytännössä *astumisesta sisään*, vaikka verbi itsessään ei osoitakaan liikkeen suuntaa. Saksannoksessa on tässä kohtaa käytetty ei-ekspressiivistä yhdysverbiä *hineinschneien* (TBR, 168), jossa verbipartikkeli *hinein-* ilmaisee olinpaikan muutoksen ja liikkeen suunnan täysin eksplisiittisesti. Olinpaikan muutoksesta kertoo myös kollokaatio *einen/den Abgang machen* 'häipyä, poistua paikalta', samoin kuin alkutekstin *sännätä vittuun* – toisin kuin pelkkä *sännätä*. Tähän ryhmään kuuluvat myös olotilan muutosta kuvaavat ei-ekspressiiviset, neutraalit *zustande bringen* ja *ausbrechen*, joista jälkimmäisen varsinainen merkitys liittyy olinpaikkaan.

Kolmas ryhmä eli ääntä kuvaavien verbien kategoria käsittää kolme alaryhmää: 3.1. puhe, 3.2. muu ääntely sekä 3.3. muut äänet. Puhetta ilmaisevat tässä deskriptiiviset *jankuttaa, kailottaa, marmattaa, mukista, mutista, palpattaa, polottaa, rähjätä, rupertella, brabbeln, mucksen, murmeln, murren, lallen, jammern* ja *plaudern*, onomatopoeettiset *narista, pauhata, sihistä, (zurück)zischen, wimmern* ja *röhren*, sekä ei-ekspressiiviset *vaikeroida, wiederkäuen, herumposaunen, schwadronieren*,

jodeln ja *zumüllen*. Verbien *wiederkäuen* 'märehtii', *herumposaunen* 'toitottaa' ja *zumüllen* 'peittää roskilla; myös turhasta tai liiallisesta puheesta' kuvailevuus perustuu metaforiin. Vastaavia ovat kollokaatiot *syytää solvaamista* ja *syöstä läppää*, jotka liittyvät merkityksensä puolesta puheverbeihin. Muuta ääntelyä ilmaisevat onomatopoeettiset *jollottaa*, *kaakattaa*, *möhähtää*, *parahtaa*, *parkaista*, *puuskuttaa*, *ulvahtaa*, *ähkiä*, *ähkäistä*, *gackern*, *knurren*, *brüllen*, *keuchen*, *jaulen*, *ächzen*, *rumächzen* ja *stöhnen*. Ryhmät eivät ole selvärajaisia; esimerkiksi *jollotus* voi olla suhteellisen selväsanaista laulua eli puheverbi – sen lisäksi, että se ei välttämättä lainkaan kuvaa ääntä (*joulu tulla jollottaa*). (Tässä tapauksessa *jollotus* viittaa lähinnä epäselvään lauluun.) Muihin ääniin kuuluvat onomatopoeettiset *kalahdella*, *kirskua*, *kolistella*, *kumista*, *litistä*, *pauhata*, *rymistä*, *rämistä*, *rumpeln*, *knirschen*, *scheppern*, *dröhnen* ja *tosen* sekä ei-ekspressiivinen *schwingen*, joka ilmaisee varsinaisesti liikettä mutta jolla on myös ääntä kuvaava sivumerkitys (Dud). (*Kaupungillinen kumu* on käännetty muotoon *urbane Schwingung*, jonka mahdollisesti voidaan tulkita viittaavan ääneen. Alkutekstin ilmaisuun verrattuna käänöksessä korostuu kuitenkin tunnelman merkitys.)

Neljäs ja viimeinen ryhmä jakautuu luontevasti kahteen osaan, 4.1. katsominen sekä 4.2. näköhavainnot ja valo. Katsomisverbejä ovat deskriptiiviset *tihrustaa* ja *tiirata* sekä ei-ekspressiiviset *kytätä*, *belauern*, *spähen* ja *gucken*. Näihin liittyy läheisesti vielä rajatapaus *siristää*, ja kontekstissa toteutuvan merkityksensä mukaan siten myös *zusammenkneifen* 'puristaa yhteen, (silmistä) siristää'. Myös kollokaatio *Ausschau halten* kuuluu merkityksensä puolesta lähinnä tähän ryhmään. Näköhavainnot ja valo kuvaavia verbejä ovat ei-ekspressiiviset *häämöttää*, *häivähtää* ja *välähtää*, *aufscheinen*, *schimmern* ja *zucken*.

Oheisessa taulukossa esitetään otoksesta poimitut verbit ja verbi-ilmaukset merkitysryhmittäin jaoteltuna. Jos samalla verbillä on kaksi eri ryhmään kuuluvaa esiintymää, verbi mainitaan molemmissa ryhmissä. Jos taas samaan esiintymään viitataan kahdessa kohdassa, toinen maininta on suluissa. Myös verbipartikkelit on ympäröity sulkumerkein, mikäli niiden käyttö ei johdu varsinaisesti alkutekstin verbistä vaan erillisestä adverbista tai laajemmasta asiayhteydestä. Deskriptiiviset verbit ja rajatapaukset on lihavoitu, onomatopoeettiset alleviivattu.

Kuvio 3: Semanttinen ryhmittely Snell-Hornbyn (1983, 80) jaottelua soveltaen.

1. Yleinen toiminta ja prosessit	2. Liike, oleminen ja kontakti	3. Äänet	4. Katsominen, näköhavainnot ja valo
1.0. Epämääräinen toiminta (rähjätä)	2.0. Epämääräinen liike ja oleminen <i>huitaista, kapsahdella, luiskahtaa, nytkähdellä, pungeta, röyhittää, punnertaa, risteillä, syöksyä; sich quetschen, (vorbei-)scheppern, treiben, sich stemmen, verlaufen, (vorwärts)rücken, sich hindurchzwängen, (entgegen)stürzen</i>	3.1. Puhe <i>januttaa, kailottaa, mar-mattaa, mukista, mutista, palpattaa, polottaa, räh-jätä, rupatella, narista, sihistä, pauhata, vaikeroida, syyttää (solvaamista), syöstä (läppää); mucksen, murmeln, murren, lallen, plaudern, jammern, brabbeln, röhren. (zurück-)zischen, wimmern, jodeln, schwadronieren, zumüllen, wiederkäuen, herum-posaunen</i>	4.1. Katsominen <i>tihrustaa, tiirata, siristää</i> kytätä; <i>belauern, spähen, gucken, Ausschau halten, (die Augen) zusammenkneifen</i>
1.1. Syöminen ja nukkuminen ja järsiä, pupeltaa, nuokkua, torkkua; <i>knabbern, nicken</i>	2.1. Kävely ja juoksu <i>harppoa, hortoilla, koikke-lehtiä, kompuroida, kö-pöttää, loikkia, pinkaista, pujotella, rymniä, samota, säännätä; umhertaumeln, staksen, durchwandern, hindurchschwanken, stolpern, springen, eilen, lossprinten</i>	3.2. Muu ääntely <i>jollottaa, kaakattaa, möhähättää, parahtaa, parkaista, puuskuttaa, ulvahtaa, ähkiä, ähkäistä; gackern, knurren, brüllen, keuchen, jaulen, ächzen, rumächzen, stöhnen</i>	4.2. Näköhavainnot ja valo <i>häämöttää, häivähtää, välähtää; aufscheinen, schimmern, zucken</i>
1.2. Pyytäminen, vaatiminen ja vaikuttamaan pyrkiminen <i>kärttää, maanitella, tivata, häitistellä; quengeln, antreiben, beschwören, fragen</i>	2.2. Ryömiminen ja matelu <i>mönkiä, kiemurrella, mataa; krabbeln, sich wälzen, kriechen</i>	3.3. Muut äänet <i>kalahdella, kirskaa, kolistella, kumista, litistä, pauhata, rymistä, rämistä; rumpeln, knirschen, scheppern, dröhnen, tosen, schwingen</i>	
1.3. Muu yleinen toiminta ja prosessit <i>hämmentää, kuohuttaa, kyteä, kakoa, pykiä, rykiä, äheltää, ähertää; verblüffen, (weiter-)schwelen, würgen, hauchen, beeinträchtigen, empören, sich bemühen, sich beeilen, sich räuspert</i>	2.3. Liike ja oleminen vedessä ja ilmassa (sekä veden ja ilman liike) <i>pulpahtella, pölähtää, leijua, leijailla; schweben, perlen, aufliegen, anwehen</i>		
	2.4. Putoaminen ja törmääminen <i>mässähtää, rojahtaa, roiskaista; klatschen, landen, fallen, zusammenfallen</i>		
	2.5. Työntäminen ja vetäminen <i>raahata, kiskoa, lappaa, nyhtää, nyppiä, sulloa, sysätä, (syyttää), (syöstä); wegzerren, stopfen, rupfen, zupfen, schleifen, werfen zwängen, herziehen</i>		
	2.6. Lyöminen, koskettaminen ja muu käsittely <i>läpsäistä, nitistää, tonkia, sorkkia, tökätä, naputtaa, riepotella, hinkata, runnella; schnippen, stochern, zerknüllen, zusammenpanschen streifen, hauen, wühlen, zermalmen, zerfetzen, ramponieren, stechen, rummachten, überschütten</i>		
	2.7. Olinpaikan tai olotilan muutos ja toiminnan tulos <i>(säännätä vittuun), hineinschneien, einen /den Abgang machen, zustande bringen, ausbrechen</i>		

7.2. Käytetyt käänösstrategiat ja tapausesimerkkien tarkastelua

7.2.1. Verhottu ilmaus ja lähin vastine

Pussikaljaromaanin eräs keskeinen ominaispiirre näyttäisi olevan verhotun tyylin runsas käyttö, joka tekee kääntämisestä tavanomaista haastavampaa. Epäodotuksenmukaiset sananvalinnat palvelevat ekspressiivistä ja esteettistä funktiota, joista kummallakin on tärkeä osa kaunokirjallisuuden kääntämisessä. Koska alkutekstin ja käännöksen funktiot ovat tässä tapauksessa samat, skoposteorian mukaan myös kääntäjän voidaan olettaa käyttävän vastaavia ilmaisukeinoja. Vaikuttaisi siltä, että Rimmisen esikoisromaanissa kielellä leikitellään selvästi enemmän kuin proosassa keskimäärin, kuten runoilijalta kenties voi odottaakin. Leikittely ei niinkään perustu sanojen muotoon kuin niiden tyyliin ja merkitykseen. Seuraavassa tarkastellaan ratkaisuja, joissa verhottu ilmaus on käännetty sen lähimmällä vastineella eli ilmauksella, jonka tyyli ja kyseisessä kontekstissa toteutuva merkitys ovat hyvin lähellä alkuperäistä. Kyseessä ei siis välttämättä ole tarkka leksikaalinen vastine.

Seuraavassa tilanteessa Marsalkka seuraa Lihin perässä Hennistä, joka on yllättäen lähtenyt juoksemaan päätä pahkaa rankkasateessa. Marsalkka on joutunut pysähtymään hetkeksi, jolloin hänen jalkansa ovat pahasti puutuneet. Rimminen kuvaa tyyliin uskollisena seikkaperäisesti liikkeelle lähdön työläyttä ja kivuliaisuutta. Lopulta matka taas jatkuu:

AT: Ne alkoivat kuitenkin nousta, jalat. Siinä tunsu aluksi itsensä jonkinlaiseksi pilvenpiirtäjien lomaan *kirskumaan* ja *koikkelehtimaan* sysäytyksi vahamaiseksi trikkikuvahahmoksi, ja se vaati sen verran keskittymistä, että kun veri vihdoinkin alkoi kiertyä, huomasi että siitä painajaismaisesta hitaudesta huolimatta oli tullut edenneeksi ilmeisen lyhyessä ajassa perille. (PKR, 220; korostukset PS.)

KT: Trotzdem hoben sie sich jetzt, die Füße. Zuerst kam er sich dabei wie eine wächserne Gestalt aus einem Computeranimationsfilm vor, die zwischen Wolkenkratzer geworfen worden ist und dort *umhertaumelt* und *alles zum Knirschen bringt*, und das erforderte jede Menge Konzentration. Erst als das Blut wieder zirkulierte, merkte er, dass er trotz der alpträumerhaften Langsamkeit offenbar innerhalb kurzer Zeit ans Ziel gekommen war. (TBR, 215–216, korostukset PS.)

Kielikuva on kokonaisuudessaan melko vaikeasti hahmotettava. Ensimmäiseksi herää kysymys, millaiseen kuvitteelliseen *trikkikuvahahmoon* tässä viitataan. Kääntäjä on tulkinnut, että kyse on tietokoneanimaatiosta. Trikkikuvauksella ei kuitenkaan yleensä tarkoiteta kokonaan tietokoneella luotua kuvamateriaalia vaan kameralla kuvatun materiaalin manipulaatiota kuvia yhdistelemällä ja täydentämällä, mikä tässä korostaa hahmon irrallisuutta ympäristöstään. Joka tapauksessa huomio kiinnittyy erityisesti onomatopoeettiseen verbiin *kirskua*, jota käytetään tavallisesti 'kovien (metalli)kappaleiden terävästä, repivänsävyisestä hankausäänestä' (KS). Se siis näyttäisi olevan selvästi ristiriidassa *vahamaisen* kanssa, joten kyseessä on verhottu ilmaus. Saksannoksessa käytetään kirskumisen lähintä vastinetta *knirschen*, mutta itse asiassa käännöksen mukaan kuvitteellinen hahmo ei sananmukaisesti *kirsku* vaan *saa kaiken kirskumaan*, joten sikäli kyse ei ole lähimmästä vastineesta vaan pidemmälle menevästä tulkinnasta. *Kirskua* viittaa ilmeisesti jollakin tasolla Marsalkan nivelten jäähmyyteen siinä missä deskriptiivinen *koikkelehtia* tämän heikentyneeseen koordinaatiokykyyn, mutta kaiken kaikkiaan kuva jää melko abstraktiksi.

Selvästi helpommin tulkittavissa on kohta, jossa ajatuksenjuoksu vertautuu epäsuorasti konkreettiseen liikkeeseen. Rimminen kuvaa vuolaasti pimeyttä, joka laskeutuu ukkosen katkaistua sähköt, muun muassa näin:

AT: Ja vähän aikaa se oli myös aika jännittävää ja hieman säikäyttävää, sellaista pimeää, joka pakottaa ajattelemaan kaikki ajatukset lyhyissä *kompuroivissa* kappaleissa, ne rupesivat aika nopeasti muistuttamaan jonkin rikoskirjan jännityksentihentämispurintöjä. (PKR, 270; kursivointi PS.)

KT: Eine Zeit lang war sie auch ziemlich spannend und ein bisschen erschreckend, eine Finsternis, die einen zwang, alle Gedanken in kurzen, *stolpernden* Brocken zu denken, bis sie ziemlich schnell an die Spannungsverdichtungsbemühungen in einem Kriminalroman erinnerten. (TBR, 263; kursivointi PS.)

Tässä *kompuroida* on käännetty sen lähimmällä vastineella *stolpern*, joka voi niin ikään kuvata kömpelöä, kompastelevaa liikkumista (KS, Dud; verbien konkreettisiin merkityksiin palataan kohdassa 7.2.2.). *Stolpern* voi tarkoittaa myös kuvaannollista kompastumista johonkin vaikeasti ymmärrettävään asiaan, esimerkiksi lukiessa

(Dud). Alkutekstissä voidaan ajatella olevan kaksinkertainen metafora: ensinnäkin ajatukset vertautuvat kirjoitettuun tekstiin (*ajatukset > kappaleet, rikoskirja*) ja toiseksi tekstin ja siten ajatusten eteneminen konkreettiseen liikkeeseen (*kompuroivat kappaleet*). Käännöksessä *kappaleet* on ymmärretty konkreettisemmin [*Brocken* 'epäsäännöllisen muotoinen, usein jostain lohjennut kappale' (Dud), vrt. *Absatz* 'tekstikappale']. *Kompuroivat kappaleet* on sinänsä verhottu ilmaus, mutta tekstiyhteyden perusteella sen sisältö on suomea äidinkielenään puhuvan helppo mieltää, sillä se rinnastuu melko vakiintuneeseen kollokaatioon *kömpelö teksti* (vrt. myös *kompuroiva lukeminen*, NS: *kompuroida*). Sen sijaan *stolpernde Brocken* on saksan kielen näkökulmasta täysin epäodotuksenmukainen yhdistelmä, mikä tekee käännöksen ilmauksesta kokonaisuutena huomattavasti alkuperäistä verhotumman.

Myös seuraavassa esimerkissä kääntäjä on korvannut verhotun ilmauksen sen lähimmällä vastineella:

AT: Kun sade oli kerran lakannut ja sähkö palannut ja muutos oli sitten hitaasti huomattu, alkoi ihmisiä *pulpahdella* kaduille ovista ja muista koloista kuin jotain pingottuneita jyräjyitä. (PKR, 290; kursivointi PS.)

KT: Da der Regen nun einmal aufgehört hatte und der Strom zurückgekehrt und die Veränderung allmählich bemerkt worden war, *perlen* aus Türen und anderen Öffnungen nach und nach Menschen wie in die Länge gezogene Nagetiere. (TBR, 281; kursivointi PS.)

Pulpahdella on frekventatiivijohdos deskriptiivisestä verbistä *pulpahtaa*, joka tarkoittaa yleensä äkillistä nousemista veden pinnalle, näkyviin (KS) ja tuo mieleen erityisesti pinnalle ilmestyvät kuplat. Substantiivista *Perle* johdettu ei-ekspressiivinen *perlen* luo tässä tapauksessa hyvin samanlaisen mielikuvan, sillä se viittaa kuplien tai pisaroiden esiintuloon tai muodostumiseen (Dud). Voidaan siis katsoa, että tässä on käytetty lähintä vastinetta, vaikkakin *pulpahdella* viittaa myös ääneen, toisin kuin *perlen*. Verhottu tyyli säilyy käännöksessä.

Seuraava sitaatti on kohdasta, jossa Lihi on yhteistyössä Marsalkan kanssa varastanut Henniselle uudet, rumat kengät koirankakan tarveltyä entiset. Lihi nauraa katketakseen:

AT: – Tällaset nää nyt sitten on, se *vaikeroi* ja *kiemurteli* sitten kyynelet silmissä nurmikolla ja oli kuolla. (PKR, 130; kursivoinnit PS.)

KT: »Da sind sie«, *wimmerte* er und *wälzte sich* dabei mit Tränen in den Augen auf dem Rasen und war kurz vorm Sterben. (TBR, 129; kursivoinnit PS.)

Yleensä kipuun, vaivoihin tai suruun liittyvää verbiä *vaikeroida* käytetään tässä päinvastaisessa merkityksessä. *Vaikeroida* on lähinnä ei-ekspressiivinen, kun taas *wimmern* on selkeästi onomatopoeettinen. Merkityksen mukaan jälkimmäinen voidaan kuitenkin katsoa edellisen lähimmäksi vastineeksi. Molemmat edustavat tässä verhottua tyyliä.

Seuraavassa tapauksessa äänet vertautuvat konkreettisiin esineisiin. Päähenkilöt istuskelevat olutterassilla ja tarkkailevat ympäristöään:

AT: Vastapäisen talon katutasossa oli jonkin uskonlahkon päämaja, jonka avoimesta ovesta kantautui kadulle *kaakattavaa* veisuuta. Ohi ajavat autot repivät *sen jollotuksen* luppumaisiksi *ulvahduksiksi* jotka jäivät ajoradalle heittelehtimään kuin parvi jotain tuulen riepottelemia kuraisia muovipusseja. (PKR, 60; kursivoinnit PS.)

KT: Im Erdgeschoss des gegenüberliegenden Hauses war das Hauptquartier einer religiösen Sekte untergebracht, *gackernder* Choralgesang drang durch die offene Tür. Die vorbeifahrenden Autos rissen *das Gejodle* zu *Fetzen* von schlampenhaftem *Jaulen* auseinander, die auf der Fahrbahn weiterflatterten wie ein Schwarm dreckiger, vom Wind zerfetzter Plastiktüten. (TBR, 61; kursivoinnit PS.)

Tässä samoihin ääniin viitataan peräti kolmella onomatopoeettisella verbillä tai sellaisesta johdetulla substantiivilla. Varsinaisesti kanan ääntelyä kuvaavalla verbillä *kaakattaa* viitataan usein halventavasti varsinkin naisten puheeseen, mutta laulamiseen ja etenkin veisaamiseen yhdistettynä se on melko epätavallinen. *Jollottaa* voi viitata paitsi ääneen, myös liikkeeseen (*tulla jollottaa*); sanalla on ilmeisesti kaksi erillistä päämerkitystä (NS). *Jollotus* voi monesti olla laulamistakin, joten sananvalinta ei ole varsinaisesti omaperäinen. *Ulvahduksiin* yhdistettynä se muodostaa kuitenkin mielenkiintoisen, kontekstin perusteella toki loogisen kontrastin, sillä *jollotus* on tasaisen yksitoikkoista ääntelyä (KS), kun taas *ulvahdukset* ovat erillisiä

ja vaihtelevia. Laulun kuvaaminen *ulvahduksiksi* on jokseenkin epäodotuksenmukaista, ja *jollotuksen repiminen ulvahduksiksi* edustaa selvästi verhottua tyyliä. Toisaalta kokonaisuuden läpinäkyvyyttä lisää eksplisiittinen, ei-ekspressiivinen sana *veisuu*, joka kertoo aluksi selkeästi, mistä on kyse, ja johon muut ilmaukset hyvin selkeästi viittaavat.

Gackern vastaa hyvin verbiä *kaakattaa*; sen lisäksi, että niiden peruserkitys on sama, molempia käytetään halventavasti puheesta. Molemmat ovat myös selkeästi onomatopoeettisia. *Jollotusta* vastaa saksannoksessa *Gejodle* (Dud: *Gejodel*), joka tulee ei-ekspressiivisestä verbistä *jodeln* 'jodlata'. Saksankielisten informanttien mukaan *Gejodle* ei kuitenkaan sanana viittaa erityisesti jodlaukseen vaan yleensä epäselvään laulamiseen (jota merkitystä Duden ei tunne) tai jopa yleiseen hälinään, joten se voidaan tässä katsoa lähimmäksi vastineeksi. Onomatopoeettiset verbit *ulvoa* ja *jaulen* ovat merkityspiirteidensä puolesta hyvin lähellä toisiaan, mutta sellaista hetkellisyyttä korostavaa eli momentaanista muotoa kuin *ulvahtaa* ei saksan kielessä ole eikä näin ollen vastaavaa substantiiviakaan. *Gejodle* ja yksiköllinen *Jaulen* eivät siis sinällään synnytä samanlaista kontrastia kuin *jollotuksen* ja *ulvahdusten* välille muodostuu, minkä vuoksi saksannokseen on ollut välttämätöntä lisätä täydennys *zu Fetzen* 'riekaleiksi'. Niinpä yhtä sanaa (*ulvahduksiksi*) vastaa käänöksessä useampi (*zu Fetzen von – – Jaulen*), joten vastinepari liittyy luvussa 7.2.5. käsiteltäviin tapuksiin. *Zu Fetzen* 'riekaleiksi' muodostaa verbin *auseinanderreißen* kanssa odotuksenmukaisen kollokaation ja siten lisää hieman ilmaisuuden läpinäkyvyyttä.

7.2.2. Läpinäkyvä ilmaus ja lähin vastine

Sananvalinnoilla on oma merkityksensä myös silloin, kun ne ovat läpinäkyviä. Jopa yli puolessa tutkituista ekspressiivisten tai muiden kuvailevien verbien esiintymistä kääntäjä on korvannut kontekstin kanssa sopusoinnussa olevan verbin sen lähimmällä vastineella. Tällöin sanojen leksikaaliset merkityssisällöt eivät välttämättä ole identtiset, mutta niiden kontekstissa toteutuvat merkitykset vastaavat toisiaan siinä määrin, että syntyvä vaikutelma ei muutu olennaisesti (vrt. Reißin *Analogie der Gestaltung*; 1976, 21). Tämä toimii vain yhteen suuntaan, joten kääntämällä

kohdekielinen vastine takaisin alkukielelle ei välttämättä päästä alkuperäiseen ilmaisuun. Samalla ilmauksella voikin olla tilanteesta riippuen erilaisia lähimpiä vastineita kohdekielessä. Esimerkiksi verbin *pauhata* lähin vastine on yhdessä tapauksessa *tosen* (*pauhu*, *Getöse*²³) mutta toisessa *schwadronieren*. *Taivaanvaltojen pauhu, das Getöse der Himmelsmächte* (PKR, 240; TBR, 233), viittaa ukkoseen ja siten luonnonääneen, mutta seuraavassa *pauhata* onkin mahtipontinen puheverbi. Lihä on juuri ajatellut *ihan outoja, aikaa ja kaikkea sellaista*, ja Henninen kommentoi:

AT: – No jos nyt meinataan ruveta noilla henkimaailman ilmiöillä *pauhaamaan* niin kyllä mäkin oikeestaan ajattelin tota aikaa, Henninen sanoi. (PKR, 110; kursivointi PS.)

KT: »Also wenn schon wieder über Phänomene aus dem Reich der Geister *schwadroniert* wird, dann hab ich, ehrlich gesagt, auch an die Zeit und so gedacht«, sagte Henninen. (TBR, 109; kursivointi PS.)

Sekä *pauhata* että *schwadronieren* viittaavat tässä kovaääniseen ja kiivaaseen puheeseen. Verbiä *pauhata* käytetään yleisesti kyseisessä merkityksessä, joten ilmaus on läpinäkyvä. Tosin rektio on tavanomaisesta poikkeava: adessiivin sijaan elatiivi olisi odotuksenmukaisempi.

Joillekin yleisesti tunnettua tarkoitetta kuvaaville onomatopoeettisille verbeille on helppo löytää täsmällinen vastine: *sihistä – zischen*, *puuskuttaa – keuchen*, *rämistä – scheppern*. Usein lähin vastine on kuitenkin käyttöalaltaan ja merkitykseltään jossain määrin alkuperäistä laajempi ja siten yleisempi. Esimerkiksi *kalahdella* ja *rumpeln* ilmaisevat kumpikin toistuvaa²⁴, tummansointista ääntä (KS; Dud), mutta *kalahdella* viittaa selkeämmin peräkkäisiin, toisistaan erottuviin ääniin ja kuvaa äänen väriä ja sointia täsmällisemmin kuin epämääräisempi *rumpeln*, jota voi käyttää myös muun muassa hevostäpän kolinasta (Snell-Hornby 1983, 185). Seuraavassa esimerkissä tätä pientä eroa korostaa tahaton kömmähdys, nimittäin tässä epäsäännöllisyyttä

²³ *Pauhu* tulee verbistä *pauhata*, mutta itse asiassa *Getöse* ei Dudenin mukaan ole johdettu verbistä *tosen* (ks. liite). Sen merkitys on kuitenkin 'tosendes Geräusch, Lärm'. Verbissä *tosen* korostuu liike, substantiivissa *Getöse* sen sijaan ääni. (Dud.)

²⁴ Toistuvuus sisältyy frekventatiivi- ja iteratiivijohtimiin *-htele-* ja *-l-*.

kuvaavan *summittaisen* on ymmärretty tarkoittavan yhtenäisyyttä, jota vielä korostaa epämääräinen artikkeli (*summittaista kalahtelua > ein pauschales Rumpeln*):

AT: Jostain takaa keskustan suunnalta rupesi kuulumaan summittaista kalahtelua. Se *kumisi* hetken sillan alla ja oli sitten äkkiä kohdalla. Varjosta raiteita pitkin *loikki* näkyviin jonkinlainen rusakko. Se oli varmaan menossa Pasilaan. (PKR, 330; korostukset PS.)

KT: Von hinten, aus Richtung Innenstadt, hörte man jetzt ein pauschales Rumpeln. Es *dröhnte* einen Moment unter der Brücke und war dann plötzlich da. Aus dem Schatten *sprang* eine Art Hase die Geleise entlang. Er war wohl auf dem Weg nach Pasila. (TBR, 320; korostukset PS.)

Edellä olevassa sitaatissa esiintyvät myös *kumista*, joka kuvaa matalaa ja onton kaikuista ääntä (KS: *kumista, kumea*), ja sen lähin vastine *dröhnen*, joka viittaa tummaan, kaikuvaan ja samalla läpituokevan kovaan ääneen (Dud). *Dröhnen* korostaa värähtelevää kaikua, ja sitä käytetään varsinkin moottorien jylinästä (Snell-Hornby 1983, 185). Se on käyttöalaltaan laajempi kuin *kumista*, eikä äänen ominaislaatu välity yhtä täsmällisesti. Sen sijaan äänen voimakkuus ylikorostuu hieman.

Hyvä esimerkki deskriptiivisistä verbistä ja sen melko täsmällisestä vastineesta ovat *järsiä* ja *knabbern*. Molemmat kuvaavat pienten kappaleiden irrottamista jostakin kovasta, yleensä hampailla, sekä niiden syömistä (KS; NS; Dud). Lähin vastine on valittu myös, kun *kärttämisestä* on tullut *Quengeln*. Molemmat tarkoittavat toistuvaa, itsepintaista pyytelemistä (KS; NS; Dud). *Quengeln* viittaa tosin hyvin usein lapsiin, kuten suomen *mankua* ja *kinuta*, kun taas *kärttää* on tässä suhteessa hieman yleisempi. Puhe on Lihistä, joka haluaa välttämättä jäädä ulos terassille istumaan kaatosateesta huolimatta (PKR 240; TBR 235). Merkitykseltään lähellä edellä mainittuja on *maanitella*, joka liittyy Marsalkan vaivalloiseen liikkeellelähtöön, kun tämä on joutunut pysähtymään kesken juoksun ja jalat ovat puutuneet:

AT: Marsalkka rupesi *maanittelemaan* liikkeelle nilaisiksi pakottuneita jalkoja – – (PKR, 220; kursivointi PS.)

KT: Marschall *beschwor* seine verrindeten Beine, sich wieder in Bewegung zu setzen. (TBR, 215; kursivointi PS.)

Tässä *beschwören* on monessa suhteessa osuva vastine, koska sillä on paitsi itse-pintaisen pyytämisen merkitys, myös manaamiseen tai vastaavaan viittaava merkitys (Dud), minkä vuoksi se ei edellytä elävää patienttia. Myöskään *maanitella* ei ole minkäänlaisessa ristiriidassa patientin elottomuuden kanssa.

Myöhemmin puolestaan Hennisen jalka on koetuksella, kun hännämisestä provo-soitunut poliisi on hypännyt voimalla hänen varpailleen. Tässä kolmikko pyrkii kohti sairaalaa:

AT: Varjostavasta toivottomuudesta huolimatta oli kuitenkin pakko nostella sitä jalkaa toisen eteen, kuljettiin eteenpäin lyhyttä, *köpöttävää* askelta jota osaltaan hämmensi siitä kolmelle eri tasolle jakautuneesta suorituskyvystä aiheutuva epätahtisuus – – (PKR, 300; kursivointi PS).

KT: Trotz des Schattens der Hoffnungslosigkeit mussten sie aber nun mal einen Fuß vor den anderen setzen, mit kurzen, *staksenden* Schritten ging es voran, zusätzlich beeinträchtigt von der auf drei verschiedenen Ebenen verteilten Leistungsfähigkeit und der daraus resultierenden Taktlosigkeit – – (TBR, 290; kursivointi PS).

Tässäkin kääntäjä on valinnut lähimmän vastineen. *Köpöttää* tarkoittaa kävelyä lyhyin ja kankein askelin (KS; NS), samoin *staksen* viittaa kankeuteen ja kömpelyyteen (Dud), johon usein yhdistyy hitaus. Deskriptiivisyys on kuitenkin pääasiassa suoraa, eli mahdollinen negatiivinen sävy ei yleensä kohdistu agenttiin vaan nimen-omaan liikkumiseen. (Diersch 1972, 81.) Sekä Duden että Diersch (ibid.) mainitsevat ilmauksen *mit (– –) staksenden Schritten*, jossa verbi määrittää askelten laatua. Idio-maattinen ilmaus sopii tähän hyvin, koska myös *köpöttävä askel* edustaa läpinäkyvää tyyliä. Diersch (ibid.) kuvaa verbiä *staksen* hyvin ilmaisuvoimaiseksi, mikä sekin kertoo onnistuneesta sananvalinnasta. *Köpöttää* on selvästi deskriptiivinen verbi (myös NS), ja myös *staksen* voidaan synkronisesti tarkasteltuna katsoa merkityk-seltään deskriptiiviseksi, vaikka se onkin alkuperältään substantiivijohdos [*Stake* ’pitkä puusauva’ > *staken* ’sauvoa’, (käytetään myös verbin *staksen* synonyymina) > *staksen* ’liikkua kömpelösti, kankein jaloin’; Dud]. Yhteys substantiiviin on kuitenkin hämärtynyt.

Mielenkiintoisen parin muodostavat sävyttävät verbit *nyhtää* ja *nyppiä*, joita tässä käytetään melko tavanomaisessa merkityksessä. Näitä vastaavat melko täsmällisesti saksan kielen niin ikään ei-ekspressiiviset *rufen* ja *zupfen*, jotka näyttäisivät kuuluvan keskenään samaan sanasarjaan mutta ovat kuitenkin tiettävästi eri alkuperää (Kluge 1999). *Nyhtää* ja *rufen* kuvaavat pääsääntöisesti yhden tai useamman kohteen irrottamista jostakin vetelemällä tai tempomalla, mutta *nyhtää* voi tarkoittaa myös pelkkää kiskomista tai nykimistä. *Nyppiä* ja *zupfen* ilmaisevat huomattavasti pienempää ja kevyempää, toistuvaa liikettä, joka tehdään usein sormenpäillä tai vaikkapa pinseteillä. (KS; NS; Dud; informantit.) Tässä tyypillinen esimerkki:

AT: Henninen – – *nyppi* housunlahkeitaan reisien kohdalta, ne kai pyrkivät edelleen liimautumaan ihoon. (PKR, 320; kursivointi PS.)

KT: Henninen – – *zupfte* auf Oberschenkelhöhe an seinen Hosenbeinen, sie wollten nach wie vor unbedingt an den Beinen kleben bleiben. (TBR, 310; kursivointi PS.)

Seuraavassa *nyhtää* on hyvin kuvaileva, mutta edustaa kuitenkin läpinäkyvää tyyliä:

AT: Siinä piti sitten ruveta taas kerran kaivelemaan taskuja ja näyttää siltä että toivoi niistä löytyvän jotain, ja kun sitä *tonkimista* oli sitten kestänyt omasta mielestä riittävän kauan, piti *nyhtää* kädet sieltä määristä taskuista hirveällä vaivalla esiin ja levittää ne anteeksi-pyytävään asemaan ja sanoa että valitettavasti ei. (PKR, 310; kursivoinnit PS.)

KT: Da hieß es dann wieder, in den Taschen zu graben und den Anschein zu erwecken, dass Anlass zur Hoffnung bestand, dort etwas zu finden, und nachdem das *Wühlen* nach eigener Einschätzung lange genug gedauert hatte, musste man mit entsetzlicher Mühe die Hände aus den Taschen *rufen*, sie zu einer bedauernden Gebärde ausbreiten und sagen: Leider nicht. (TBR, 300; kursivoinnit PS.)

Lähimmällä vastineella on käännetty paitsi *nyhtää*, myös *tonkia*. *Tonkimista* vastaa hyvin *Wühlen*; molemmat tuovat mieleen maassa möyrimisen, mutta niitä voi käyttää myös muussa yhteydessä, kuten edellä. *Wühlen* on tosin hieman tyypillisempi etsimisverbi kuin *tonkia*, suomessa vastaava voisi olla *penkoa*.

Naputtaa on deskriptiivinen verbi, joka kuvaa ensisijaisesti toistuvaa, tyypillisesti kevyttä lyömistä esimerkiksi sormella tai pienellä esineellä ja toissijaisesti kyseisen liikkeen synnyttämää ääntä:

AT: [Lihi] rupesi *naputtamaan* tuopinkylkeä paksulla luumaiseksi käyristyneellä keskisormenkynnellään ja kehräämään sen rummuttelun päälle vielä jotain ua ua -pohjaista hyräilypeitettä. (PKR, 60; kursivointi PS.)

KT: [Bifi] *schnippte* mit seinem dicken, knochig verkrümmten Mittelfingernagel gegen den Bierbecher und überzog das Getrommel mit einem Schnurren auf Uah-uah-Basis. (TBR, 60–61; kursivointi PS.)

Saksannoksen *schnippen* liittyy lähes yksinomaan sormien liikkeisiin, joten se on käyttöalaltaan suppeampi kuin *naputtaa* vaikka onkin tämän lähin vastine. *Schnippen* kuvaa erityisesti sormien *napsuttelua*, jossa peukalon ja etusormen avulla saadaan aikaan lyhyt, soinniton ääni (Dud, KS: *napsuttaa*, *napsua*, *napsahdella*, *napsahtaa*). Se voi tarkoittaa myös jonkin pienen esineen tai vastaavan sinkoamista jonnekin sormella (Dud), informanttien mukaan sormien napsuttelua muistuttavalla liikkeellä. Tuopin *naputtamisessa* on kyse hyvin samantapaisesta liikkeestä, joten *schnippen* on tässä lähin vastine.

Leppäkerttujen kävelystä on käytetty verbiä *mönkiä*, joka ilmaisee yleensä hidasta ja vaivalloista etenemistä vähintään neljän raajan varassa lähellä maanpintaa. Tässä korostetaan ennen kaikkea hyönteisten määrää:

AT: Korsien välissä *mönki* leppäkerttujen valtoin vitsaus – – (PKR, 120; kursivointi PS).

KT: Zwischen den Halmen *krabbelte* die rote Landplage der Marienkäfer – – (TBR, 119; kursivointi PS.)

Saksannoksen *krabbeln* kuvaa samantapaista, tosin ehkä hieman nopeampaa liikettä kuin *mönkiä* (Farlex). *Krabbeln* on kuitenkin tavallinen, läpinäkyvä sananvalinta kovakuoriaisista puhuttaessa (Dud) aivan samoin kuin *mönkiä* on suomen kielessä.

Tästä syystä molempien verbien voidaan ajatella tuovan mieleen kaikille tutun leppäkerttujen etenemistavan ilman erityisiä painotuksia, joten voidaan puhua lähimmästä vastineesta.

Kailottaa on deskriptiivinen puheverbi, joka korostaa ennen kaikkea kovaa ääntä. Tässä *kailottamiseen* liittyy myös ajatus tarpeettomasta tiedon levittämisestä. Saksannoksen *herumposaunen* sisältää molemmat aspektit, joten se on tässä alkutekstin verbin lähin vastine. Lihi kertoo Hennisen kanssa kokemastaan mökki-viikonlopusta ja siihen liittyvästä hukkumisepäilystä, josta tieto leviää nopeasti paikkakunnalla:

AT: – – ja silloin siihen oli tietysti sattunut pyöräilemään joku kyläluuta paikalle ja kuullut sen kaiken ja lähtenyt *kailottamaan* suru-uutista eteenpäin – – (PKR, 140; kursivointi PS).

KT: Und da kam auch prompt ein Streuner auf dem Fahrrad angefahren und hörte alles und fuhr davon, um die große Neuigkeit überall *herumzuposaunen* – – (TBR, 138; kursivointi PS).

Herumposaunen ei ole ekspressiivinen verbi, vaan sen kantaosa *posaunen* on johdettu substantiivista *Posaune* 'pasuuna'. *Posaunen* tarkoittaa varsinaisesti pasuunan soittamista, mutta sillä on myös vakiintunut, kuvaileva sivumerkitys 'ilmoittaa julkisesti kovalla äänellä' (Dud), joka perustuu niin sanottuun metaforiseen siirtoon. (vrt. Mikone 2002a, 120).

Kävelemistä ilmaiseva *hortoilla* korostaa yleensä päämäärättömyyttä, mutta kulku voi myös olla muulla tavoin epävarmaa. Jälkimmäistä aspektia painottaa saksannoksen *hindurchschwanken* (vrt. Snell-Hornby 1983, 139), mikä sopii tilanteeseen ja tapahtumapaikan kuvaukseen: *Se oli pieni kauppa, sen huoneen keskellä oli yksi iso hylly jonka ympäri piti sitten kiertää koko matka kassalle saadakseen haluamansa ja varmasti myös jotain sellaista mitä ei olisi välttämättä halunnut* (PKR, 80). Aamusta asti tissutelleet Marsalkka, Lihi ja Henninen ovat tulleet kauppaan palauttamaan pulloja ja ostamaan kaljaa. Kun pullot on palautettu, Lihi lähtee *hortoilemaan hyllyjen välissä kädet eteenpäin jonkinlaiseen kuivatusasentoon ojennettuina*, ja muut lähtevät perään (PKR, 80; korostus PS). Kaupassa ei mahdu hortoilemaan

kovin moneen suuntaan, ja hetken kuluttua ollaan kylmäkaapilla, jota tuskin on kovin vaikea löytää. Niinpä päämäärättömyyden sijaan lievä hoipertelu on looginen tulkinta: – – *und er schwankte mit in Trockenhaltung ausgestreckten Gliedmaßen zwischen den Regalen hindurch* (TBR, 81; korostus PS). *Hortoilla* voidaan tulkita deskriptiiviseksi, kun taas (*hindurch*)*schwanken* on ei-ekspressiivinen mutta tyylliltään sopiva eli vahvasti sävyttävä ja lähellä deskriptiivisiä verbejä *taumeln* ja *torkeln* (Wahrig). Tässä siis läpinäkyvä ilmaus on käännetty sen lähimmällä vastineella.

Ruoan annostelemisesta lautaselle on käytetty deskriptiivistä verbiä *roiskaista*, joka voi kuvata veden tai muun nesteen lennättämistä ympäriinsä (KS:n mukaan verbistä *roiskia*), mutta patienttina voi yhtä hyvin olla kiinteä esine, erityisesti jalkapallo, jääkiekko tai vastaava urheiluväline (NS:n mukaan verbistä *roiskata* 'roiskauttaa, läjäyttää, rojauttaa'). NS:n määritelmän perusteella kyse voi olla myös törmäyttämisestä, kuten tässä. Fokus on summittaisuudessa (vrt. KS: *roiskia*), vaikka tähtäimessä voi myös olla tietty kohde, tässä tapauksessa lautanen. Käännöksessä on käytetty verbin lähintä vastinetta *klatschen*, jossa tosin on keskeisenä mukana myös pehmeähköstä törmäyksestä syntyvää ääntä kuvaava elementti (Dud; vrt. Snell-Hornby 1983, 183). *Roiskaista* ei varsinaisesti kuvaa ääntä, joka syntyy ruoan osumista lautaselle. Tässä tilanteessa syntyvä vaikutelma on kuitenkin molemmilla verbeillä käytännössä samanlainen. Esimerkkilause on esitetty seuraavassa alaluvussa.

7.2.3. Läpinäkyvä ilmaus ja pragmaattinen vastine

Joskus merkitykseltään läpinäkyvä verbi on käännetty tai korvattu tilanteeseen loogisesti sopivalla verbillä, joka ei kuitenkaan ole alkuperäisen lähin vastine. Tällainen niin sanottu pragmaattinen vastine (ks. luku 6) on useimmiten helppotajuinen ja kokonaisuuden kannalta toimiva, mutta ei välitä alkuperäisen ilmauksen kaikkia kontekstin kannalta keskeisiä merkityspiirteitä. Joskus vastineen merkitys voi poiketa alkuperäisestä niin paljon, että lähes ainoa yhdistävä tekijä on asiayhteys, esimerkkinä *pupeltaa* ja *stochern*. Ne esiintyvät lähes sivun mittaisessa virkkeessä, jossa Marsalkka kuvittelee, kuinka Kallion virastotalossa voisi harhailla loputtomasti:

AT: -- [voi] eksyä välillä hallimaiseen ruokalaan *pupeltamaan* annos vihamielisen keittäjän lautaselle *roiskaisemaa* lannistavaa apetta --

KT: -- [dass man] sich zwischendurch in der hallenartigen Kantine verirren konnte, wo man in einer Portion entmutigender Brühhäcksel *stocherte*, die einem eine boshafte Köchin auf den Teller *geklatscht* hatte --

Deskriptiivinen *pupeltaa* kuvaa puputtavaa syömistä (KS), jonka eräs informantti liittää naposteluun tai kevyeen, arkiseen välipalaan, josta ei tule kylläiseksi. Toiset suomenkieliset henkilölähteet mainitsevat ruuan pitkäkestoisen *mössöttämisen* tai *mäyhäämisen* suussa, mikä tässä tapauksessa viittaa ruokahaluttomuuteen (vrt. *lannistava ape*). Käännöksessä ruoka ei päädy edes suuhun asti, vaan sitä tyydytään *tökkimään* lautasella, mikä sekin tukee ruokahaluttomuuden ajatusta mutta luo aivan erilaisen mielikuvan. Tyyli säilyy kuitenkin melko hyvin, tosin deskriptiivisyyden aste heikkenee jossain määrin (*stochern* on deskriptiivisyyden suhteen rajatapaus).

Seuraavassa esimerkissä Hennisen toiminta muuttuu astetta aktiivisemmaksi. *Sorkkia* kuvaa tässä ennen kaikkea ei-toivottua, taitamatonta kajoamista, todennäköisesti lähinnä koskettelua, kuten *herumfummeln*, kun taas *wühlen* on energisempää ja viitanee vähintäänkin esineiden siirtelyyn (vrt. Snell-Horby 1983, 158):

AT: Henninen jäi *sorkkimaan* hedelmiä ja vihanneksia. Kun se *tökkäsi* sormella banaaniterttua, siitä *pölähti ilmaan* joukko pieniä mustia kärpäsiä. (PKR, 80; kursivoinnit P.S.)

KT: Henninen *wühlte* inzwischen im Obst und Gemüse. Als er mit dem Finger in eine Bananentraube (sic!) *stach*, *flog* ein Schwarm kleiner, schwarzer Fliegen *auf*. (TBR, 81; kursivoinnit PS.)

Tökätä puolestaan kuvaa erityisesti sormella tai suipolla, mutta tylppäkärkisellä esineellä pistämistä, joka ei lävistä kohdetta. Välineenä voi kuitenkin olla myös terävä esine, kuten neula, jolloin syntyy pieni reikä, tai veitsi, jolloin lopputulos riippuu tilanteesta. *Stechen* 'pistää' viittaa useimmiten kohteen lävistämiseen, vaan ei kuitenkaan välttämättä. Se on merkitykseltään yleisempi ja käyttöalaltaan laajempi kuin *tökätä*, mutta silti tässä niin lähellä tätä, että se voidaan katsoa lähimmäksi vastineeksi. *Tökätä* – *stechen* kuuluisi siis kohtaan 7.2.2.

Pölähtää (ilmaan) on deskriptiivisyyden suhteen rajatapaus mutta huomattavasti kuvailevampi kuin täysin neutraali, ei-ekspressiivinen *auffliegen* 'lähteä lentoon'. Käännöstä täydentää kuitenkin substantiivi *Schwarm* 'parvi', joka sisältää osan alkutekstin verbin merkityspiirteistä (vrt. yleisempi *joukko*). Tässä on siis tavallaan sovellettu osittelustrategiaa (vrt. Chesterman 1997, 104), vaikka sanoja ei olekaan lisätty. *Auffliegen* sinänsä on selvästi pragmaattinen vastine.

Seuraavassa ei-ekspressiivinen, mutta varsin dynaaminen *syöksyä* on tilanteen vaatimuksesta korvattu vähemmän dramaattisella kiirehtimisellä, *sich beeilen*:

AT: – – suojatiellä kiskojen kohdalla joltain pukuhyypiöltä aukesi salkku, sen paperit lakosivat maahan viuhkamaiseksi kuvioksi. Se *syöksyi* keräilemään niitä jotenkin kuolemanvakavan näköisenä ja oikeastaan ihan aiheesta, siihen kun oli jälleen tulossa vaunu – – (PKR, 180; kursivointi PS.)

KT: – – auf dem Zebrastreifen, genau dort, wo er die Straßenbahnschienen kreuzte, ging einem Anzugskauz der Aktenkoffer auf, und seine Unterlagen lagerten sich fächerartig auf dem Boden ab. Er *beeilte sich*, sie einzusammeln, mit toderner Miene, wozu auch durchaus Grund bestand, denn es kam schon wieder eine Bahn – – (TBR, 178; kursivointi PS.)

Verbiä *syöksyä* voidaan käyttää myös leikillisesti, kuten tässä ilmeisesti on tehty, joten *syöksyminen* ei ole aivan kirjaimellista. Saksan *stürzen* 'syöksyä' olisi ollut liioitellun dramaattinen ja viitannut liikaa maahan syöksymiseen, minkä lisäksi sitä olisi ollut vaikea yhdistää paperien keräilyyn. *Sich beeilen* on siis tässä toimiva vastine. Sanastollisesti samantapainen ratkaisu on kyseessä, kun sävyttävää verbiä *harppoa* vastaa saksannoksessa käyttöalaltaan laajempi, niin ikään ei-ekspressiivinen *eilen* 'liikkua nopeasti' (Dud lyh.), jolloin viittaus kävelemisen tapaan eli pitkiin askeliin jää pois:

AT: Se [= lippakioskin Yni] ehti näyttää vähän aikaa siltä että se oli juuri ryhtymässä jonkinlaiselle pitkälle sanalle, mutta sitten sille lankesi jostain oikeinta asiakkaita ja sen piti nopeasti oikaista vartensa ja tarkistaa viiksien asento ja *harppoa* käsiään hieroen takaisin kioskiin palvelemaan niitä tulijoita. (PKR, 10; kursivointi PS.)

KT: Für eine Weile sah er [= Yni] so aus, als wollte er zu einem langen Wort ansetzen, aber dann fielen ihm doch noch echte Kunden zu, und er musste schnell seine Figur gerade richten, die Position seines Schnurrbarts überprüfen und sich die Hände reibend in den Kiosk *eilen*, um die Ankömmlinge zu bedienen. (TBR, 12; kursivointi PS.)

Lisäksi *harppominen* edellyttää yleisesti ottaen pitkäraajaisuutta eli siihen voi sisältyä epäsuoraa deskriptiivisyyttä, kun taas *eilen* ei aseta henkilöagentin suhteen mitään vaatimuksia. Diersch (1972, 151) mainitsee kuitenkin esimerkkeinä tyypillisistä agenteista erilaisia palvelijoita ja palveluammattien edustajia, joiden täytyy toimittaa nopeasti tietty tehtävä. Verbillä *eilen* voidaan tarkoittaa myös eläinten liikkumista ja ihmisten liikkumista kulkuneuvoilla (ibid.).

Edelleen samankaltainen tapaus on onomatopoeettinen *äheltää* ja sen neutraali, ei-ekspressiivinen vastine *sich bemühen*. *Äheltää* voi kuvata pelkän ääntelyn lisäksi vaivalloista tekemistä, johon liittyy tai voidaan ajatella liittyvän ponnistelusta johtuvaa ähkimistä. *Sich bemühen* viittaa ponnisteluun mutta ei ääntelyyn, joten värittävä merkitys jää pois:

AT: Marsalkka rupesi *maanittelemaan* liikkeelle nilaisiksi pakottuneita jalkoja, se oli hidasta ja toivotonta ja siitä puutumisesta huolimatta jotenkin kipeää, ja kun se yrittäminen sitten joskus hyvin pitkän *äheltämisen* jälkeen päättyi ja ensimmäinen hillottu askel kohti vesi- ja salamasateessa *häämöttävää* risteystä nousi, tuntui siltä kuin olisi *raahannut* jalassaan jotain saatanan laituria. (PKR, 220; kursivoinnit PS.)

KT: Marschall *beschwor* seine verrindeten Beine, sich wieder in Bewegung zu setzen. Es ging langsam und hoffnungslos und trotz der Taubheit irgendwie schmerzhaft vonstatten, und nachdem der Versuch nach sehr langem *Bemühen* endete und in einem ersten breiigen Schritt auf die hinter Regen und Blitzen *aufscheinende* Kreuzung mündete, kam es ihm vor, als würde er einen ganzen Bootsanleger *hinter sich herziehen*. (TBR, 215; kursivoinnit PS.)

Verbiä *maanitella* ja sen tässä yhteydessä lähintä vastinetta *beschwören* on käsitelty edellä luvussa 7.2.2. Sen sijaan sävyttävä *häämöttää* ja lievästi deskriptiivinen *raahata* on käännetty pragmaattisilla vastineilla *aufscheinen* ja (*hinter sich*) *herziehen*. *Aufscheinen* tarkoittaa kohteen äkillistä ilmestymistä näkyviin (Dud)

toisin kuin *häämöttää*, joka kuvaa vallitsevaa asiaintilaa ja nimenomaan heikkoa näkyvyyttä. *Raahata* puolestaan sisältää raskaan ponnistelun merkityksen ja viittaa myös vaivalloiseen *laahaamiseen* eli maanpintaa pitkin vetämiseen (KS; NS), kun taas *hinter sich herziehen* tarkoittaa yksinkertaisesti perässä vetämistä.

Huitaista tarkoittaa varsinaisesti epämääräistä käden heilautusta, mutta kuvaannollisessa merkityksessä se viittaa nopeaan ja huolimattomaan tekemiseen, joka tässä on hyvin abstraktia:

AT: [Se räikeänturkoosi kivenmurikka] olisi sen värinsä tähden ollut kerta kaikkiaan sietämättömän mauton, ellei sitä ulkonäköä olisi käsittänyt nimenomaan luontoäidin aikaansaannokseksi. Sen tekeille jotenkin salli ne täyttä ymmärrystä vailla *huitaistut* sävyt. (PKR, 200; kursivointi PS.)

KT: [Der grelltürkise Steinbrocken wäre] aufgrund seiner Farbeunerträglich geschmacklos gewesen [– –], hätte man sein Aussehen nicht als Schöpfung von Mutter Natur persönlich erkannt. Deren Hervorbringungen gestand man auch Farbtöne zu, die ohne Sinn und Verstand *zusammengepanscht* wirkten. (TBR, 197; kursivointi PS.)

Saksannoksen *zusammenpanschen* tarkoittaa kahden tai useamman nesteiden sotkemista keskenään, erityisesti jonkin alkoholijuoman laimentamista vedellä (Dud). Lopputulos on joka tapauksessa epäilyttävä. Verbiä voi käyttää myös värien sekoittamisesta, joten se luo tässä varsin konkreettisen mielikuvan ja edustaa samalla melko läpinäkyvää tyyliä. Kyseessä on siis pragmaattinen vastine, johon liittyy abstraktisuuden muutos. Ratkaisu on toimiva ja monessa suhteessa onnistunut, sillä verbi on kuvaava ja tyyli tilanteeseen sopiva. *Huitaista* on deskriptiivisyyden suhteen rajatapaus, *zusammenpanschen* puolestaan selvästi deskriptiivinen.

Marmatus on tyytymätöntä, valittavaa puhetta, joka koetaan rasittavaksi. Sellaista Marsalkka pelkää joutuvansa tovereineen kuuntelemaan sairaalassa, jonne jalkavaivaisen Hennisen pitäisi päästä. Saksannoksen *Brabbeln* ei ilmaise tyytymättömyyttä vaan kuvaa yleisemmin epäselvää puhetta, tässä tapauksessa puheensorinaa. Konteksti antaa myös *marmatukselle* samantapaisen merkityksen:

AT: Jotenkin ei yhtään jouduttanut matkantekoa se että ymmärsi siitä koituvan jotain pitkää ja tuskallista, puhumattakaan niistä seuraavista tunteista jossain laskuhumalasta ja sairaiden *marmatuksesta* usvaisessa odotushuoneilmassa. (PKR, 299–300; kursivointi PS.)

KT: Auch wurde die Reise kein bisschen dadurch beschleunigt, dass sie wussten, wie lang und schmerzhaft sie ausfallen würde, ganz zu schweigen von den darauf folgenden Stunden in einem von der nachlassenden Betrunketheit und dem *Brabbeln* von Kranken getrübbten Wartezimmerklima. (TBR, 290; kursivointi PS.)

Saksan kielessä valittavaa puhetta voisi kuvata esimerkiksi *jammern*, joka on kuitenkin käyttöalaltaan laajempi kuin *marmattaa* eikä tässä yhteydessä välttämättä olisi tuonut mieleen puhetta vaan mahdollisesti epämääräisemmän *voihkimisen* (vrt. Dud). Sekä *marmattaa* että *brabbeln* ovat deskriptiivisiä.

Toisenlainen puheverbi on deskriptiivinen *polottaa*, jonka merkityspiirteitä ovat yksitoikkoisuus ja äänekkyyys sekä usein myös nopeus (NS). Lisäksi *polottaa* viittaa tyypillisesti kuulijalle käsittämättömään vieraaseen kieleen, kuten ilmenee informanttien kommentteista ja Nykysuomen sanakirjan esimerkeistä. Näin on mitä ilmeisimmin myös tässä, sillä kyseessä on lihaksikkaaksi kuvattu henkilö, joka seisoo aasialaishierontaa tarjoavan liikkeen ovella puhumassa kännykkäänsä. Saksannoksessa käytetty onomatopoeettinen *röhren* liittyy varsinaisesti eläinten, etenkin kii- maisten peurojen voimakkaaseen, ontonkuuloiseen ja karkeaan ääntelyyn (Dud), joten sen käyttö on tässä kuvaannollista. Ihmisistä puhuttaessa kyse on lähinnä jyri- sevästä huutamisesta. Akustiset ominaisuudet ja muut merkityspiirteet ovat muuttu- neet niin huomattavasti, että kyseessä on pragmaattinen vastine.

Hyvin samantapainen verbi kuin *polottaa* on niin ikään deskriptiivinen *palpattaa*, jossa fokus on tyypillisesti katkeamattomuudessa (NS). Yleisellä tasolla tarkasteltuna *palpattaa* on omiaan kuvaamaan puhetta osittain tai kokonaan puhetilanteen ulkopuolelta, kuten *polottaa*. Katkeamaton puhe leimautuu helposti liialliseksi ja siten sen sisältökin ainakin osittain turhaksi. Saksassa vastaava deskriptiivinen verbi on *plappern*, joka kuvaa niin ikään jatkuvaa, turhanpäiväistä puhetta, usein monologia, johon kuulija ei osallistu aktiivisesti. Siihen voi liittyä myös epäselvä ääntämys. (Snell-Hornby 1983, 170, 172.)

Seuraavassa on kuitenkin päädytty toisenlaiseen ratkaisuun. Konteksti on sellainen, että Lihi muistelee eräällä mökkireissulla aiheuttamaansa välikohtausta. Vedessä kelluvat pelastusliivit saavat hänet kuvittelemaan, että joku on joutunut merihätään, ja paikalle hälytetään suuri joukko pelastushenkilöstöä. Ryhdytään selvittämään, kuka mahdollisesti on kadonnut. Paikalla on myös Hönö-Pekaksi kutsuttu puhevikainen mies, jonka oikea nimi on Jussi Kalteva:

AT: Se oli ollut niin päissään ja kiihtynyt siitä lattialta herättyään, etteivät ne sammakkomiehet olleet saaneet sen puhetulvasta mitään selvyyttä, sillä kun oli se vika. Ne olivat sitten siltäkin *tivanneet* jotain dokumenttia josta kävisi ilmi sen henkilöllisyys, ja kun se oli sitten jonkin läpyskän niille ojentanut sen vaivalloisen palpatuksensa saattelemana, ne olivat aikansa tutkineet sitä ja päättäneet olla etsimättä syvempiä yhteyksiä Kaltevan Jussiuden ja Hönö-Pekkuuden väliltä, niille ei kai ollut sitten missään vaiheessa juolahtanut mieleen, että sen ulosannissa oli jotain hönöä. (PKR, 140; korostukset PS.)

KT: Er war dermaßen besoffen und aufgereggt, nachdem er aufgeweckt worden war, dass die Froschmänner aus seinem Wortschwall nicht schlau wurden, wo er doch auch diesen Sprachfehler hatte. Sie hatten ihn dann ebenfalls nach Dokumenten *gefragt*, aus denen seine Identität hervorging, und nachdem er ihnen einen Wisch ausgehändigt hatte, begleitet von seinem mühsamen Gelalle, nahmen sie diesen eine Weile unter die Lupe und beschlossen, nicht nach tieferen Zusammenhängen zwischen der Jussi-Kalteva- und der Lall-Pekka-Existenz zu suchen, es kam ihnen offenbar an keiner Stelle in den Sinn, dass seine Artikulation etwas Lallendes an sich hatte. (TBR, 138; korostukset PS.)

Jussi Kaltevaa ei tunnista Hönö-Pekaksi, joten tämän epäillään hukkuneen ja aloitetaan etsintä. Henkilön puhetapa on koko mökkitarinan juonen kannalta keskeinen, ja siihen viitataan monessa kohdassa. Tässä puheeseen vaikuttavia tekijöitä on mainittu kolme: puhevian lisäksi päihtymys ja kiihtymys. Näistä ainakin kiihtymys tukee Nykysuomen sanakirjan verbiin *palpattaa* liittämää katkeamattomuuden merkitystä, samoin kuin sana *puhetulva*, joka lisää ilmaisun läpinäkyvyyttä. Katkeamattomuus voi olla yhteydessä myös puhevian ja alkoholin yhteisvaikutuksesta johtuvaan epäselvyyteen: kuulija ei erota yksittäisiä ääniteitä tai sanoja. Puheen sisällöstäkään ei ole takeita. *Palpatuksella* on kenties haluttu kuvata myös Hönö-Pekan puhevikaa, jonka laatu ei muuten tule ilmi; tiedetään ainoastaan, että puheessa on *jotain hönöä*. Loppu jää lukijan mielikuvituksen varaan. *Vaivalloinen palpatus* on

hieman epäodotuksenmukainen yhdistelmä, mutta itse *palpatus* sopii loogisesti kontekstiin ja edustaa siten läpinäkyvää tyyliä.

Käännöksessä tulkinnanvaraa on jätetty paljon vähemmän. Jo liikanimi *Lall-Pekka* viittaa yksiselitteisesti epäselvään puheeseen (*lallen*), joka johtuu ongelmista kielen liikkeiden hallinnassa (Dud; Snell-Hornby 1983, 172). Ainakin substantivoituna *Lallen* on myös lääketieteellinen termi, nimittäin tietty kansainvälisen tautiluokituksen (ICD-10-GM) mukainen ääntämishäiriö. Varsinaisen puhevian lisäksi deskriptiivinen *lallen* voi kuvata lapsen jokeltelua tai juopuneen sammallusta (mm. Snell-Hornby 1983, 172; DWB). Sen sijaan *Hönö-* ei varsinaisesti kuvaa henkilön puhetapaa vaan viittaa ennemminkin yksinkertaisuuteen, vaikka toki tiedetäänkin, että juuri puhevikansa vuoksi *Hönö-Pekka* on liikanimensä saanut. *Palpatus* on korvattu niin ikään verbistä *lallen* johdetulla substantiivilla *Gelalle*, jossa korostuu puheviasta ja päihtymyksestä johtuva puheen epäselvyys, ei niinkään katkeamattomuus (vaikka sekin tosin mainitaan Farlexin Internet-sanakirjassa). Kyseessä on sinänsä toimiva pragmaattinen vastine. Jos kuitenkin verrataan käännösvastineita *Lall-Pekka*, *Gelalle* ja *etwas Lallendes* alkutekstin muotoiluihin *Hönö-Pekka*, *palpatus* ja *jotain hönöä*, havaitaan selvä eksplisiittisyyden muutos. Käännös on yksinkertaistava ja samalla yhdenmukaistava (vrt. lisääntyvän standardisoinnin laki, Toury 1995, 267–274). – Edellisessä katkelmassa myös vaativaa, tiukkasävyistä kysymistä ilmaiseva *tivata* on käännetty pragmaattisella vastineella: *fragen* on täysin neutraali kysymisverbi.

Mässähtää kuvaa (pehmeähköä) putoamista ja törmäämistä maahan tai muuhun alla olevaan kohteeseen. Ilmeisesti kyseessä ei voi olla kova kappale, ennemminkin pehmeähkö esine – tai vaihtoehtoisesti ihminen:

AT: Valkoiseen karvalankamattoon oli jäänyt aika huomionarvoinen verijälki, kun Henninen oli *mässähtänyt* ikkunalaudalta naamalleen huoneeseen. (PKR, 70; kursivointi PS.)

KT: Auf dem hellen Haargarntteppich entstand eine bemerkenswerte Blutspur, als Henninen mit der Visage voran im Zimmer *landete*. (TBR, 71; kursivointi PS.)

Käännöksessä käytetty ei-ekspressiivinen *landen* ei lainkaan kuvaa putoamisen tapaa, mutta siihen liittyy kuitenkin tietty hallitsemattomuus. Sen sijaan *mässähtää* on vahvasti deskriptiivinen ja kuvaa maahan osumisen tapaa, jota on tosin vaikea eritellä tarkemmin. Tässä tuleekin hyvin esiin deskriptiiviverbien merkityksen tilannesidonnaisuus.

Tässä erikoinen on itse tilanne, ei kyseinen sananvalinta. Puhe on asuntoonsa kuolleesta naapurista, Gabrielasta:

AT: – Se oli kai jotain *kompuroinu* siellä. Helveti se oli virunu siellä kolme vitun viikkoa, ne kissat oli jotain *järsiny* sitä. (PKR, 50; korostukset PS.)

KT: »Ist offenbar über irgendwas *gestolpert*. Verflucht, hat die drei Scheißwochen da oben gelegen, die Katzen haben schon an ihr *geknabbert*«. (TBR, 50; korostukset PS.)

Deskriptiivinen verbi *kompuroida* kuvaa kömpelöä liikkumista, jossa agentti on usein vähällä kaatua tai jopa kaatuu, kuten Gabrielalle on käynyt. Syyn katsotaan yleensä olevan agentissa itsessään, olipa se sitten huono näkö, heikko kunto tai humalatila – Gabrielan tapauksessa mahdollisesti kaikki näistä. Verbiin liittyy siis tässä merkityksessä epäsuoraa deskriptiivisyyttä. Myös ei-ekspressiivinen *stolpern* voi kuvata kömpelöä liikkumista yleisellä tasolla mutta vain, jos liikkeellä on suunta. Tässä suuntaa ei ole, joten käyttöyhteys vaatii tarkentamaan, että henkilö on *kompastunut johonkin*, *über irgendwas gestolpert*, kun taas alkutekstissä pronomini *jotain* ei mitenkään täsmennä kompuroimista. Merkitykseltään *stolpern* vastaa siis tässä myös neutraalia, ei-ekspressiivistä verbiä *kompastua*, joka viittaa tavallisesti ulkoisen esteen aiheuttamaan tasapainon menetykseen. Tässä mielessä voidaan ajatella, että tapaturman syy tulee ikään kuin ulkoistetuksi. Vaikka kontekstin perusteella tiedetään kaatumisen todennäköiset syyt, arvottava viittaus niihin jää pois, joten kyseessä on pragmaattinen vastine.

Tihrustaa puolestaan ilmaisee vaivalloista katsomista, joka johtuu usein likinäköisyydestä, mutta toisinaan myös olosuhteista kuten pimeydestä tai pienestä tekstistä. Verbi kuvaa katsojan silmiä (vrt. NS: *tihruinen*), joten siihen sisältyy

epäsuoraa deskriptiivisyyttä, johon yhdistyy usein myös dynaamista deskriptiivisyyttä, kuten alla olevassa tapauksessa. Käännöksen *spähen* viittaa tutkiskelemaan katseeseen (Dud), mistä ei tässä kuitenkaan ole kyse. Katsomisen vaivalloisuus ei välity; päinvastoin, *spähen* voi tarkoittaa myös tähystämistä (Dud), joka edellyttää lähtökohtaisesti, että katsoja näkee moitteettomasti kauas (vrt. Snell-Hornby 1983, 190). Kyseessä on siis pragmaattinen vastine. Tässä kuvataan erästä Ynin lippakioskin asiakasta:

AT: Toinen [äijä] oli laiha ja jotenkin ryhmyinen ja sillä oli niin paksut rillit, että sitä varmaan sanottiin kavereiden kesken nelisilmäksi tai enemmän. Kun se *tihrusti* niiden linssien läpi, se näytti niin avuttomalta että oli pakko ajatella että siinä on hyvä ihminen, tai ei se ainakaan voinut niillä silmillä olla läpeensä paha. (PKR, 10; kursivointi PS.)

KT: Der andere war dünn und irgendwie verbeult, und er trug eine so dicke Brille, dass er unter Freunden bestimmt mindestens Vieraugen genannt wurde. Wenn er durch seine Linsen *spähte*, wirkte er dermaßen hilflos, dass man gezwungen war zu denken, das ist ein guter Mensch, oder zumindest: mit diesen Augen kann er nicht durch und durch schlecht sein. (TBR, 12; kursivointi PS.)

Otoksessa esiintyy myös kahdesti verbi *tiirata*, joka tarkoittaa tutkivaa, uteliasta katsomista. Yhdessä tapauksessa se on käännetty puhekielisellä, mutta muuten neutraalilla vastineella *gucken*, joka ei ole ekspressiivinen mutta antaa kuitenkin ymmärtää, että agentti tietoisesti tarkentaa katseensa johonkin tiettyyn kohteeseen (Snell-Hornby 1983, 190). Seuraavassa alaluvussa on siteerattu kohtaa, jossa *tiirata* ja *gucken* esiintyvät.

7.2.4. Verhottu ilmaus ja pragmaattinen vastine

Verhotut ilmaukset edustavat pääsääntöisesti omaperäistä tyyliä, joten kaunokirjallisuuden kääntämisessä on useimmiten perusteltua pyrkiä löytämään niille verhottu vastine, mikäli mahdollista. Joskus sellaista ei kuitenkaan ole käytettävissä tai se heikentäisi tekstin luettavuutta liiaksi. Kaiken kaikkiaan käännöksillä on todettu olevan standardisoiva vaikutus, mikä perustuu muun muassa kielten luonnollisiin eroihin (Toury 1995, 267–274; Levý 1969, 114).

Jo aiemmin on mainittu Rimmisen ilmaus *kapsahdella kokoustiloihin* (PKR, 170), joka viittaa virastotaloon eksyneen kansalaisen harhailuun. Yhdistelmä on epäodotuksenmukainen, joten verbi edustaa tässä verhottua tyyliä. Deskriptiivinen *kapsahdella* kuvaa elävästi toistuvaa, äkillistä liikettä, jonka suunta riippuu tilanteesta. Vastaavaa verbiä ei saksan kielessä ole, joten kääntäjä on päätenyt pragmaattiseen vastineeseen *hineinschneien* 'tulla ilmoittamatta, yllättäen jonkun luo' (Dud). Toinen vastaava tapaus on *luiskahtaa*, jota käytetään alkutekstissä hyvin omaperäisellä tavalla kahvin tuoksusta, kun taas kääntäjän valitsema vastine *anwehen* – oikeastaan *angeweht kommen* – on kontekstin kanssa sopusoinnussa (ks. luku 2.4.). Erikoinen sananvalinta on myös *rynnä*, kun kyse on veden virtauksesta:

AT: Käännyttiin seuraavasta kulmasta korttelin toiselle sivustalle kapealle kujalle. Siinä oli sellainen pieni mutta jyrkkä mäennyppylä, jonka halkeillutta asfalttia pitkin vesi *rynnä* vastaan ja päälle. (PKR, 189–190; kursivointi PS.)

KT: An der nächsten Ecke bogen sie in die schmale Gasse auf der anderen Seite des Häuserblocks ein. Dort befand sich eine kleine, aber steile Hügelkuppe, über deren rissigen Asphalt einem das Wasser *entgegenstürzte*. (TBR, 187; kursivointi PS.)

Rynnä edellyttää tavallisesti henkilöagenttia, joten se edustaa tässä verhottua tyyliä, mutta verbiä *stürzen* 'syöksyä' (tai *entgegenstürzen* 'syöksyä vastaan') voidaan käyttää myös veden liikkeestä. Vastaavasti *leijailla* on nähdäkseni jokseenkin verhottu ilmaus, kun on kyse vedestä, kun taas *treiben* '(mm.) ajelehtia' voi kuvata yhtä hyvin vedessä kuin ilmassakin tapahtuvaa liikettä. Tosin Nykysuomen sanakirja antaa *leijailemiselle* myös vedessä liikkumisen merkityksen. Tässä vesilammikko saa Marsalkan mielikuvituksen valloilleen:

AT: – – [tuli] uusi kadunkulma, kanttikiven juonikas järkähtämättömyys, ja sitten tukkeutuneen viemärin ympärillä siihen ennakkovaroituksitta juoksutettu uskottava tekoallas, sitä kiertäessä tuli *tiiranneeksi* pohjalle, siellä se *häämötti*, padonrakentamisen kuolettama kii-nalaiskylä, rypäs kylmän veden täyttämiä huoneita joissa askareisiinsa jäykistyneet perheet *leijailivat* huonekalujen seassa hitaasti seinältä toiselle, lattiasta kattoon, ehkä myös ajasta iäisyyteen. (PKR, 300; kursivoinnit PS.)

KT: – – [es kam] eine neue Straßenecke, die hinterhältige Unerschütterlichkeit des Bordsteins, und dann der ohne Vorankündigung rund um einen verstopften Gulli angeschwemmte glaubwürdige künstliche See. Beim Umrunden *guckte* man bis auf den Grund, und dort *schimmerte* es, das chinesische Dorf, das dem Bau des Staudamms zum Opfer gefallen war, ein Schwung mit kaltem Wasser gefüllte Räume, in denen mitten in ihren Verrichtungen erstarrte Familien zwischen den Möbeln langsam von einer Wand zur anderen, vom Boden zur Decke, vielleicht auch von der Zeit in die Ewigkeit *trieben*.

Häämöttää on tässä käännetty sen lähimmällä vastineella *schimmern*, *tiirata* puolestaan pragmaattisella vastineella *gucken*. Nämä tapaukset edustavat läpinäkyvyyttä, joten ne kuuluisivat alalukuihin 7.2.2. ja 7.2.3.

7.2.5. Muut strategiat

Edellisissä alaluvuissa on käsitelty käännostratkaisuja, joissa alkutekstin verbiä vastaa käänöksessä jokin enemmän tai vähemmän samaa tarkoittava verbi. Seuraavassa tutkitaan tapauksia, joissa pienin käännoyksikkö on kummassakin tai jommassakummassa kielessä yksittäistä verbiä laajempi. Tämä koskee erityisesti idiomeja ja kollokaatioita, joiden osia ei voi tarkastella toisistaan erillään. Kahdessa tapauksessa kollokaatio on käännetty vastaavalla idiomilla tai kollokaatiolla, kahdessa on käytetty yhdistämisstrategiaa, eli kollokaatiota vastaa käänöksessä yksittäinen verbi, ja muutamassa tapauksessa alkutekstin verbi on puolestaan ositettu kollokaatioksi. Joissakin käänöksissä on käytetty kahta verbiä tai jotakin täydentävää määrettä. Lopuksi mainitaan tapaukset, joissa sanaluokka vaihtuu tai vastaavuus puuttuu.

Röyhittää on mahdollisesti deskriptiivinen verbi, joka kuitenkin esiintyy ainoastaan kollokaatiossa *röyhittää rintaansa* (PKR, 320). Tällaisessa tapauksessa kollokaatio muodostaa pienimmän mahdollisen käännoyksikön. Saksannoksessa on tässä käytetty vastaavaa kohdekielistä idiomia, *sich in die Brust werfen* (TBR, 310). Samoin kollokaatio *sännätä vittuun* (*jostakin*) muodostaa kokonaisuuden, joka on käännetty kollokaatiolla *den Abgang machen*. Molemmat kuvaavat pikaista poistumista, joskin alkutekstin ilmaus on selvästi voimakkaampi. *Sännätä* korostaa äkillisyyttä ja nopeutta aivan erityisesti, ja sen pari *vittuun* on selvästi alatyylinen,

kun taas *einen/den Abgang machen* on merkitykseltään lievempi ja tyyliältään lähinnä slangimainen (vrt. Dud: *Abgang*). Tosin käännöstä on täydennetty erittäin lieväällä voimasanalla *Mann*, joka lisää puhekielisyyden tuntua ja korvaa osittain menetettyä painokkuutta. Alkutekstin kollokaatio ilmaisee myös agentin eli Lihin tuntemaa vastenmielisyyttä puheena olevaa paikkaa eli Gabrielan asuntoa kohtaan:

AT: Mä menin jotenkin ihan jumiin siitä että mä jouduin sellaseen kämppään missä joku on just kuollu, mä rupesin ihme sadattelemaan ja *ähkimään* ja sitten mä vaan *säntäsin vittuun sieltä*. (PKR, 50; kursivoinnit PS.)

KT: Ich war derart blockiert, in eine Bude reinzukommen, wo gerade jemand gestorben ist, ich hab geflucht und *rumgeächzt* und dann hab ich einfach *den Abgang gemacht, Mann*. (TBR, 51; kursivoinnit PS.)

Käännös on toimiva ja melko onnistunut, etenkin kun otetaan huomioon, että suomen kielessä on laaja joukko alatyylisiä kirosanailmauksia, joille ei ole olemassa aivan vastaavia saksankielisiä vastineita. Saksassa äärimmäisen karkeat ilmaukset näyttäsivät olevan harvinaisempia.

Syytää solvaamista on puolestaan muunnelma vakiintuneesta kollokaatiosta *syytää solvauksia*. Käännöksessä on päädytty vastaavaan ilmaukseen *mit Verwünschungen überschütten*. Kummassakin tekstissä osien väliin on sijoitettu adjektiivattributteja. Tilanne on sellainen, että Henninen on sekaantunut tuntemattoman pariskunnan keskinäiseen välienselvittelyyn:

AT: Ne jäivät molemmat siihen Hennisen eteen seisomaan yläraajat naurettavassa mutta kuitenkin jotenkin uhkaavassa taistelulajiasennossa ja *syytivät sen ylle kimeää jatkuvasyöttöistä solvaamista*. (PKR, 280; kursivointi PS.)

KT: Die beiden bauten sich vor Henninen auf, die oberen Gliedmaßen in lächerlicher, aber dennoch bedrohlicher Kampfhaltung, und *überschütteten ihn mit unausgesetzten grellen Verwünschungen*. (TBR, 271; kursivointi PS.)

Toisin kuin edellä mainituissa tapauksissa, kollokaatio *viljellä möhähdyksiä* on käännetty yksittäisellä verbillä *knurren*. Tässä on siis käytetty yhdistämisstrategiaa. Alkutekstin sananvalinta on varsin mielenkiintoinen, sillä *möhähtää* on niin harvinaisen deskriptiivinen verbi, ettei sitä ole lainkaan tavallisissa sanakirjoissa. Informanteillekaan se ei ollut kovin tuttu. Sanan muoto paljastaa ainakin, että kyse on lyhyistä äännähdyksistä. Lisäksi kaksi kolmesta suomenkielisestä informantista liitti sanaan miesagentin, ja kaikki kolme luonnehtivat ääntä matalaksi. Rimmisen tekstissä on tietenkin kyse miehistä, nimittäin Marsalkasta, Hennisestä ja Lihistä sekä eräästä Jarista, jota kolmikko on juuri auttanut kantamalla pesukoneen ulos kerrostalon rappukäytävästä. (Tässä vaiheessa he eivät vielä tiedä, että Marsalkan naapuri Gabriela on kuollut asuntoonsa ja että pesukone on kuulunut hänelle.)

AT: Hikoiltiin vähän aikaa siinä roskisten vieressä ja viljeltiin *möhähdyksiä*. (PKR, 40; kursivointi PS.)

KT: Sie *knurrten* und schwitzten ein bisschen neben dem Müll. (TBR, 41; kursivointi PS.)

Onomatopoeettinen *knurren* kuvaa vihaista, murisevaa ääntä, ja ihmisistä käytettynä se ilmaisee tyytymättömyyttä (Dud). Kääntäjä on siis ymmärtänyt *möhähdykset* negatiivisiksi. Tätä tulkintaa tukee kahden informantin käsitys verbistä *möhähtää*.

Lyhyesti, yhdistämällä on käännetty myös *syöstä läppää*, joka on muunnelma idiomista *heittää läppää* 'puhua, jutella'. Saksannoksen *zumüllen* vastaa alkuperäisen ilmauksen merkitystä ja tyyliä, joskaan se ei ole yhtä omaperäinen. *Zumüllen* viittaa turhaan tai liialliseen puhumiseen, eli se on negatiivisesti arvottava, mikä sopii Lihin repliikin hieman syyttävään sävyyn:

AT: – Se oli vaan jotain sellasta et mun päähän tuli kaikenlaisia kuvia ja ikäänku aistimuksia ja jotain sellasta, en mä tiedä, ymmärrystä, tai musta alko tuntua siltä niinku mä olisin just ymmärtämässä jotain isoa, ja sitten sä aloit *syöstä läppää* ja kaikki jotenki ikäänku meni pirstaleiks. (PKR, 110; kursivointi PS.)

KT: »Es war nur irgendwie so, dass mir alle möglichen Bilder in den Sinn gekommen sind, und so was wie Empfindungen oder so, ich weiß nicht, Verständnis, oder wie soll ich sagen, ich hatte das Gefühl, gerade

etwas Großes verstanden zu haben, und da hast du mich *zugemüllt*, und alles ist praktisch zersplittert.« (TBR, 108–109; kursivointi PS.)

Muodollisesti päinvastainen tapaus on *tiirata – Ausschau halten*: tässä on käytetty osittelustrategiaa eli yksittäistä verbiä vastaa saksannoksessa kollokaatio. Marsalkan, Lihin ja Hennisen on rahapulassaan tarkoitus käydä tapaamassa erästä Kotilaista, jonka asuinpaikka on ainoastaan Lihin tiedossa. Hänkään ei muista tarkkaa osoitetta, joten tarvitaan hieman salapoliisintyötä:

AT: Lihi oli ehtinyt porrassyvennykseen ja huuteli sieltä että siellä ei ole summeria. Marsalkka meni perässä ja kysyi siltä onko se varma että kyseessä on oikea rappu, johon Lihi vastasi ettei se tiedä ja sitten se rupesi *tiiraamaan* sen porraskäytävän oven läpi nimitaulua. (PKR, 190; kursivointi PS.)

KT: Bifi hatte es bereits in die Türnische geschafft und rief von dort aus, es gäbe keine Klingel. Marschall folgte ihm und fragte, ob das auch bestimmt der richtige Eingang sei, worauf Bifi erwiderte, das wisse er nicht, und durch die Haustür hindurch nach der Tafel mit den Namen *Ausschau hielt*. (TBR, 188; kursivointi PS.)

Aiemmin on mainittu vastinepari *tiirata – gucken* (PKR 300; TBR, 291), mutta nyt uteliasta, tutkivaa katsomista tarkoittava *tiirata* (KS; NS) on siis käännetty *Ausschau halten*, jonka merkitys on tässä kutakuinkin 'etsiä katseellaan jotakin' ja johon toisaalta usein liittyy odottava tunnelma, nimittäin jonkun tai jonkin odotetaan ilmestyvän näkyviin (Dud: *Ausschau, ausschauen 1, 2*). Nimitaulun tarkastelu vaatinee myös katseen tarkentamista, jota molemmat ilmaukset kuvaavat hyvin.

Myös vastineparissa *ähertää – zustande bringen* on käytetty osittelustrategiaa, eli alkutekstin verbin paikalla on käänöksessä kollokaatio. Toisaalta *ähertää* on osa omaperäistä, verhottua tyyliä edustavaa kollokaatiota *ähertää päätös*, jota vastaa vakiintunut kollokaatio *eine Entscheidung zustande bringen*. Tässä viitataan sillalla seisoskelleeseen henkilöön, jonka Marsalkka on epäillyt suunnitelleen itsemurhaa:

AT: – Hymyilyttää se väkisin jos onnistuu joskus *ähertämään jonku päätöksen*, Henninen sanoi – – .

– Tässä puhutaan nyt sentään kuolemasta, Lihi sanoi. (PKR, 320; kursivointi PS.)

KT: »Da hat man ja auch allen Grund zu lächeln, wenn man es mal geschafft hat, *eine Entscheidung zustande zu bringen*«, sagte Henninen – – .

»Wir reden hier immerhin über den Tod«, sagte Bifi. (TBR, 309–310; kursivointi PS.)

Varsinaisesti onomatopoeettinen *ähertää* kuvaa usein myös vaivalloista tekemistä, johon tyypillisesti liittyy ponnistelusta johtuvaa ääntelyä, ähinää (vrt. NS). Tässä sen merkitys lienee jotakuinkin '(tuskallisten) ponnistelujen tuloksena saada aikaan', joten neutraali *zustande bringen* 'saada aikaan' on selvästi pragmaattinen vastine. *Ähertää* korostaa Hennisen kommentin epäkunnioittavaksi tulkittavaa sävyä, joka on syynä Lihin toruvaan huomautukseen. Hennisen repliikin käännöksessä tyyli on kaiken kaikkiaan neutraalimpi.

Ausschau halten -tyyppisistä kollokaatioista käytetään saksankielisessä kirjallisuudessa myös nimitystä *Funktionsverbgefüge* (FVG). Termille on vaikea löytää yksiselitteistä määritelmää, mutta yhtenä keskeisenä piirteenä pidetään usein mahdollisuutta korvata rakenne yksittäisellä verbillä, josta rakenteen substantiiviosa on muodostettu (Winhart 2005, 1–2). Esimerkiksi *Ausschau halten* vastaa verbiä *anschauen* ja *einen/den Abgang machen* periaatteessa verbiä *abgehen*. Verbin ja sitä vastaavan FVG:n tyyliässä ja merkityspiirteissä voi kuitenkin olla eroja, kuten jälkimmäisessä esimerkissä. Toisaalta on olemassa myös muunlaisia FVG-rakenteita, joiden merkitystä ei voi tiivistää yhteen sanaan, esimerkiksi *zustande bringen* (myös: *zu Stande bringen*; Dud).

Seuraavissa tapauksissa alkutekstissä on yksittäinen verbi, mutta käännöstä on täydennetty toisella verbillä. Syynä voi olla omaperäinen tyyli, joka suoraan käännettynä tekisi tekstistä liian omituisen, vaikkapa kun verbiä *rymistä* käytetään verbin *kolahtaa* kuvaannollisessa merkityksessä 'tehdä (syvä) vaikutus, koskettaa' (lyh. KS). Marsalkka, Lihi ja Henninen tapaavat onnetoman, rahattoman kulkijan, joka selvittää tilannettaan:

AT: – Niin mun pitäis päästä kotiin ja mä asun herra tietää missä mä asun ja mun pitäis päästä kotiin taksilla.

Henniseen se koko juttu näytti *rymisevän* jotenkin vastaanpane-mattomasti, ja kai se sitten johtui siitä sen kokopäiväisestä surullisen-hahmonritariudesta, että se äkkiä rupesi ikään kuin ritarilliseksi. (PKR, 310; kursivointi PS.)

KT: »Ja, und ich muss heim, aber ich wohne, Gott weiß, wo ich wohne, und muss mit dem Taxi nach Hause.«

Der Fall schien bei Henninen irgendwie widerstandslos *scheppern* einzuschlagen. Er hatte den ganzen Tag den Ritter von der traurigen Gestalt gegeben, wahrscheinlich kam es daher, dass er plötzlich einen auf ritterlich machte. (TBR, 300; kursivointi PS.)

Raskasta kolinaa kuvaava *rymistä* muistuttaa perusmerkitykseltään verbiä *scheppern*; joka luonnehtii erityisesti toisiinsa osuvien kappaleiden aiheuttamaa epätasaista, läpituokevaa, korkeaa ja metallista ääntä (Dud; Snell-Hornby 1983, 139). *Scheppern* ei kuitenkaan rinnastu mihinkään ilmaukseen, jonka merkitys sopisi kontekstiin, joten sellaisenaan se ei tässä voisi toimia. Niinpä kääntäjä on päätenyt täydentämään sitä verbillä *einschlagen* 'iskeä sisään; rikkoa lyömällä ym.', jolla on sivumerkitys 'saada voimakasta vastakaikua' mutta joka yhdistettynä verbiin *scheppern* luo samalla kuvan särkyvästä ikkunasta tai vastaavasta (Dud). Kuulokuva on saatu korvattua kuulokuvalla selvyuden kärsimättä, ja keskeisimmän merkityksen lisäksi tyyli säilyy tässä erinomaisesti. Ratkaisu on siis erittäin onnistunut.

Otoksessa esiintyy myös *rämistä*, jota käytetään sinänsä tavanomaisessa, konkreettisessa merkityksessä. Se ei kuitenkaan kuvaa pelkkää "särähtelevän kolisevaa" ääntä (KS), vaan kokonaista liikesarjaa (irrota – pudota – törmätä maahan):

AT: – – Henninen oli raahautunut kotitalon rapun ovelle ja huomannut siinä sitten hukanneensa avaimet, ja se oli sitten ongelmanratkaisukykyisenä ihmisenä päättänyt ryhtyä kiipeämään ränniä pitkin kotiinsa kolmanteen kerrokseen, ja jotenkin, mahdollisesti ihmeen kaupalla, sen oli sitten myös onnistunut kivuta sinne ylös ja avonaisesta ikkunasta sisään, vaikka siitä rännistä *olikin rämisset* useampia irtonaisia segmenttejä asfalttiin. (PKR, 70; kursivointi PS.)

KT: – – Henninen [hatte sich] bis vor die Haustür geschleppt – – und [stellte fest (sic!)] dass er seinen Schlüssel verloren hatte. Als Mensch mit ausgeprägter Problemlösefähigkeit hatte er beschlossen, an der

Regenrinne entlang in den zweiten Stock zu klettern, wo er wohnte, und irgendwie, eventuell durch ein Wunder, war es ihm auch gelungen, hochzuklettern und durchs offene Fenster in die Wohnung zu kommen, obwohl *sich* unterwegs mehrere segmente von der Regenrinne *gelöst hatten* und auf den Asphalt *gescheppert waren*. (TBR, 71; kursivoinnit PS.)

Myös *scheppern* ilmaisee tässä liikettä, johon liittyy ääni, mutta kääntäjä on kuitenkin katsonut parhaaksi selventää virkettä lisäämällä verbin *sich lösen* 'irrota'.

Hieman erilainen tapaus on *rojahtaa* ja sen käännös, jossa *fallen* toimii samaan aikaan sekä yksinkertaisena verbinä (*auf die Straße fallen*) että partikkeliverbirakenteen (*in sich*) *zusammenfallen* osana:

AT: Henninen rupesi jälleen *vaikeroimaan* ja pitelemään jalkaansa ja koki punnertaa itsensä pystyasentoon ja *rojahti* sitten takaisin katuun. (PKR, 290; kursivointi PS.)

KT: Henninen fing wieder an zu *jammern* und sich den Fuß zu halten, er versuchte sich in stehende Position zu stemmen, dann *fiel* er wieder *in sich zusammen* und auf die Straße. (TBR, 281; korostukset PS.)

Deskriptiivinen *rojahtaa* luo kuvan rajuhkosta kaatumisesta (vrt. KS) siinä missä ei-ekspressiivinen *fallen* ei lainkaan kuvaa kaatumisen tapaa. *In sich zusammenfallen* on omalla tavallaan drastinen mutta suuntautuu ennemminkin sisäänpäin, minkä vuoksi on tarvittu molemmat verbit – tai tavallaan puolitoista verbiä. Värittävä merkitys jää kuitenkin pois.

Joskus verbin lisäyksen syynä voi olla ilmaisun ilmeikkyys ja toisaalta konventio. Aiemmin on mainittu vastinepari *luiskahtaa – angeweht kommen*, joka viittaa ilmassa leijailevan kahvin tuoksuun (PKR 90; TBR, 90). Kun halutaan sanoa, että jokin tulee tuulen mukana, on luontevaa ja kuvaavaa sanoa: *ein Duft kommt angeweht* (vrt.: *ein Duft weht an*). Tällainen rakenne keventää ilmaisun tyyliä ja muistuttaa itse asiassa etäisesti suomen kielen koloratiivikonstruktiota.

Otoksessa on kaksi tapausta, joissa verbi tai siitä johdettu substantiivi on korvattu verbillä tai siitä johdetulla substantiivilla ja määreellä. Yksi niistä on *loikkia – mit Riesensätzen springen*. Kun on kyse rusakosta, *springen* on verbin *loikkia* lähin ja samalla idiomaattinen vastine eikä vaadi täydennystä (ks. PKR, 330; TBR, 320). Tilanne muuttuu, kun puhutaan avautuneen salkkunsa sisällön äskettäin raitiotie-kiskoilta keränneestä *pukuhyypiöstä*. *Springen* sisältää tosin periaatteessa ajatuksen voimakkaasta ponnistuksesta, mutta samalla se on myös hyppimistä kuvaava yleisverbi, minkä vuoksi kääntäjä on lisännyt täydentävän määreen korostaakseen askelten pituutta:

AT: – – ja sitten se *loikki* liikenteenjakaajalle jotenkin sellaisin liikkein kuin olisi pelännyt kenkiensä kastuvan, mikä oli tietysti vähän erikoista siihen nähden että se kuitenkin oli ensisijaisesti vaarassa kuolla raitiovaunun alle. (PKR, 180; kursivointi PS.)

KT: – – und dann *sprang* er *mit Riesensätzen* auf die Verkehrsinsel, als hätte er Angst, nasse Füße zu bekommen, was natürlich ein bisschen speziell wirkte, wenn man bedachte, dass er in erster Linie in Gefahr schwebte, unter einer Straßenbahn zu Tode zu kommen. (TBR, 178; kursivoinnit PS.)

Mit Riesensätzen ilmaisee samalla eksplisiittisesti ajatuksen, joka sisältyy muotoiluun *jotenkin sellaisin liikkein kuin* eli ilmaisu täsmentyy.

Vastaava tapaus on myös *jankuttaminen – ewiges Wiederkäuen*. *Jankuttaa* on deskriptiivinen puheverbi, jonka lähimpänä vastineena on ei-ekspressiivinen *wiederkäuen* 'märehtiä; toistaa aiemmin sanottua' (Dud) sanan kuvaannollisessa merkityksessä. Molemmissa on negatiivinen sävy, joka kohdistuu tässä nimenomaan saman asian toistamiseen, ei puheena olevaan asiaan tai agenttiin. Kyse on siis suorasta deskriptiivisyydestä. *Jankuttaminen* on osa seuraavaa sananvaihtoa (tilan säästämiseksi saksannoksesta on toistettu ainoastaan viimeinen repliikki):

AT: – Niin että loppu hyvin kaikki hyvin, Lihi sanoi.

– Miten musta tuntuu että sä olet hokenu tota samaa koko päivän? Henninen sanoi. – Tai kesän tai jotain.

– Kuulostaa jotenkin tutulta, Marsalkka sanoi.

– Höh. En mä tiedä.

- Tai siis te kuulostatte itse asiassa molemmat tutuilta.
- Me ollaan ehkä sun ystäviä, Lihi sanoi ja kaiveli taas sitä muovikas-
sia. – Niin jotta kyllä täällä sitä siideriä muuten on.
- Anna tänne, Henninen sanoi.
- Ehkä mulla on vain hyvä päivä, Lihi sanoi ja levitteli käsiään ja näytti
avuttomalta. Sitten se ojensi Henniselle pullon. – Ja olenhan mä aika
positiivinen ihminen.
- Mitä sä tolla tarkoitat? Marsalkka kysyi.
- Sulta ehkä pääsi unohtumaan että me puhuttiin siitä loppu hyvin kaik-
ki hyvinistä. Siihen mä vaan viittasin, mä sanoin että mä olen positiivi-
nen ihminen, saatana, tällanen *jankuttaminen* syö kyllä siltä kaiken
perustan, itse asiassa mulle tuli nyt synkkä ja masentunut olo. (PKR,
160; korostukset PS.)

KT: »Du hast vielleicht schon vergessen, dass wir über dieses Ende-
gut-alles-gut reden. Darauf habe ich bloß angespielt, ich hab gesagt, ich
bin ein positiver Mensch. Scheiße, Mann, dieses *ewige Wiederkäuen*
frisst allerdings die ganze Basis auf, genau genommen bin ich jetzt
düster und deprimiert.« (TBR, 158; kursivointi PS.)

Ilmeisesti Lihi viittaa *jankuttamisella* paitsi koko edeltävään keskusteluun, erityisesti
omiin lauseisiinsa, jotka ensin jatkavat ensimmäisestä repliikistä syntynyttä keskus-
telua ja sitten vielä kertaavat sitä (alleiviivaukset). Asian ydin on, että sinänsä posi-
tiivisen asian liiallisella toistamisella on negatiivinen vaikutus. Käännöksen sanan-
valinta välittää tämän ajatuksen hyvin – nimenomaan kun verbiä on täydennetty
adjektiivilla *ewig* '(iän)ikuinen'.

Tarkasteltavien vastineparien joukossa on kolme transpositiota eli sanaluokan muu-
tosta. Luvussa 2.4. on mainittu verbi *pykiä*, jota vastaa käännöksessä adjektiivi
schrundig. Kahdessa muussa tapauksessa sanaluokan muutos on ainoastaan muodol-
linen, sillä niissä sekä alkutekstin sana että sen vastine on johdettu verbistä: *narina* –
murrend voidaan muuttaa muotoon *narista* – *murren* ja *möhähdys* – *knurren*
muotoon *möhähtää* – *knurren*.

Yhdessä yksittäistapauksessa kääntäjä on poikennut radikaalisti alkutekstistä ilmei-
sesti inhimillisen erehdyksen vuoksi. *Litistä* on nimittäin muuttunut muotoon *zer-
malmen* 'liiskata, musertaa väkivalloin' (Dud). Todennäköisesti kääntäjä on sekoit-
tanut verbit *litistä* 'veden, kuran tms. äänestä' (KS) ja *litistää* 'painaa tai puristaa

litteäksi' (KS), mikä on hyvin ymmärrettävää, etenkin kun on kyse kauttaaltaan verhotusta tyylistä – konteksti ei välttämättä paljasta erehdystä:

AT: Se oli paksua, jäykkää, märkää ja *litisevää* ja joka paikkaan tunkevaa pimeää, hyvin heikosti ymmärrettävää ja siten myös verraten *kuohuttavaa*, sellaista että teki oitis mieli kysyä että kuka siitä oli vastuussa. (PKR, 270; kursivoinnit PS.)

KT: Es war eine dicke, starre, nasse und *zermalmende*, überall eindringende Finsternis, ziemlich leicht zu verstehen und darum auch relativ *empörend*, eine von der Sorte, bei der man am liebsten fragen würde, wer dafür verantwortlich ist. (TBR, 263; kursivoinnit PS.)

Käytännössä kaikki edellä siteeratun virkkeen pimeää kuvaavat ominaisuudet ovat sellaisia, joita pimeällä (tai pimeydellä) ei objektiivisesti tarkasteltuna voi olla.

7.2.6. Strategioiden yhteenveto

Edellä on tarkasteltu tapausesimerkkien avulla erityyppisiä ratkaisuja, joihin Mikko Rimmisen Pussikaljaromaanin saksantaja Stefan Moster on päätenyt kääntäessään teoksessa esiintyviä deskriptiivisiä, onomatopoeettisia ja sävyttäviä verbejä. Ratkaisut on jaettu ensinnäkin kahteen päätyyppiin:

- a) Kääntäjä on käyttänyt niin sanottua lähintä vastinetta, jonka tyyli ja kyseisessä kontekstissa toteutuva merkitys ovat hyvin lähellä alkuperäistä. Verbien leksikaaliset merkityssisällöt eivät välttämättä ole identtiset, mutta niiden kontekstissa toteutuvat merkitykset vastaavat toisiaan siinä määrin, että syntyvä vaikutelma ei muutu olennaisesti.
- b) Kääntäjä on päätenyt niin sanottuun pragmaattiseen vastineeseen, joka eroaa kyseisen kontekstin kannalta keskeisiltä merkityspiirteiltään olennaisesti alkutekstin verbistä. Tällainen sananvalinta on tyypillisesti selkeä, mutta yleisempi ja neutraalimpi eikä niin monipuolinen kuin lähtö-

tekstissä. Usein yksi tai useampi merkityspiirre korostuu muiden kustannuksella, ja ääritapauksessa ainoa yhteinen tekijä on konteksti.

Tämän pääjaon voisi ajatella kuvaavan myös kääntäjän pyrkimystä noudattaa tai olla noudattamatta tarkasti alkutekstiä, mutta tutkituissa tapauksissa käytännölliset seikat lienevät olleet ratkaisevampia kuin jokin ideologinen pyrkimys. Kaiken kaikkiaan Mosterin tapa kääntää on varsin uskollinen alkutekstille.

Koska Rimmisen tekstissä on paljon omaperäisiä sananvalintoja, ratkaisut on jaoteltu vielä sen mukaan, edustaako alkutekstin verbi läpinäkyvää tyyliä, jossa sanojen merkityksen voi päätellä tekstiyhteydestä, vai vaikeaselkoisempaa verhottua tyyliä, jossa kontekstin ja sanojen merkitysten välillä on ristiriita. Näin on saatu neljä ratkaisutyyppiä, joiden avulla voidaan kuvata erilaisia kahden verbin (tai esimerkiksi verbistä johdetun substantiivin) muodostamia vastinepareja. Tutkittujen tapausten joukossa on kuitenkin lisäksi jonkin verran sellaisia, joissa jommankumman tai kumman kielen käännösyksiköt ovat yksittäisiä verbejä laajempia. Näitä varten luokitukseen on lisätty kuusi harvinaisempaa strategiaa, joista on annettu esimerkkejä luvussa 7.2.5. Seuraavassa on lueteltu kaikki kymmenen ratkaisutyyppiä:

1. **Verhottu** eli tyypillisesti luova ja omaperäinen verbi-ilmaus on käännetty sen **lähimmällä vastineella**. Omaperäinen tyyli säilyy. Kääntäjän mielestä konteksti ei estä käyttämästä lähintä vastinetta.
2. **Läpinäkyvä** eli kontekstiin loogisesti sopiva verbi-ilmaus on käännetty sen **lähimmällä vastineella**. Syntyvä vaikutelma ei muutu olennaisesti. Kääntäjän mielestä konteksti ei estä käyttämästä lähintä vastinetta.
3. **Läpinäkyvä** verbi-ilmaus on korvattu kontekstiin loogisesti sopivalla **pragmaattisella vastineella**, joka poikkeaa kontekstin kannalta keskeisiltä merkityspiirteiltään alkutekstin verbistä. Syynä voi olla, että läheinen vastine puuttuu tai se ei kääntäjän mielestä ole mahdollinen tai paras mahdollinen kohdetekstin kontekstissa.
4. **Verhottu** eli luova, omaperäinen tai harvinainen verbi-ilmaus on korvattu **pragmaattisella vastineella**. Syynä voi olla, että läheinen vastine puut-

- tuu tai se ei kääntäjän mielestä ole mahdollinen tai paras mahdollinen kohdetekstin kontekstissa.
5. Idiomi tai kollokaatio on korvattu idiomilla tai kollokaatiolla.
  6. Ilmaisua on täydennetty toisella verbillä.
  7. Kollokaatio on korvattu yksittäisellä verbillä.
  8. Yksittäinen verbi on korvattu kollokaatiolla.
  9. Verbi tai siitä johdettu substantiivi on korvattu verbillä tai siitä johdetulla substantiivilla ja määreellä.
  10. Sanaluokka vaihtuu.

Aineistosta erottuvat selkeästi strategiat 2 ja 3, jotka ovat huomattavasti muita yleisempiä: lähes neljässä tapauksessa viidestä on käytetty näistä jompaakumpaa. Useimpia tyyppjä edustaa vain jokunen yksittäistapaus. Ratkaisutyyppien yleisyydet ilmenevät taulukosta 1a. Tyyppi 0 tarkoittaa yksittäistapausta, jossa käännös ei lainkaan vastaa alkutekstiä. Tutkittuja vastinepariesiintymiä on 114, erilaisia suomenkielisiä verbejä 100 ja erilaisia saksankielisiä verbejä 104 kappaletta, kun verbeistä johdetut substantiivit on muutettu verbimuotoon.

Taulukko 1a: Keskeisimpien strategioiden yleisyys.

Strategiat >	1	5 (3)	1 + 2	3	4	3 + 4	Muut*	Kaksi eri	Yht.
Esiintymiä, kpl	8	55 (54)	63 (62)	34 (30)	5 (3)	39 (33)	19 (10)	(8)	114
Yleisyys, % sanapareista	7,0	48,2 (47,4)	55,3 (54,4)	29,8 (26,3)	4,4 (2,6)	34,2 (28,9)	16,7 (8,8)	(7,0)	(100,0)

* Niiden vastineparien määrä, joissa on käytetty strategioiden 1–4 sijaan tai lisäksi jotakin tai joitakin strategioista 5–10 ja 0.

Taulukko 1b: Strategioiden 5–10 ja 0 yleisyys.

Strategiat >	0	5	6	7	8	9	10	Jo(t)kin näistä
Esiintymiä, kpl	1	3 (2)	3 (1)	3 (1)	4 (2)	2	3 (1)	19 (10)
Yleisyys, % sanapareista	0,9	2,6 (1,8)	2,6 (0,9)	2,6 (0,9)	3,5 (1,8)	2,6	2,6 (0,9)	16,7 (8,8)

Ratkaisutyypien yleisyyttä tarkasteltaessa on otettava huomioon, että 7 prosentissa tapauksista on käytetty samanaikaisesti kahta yllä mainituista strategioista. Erityisesti strategiat 5, 6, 7 ja 10 esiintyvät usein yhdessä jonkin muun strategian kanssa. Päällekkäisyydet on huomioitu ilmoittamalla taulukoissa erikseen suluissa luvut, joissa ei ole mukana kahden strategian tapauksia. Kahden strategian tapausten lukumäärä ja osuus näkyvät sarakkeesta *Kaksi eri*.

Laskemalla yhteen tyypit 1 ja 2 saadaan kokonaiskuva siitä, kuinka suuressa osassa tapauksista on käytetty lähintä vastinetta (sarake 1 + 2). Vastaavasti tyypit 3 ja 4 kuvaavat yhdessä pragmaattisten vastineiden yleisyyttä (sarake 3 + 4). Lähintä vastinetta on käytetty hieman useammassa kuin joka toisessa, pragmaattista noin joka kolmannessa tapauksessa. Verhottua tyyliä edustavien tapausten määrä on Rimmisen tyylin huomioon ottaen yllättävän pieni, yhteensä 13 tapausta 114:stä (tyyppi 1 + tyyppi 4). Näistä kahdeksassa alkutekstin ilmaus on käännetty sen lähimmällä vastineella ja vain viidessä pragmaattisella vastineella.

Edellä aineistoa on käsitelty yhtenä kokonaisuutena erottelematta toisistaan eri sanastoryhmiä. Taulukoissa 2a, 2b ja 3 tulokset on esitetty jaoteltuna sen mukaan, onko alkutekstin verbi ollut deskriptiivinen, onomatopoeettinen vai sävyttävä. Deskriptiivisiin verbeihin on laskettu mukaan myös rajatapaukset, sillä niiden ja selvästi deskriptiivisten verbien välillä on ainoastaan aste-ero.

Taulukko 2a: Strategioiden lukumääräinen yleisyys sanastoryhmittäin.

Strategiat >	1	2	1 + 2	3	4	3 + 4	Muut*	Kaksi eri	Yht.
Deskr. kpl	2	17	19	16 (15)	2 (1)	18 (16)	6 (4)	(2)	41
Onom. kpl	3	11 (10)	14 (13)	5 (4)	1 (0)	6 (4)	8 (4)	(4)	25
Säv. kpl.	3	27	30	13 (11)	2	15 (13)	5 (3)	(2)	48
Yht. kpl	8	55 (54)	63 (62)	34 (30)	5 (3)	39 (33)	19 (10)	(8)	114

* Niiden vastineparien määrä, joissa on käytetty strategioiden 1–4 sijaan tai lisäksi jotakin tai joitakin strategioista 5–10 ja 0.

Taulukko 2b: Strategioiden 5–10 ja 0 lukumääräinen yleisyys sanastoryhmittäin.

Strategiat >	0	5	6	7	8	9	10	Jo(t)kin näistä
Deskr. kpl	0	2	1 (0)	0	2 (1)	1	0	6 (4)
Onom. kpl	1	0	2 (1)	2 (0)	1	1	2 (0)	8 (4)
Säv. kpl.	0	1 (0)	0	1	1 (0)	1	1	5 (3)
Yht. kpl	1	3 (2)	3 (1)	3 (1)	4 (2)	3	3 (1)	19 (10)

Deskr. kpl = strategian kappalemääräinen yleisyys niissä vastinepareissa, joissa alkutekstin verbi on deskriptiivinen

Onom. kpl = strategian kappalemääräinen yleisyys niissä vastinepareissa, joissa alkutekstin verbi on onomatopoeettinen

Säv. kpl = strategian kappalemääräinen yleisyys niissä vastinepareissa, joissa alkutekstin verbi on sävyttävä (ei ekspressiivinen)

Taulukko 3: Strategioiden yleisyys sanastoryhmittäin prosentteina.

Strategiat >	1	2	1 + 2	3	4	3 + 4	Muut*	Kaksi eri	(Yht.)
Deskr. %	4,9	41,5	46,3	39,0 (36,6)	4,9 (2,4)	43,9 (39,0)	14,6 (9,8)	(4,9)	(100,0)
Onom. %	12,0	44,0 (40,0)	56,0 (52,0)	20,0 (16,0)	4,0 (0,0)	24,0 (16,0)	32,0 (12,0)	(16,0)	(100,0)
Säv. %	6,3	56,3	62,5	27,1 (22,9)	4,2	31,3 (27,1)	10,4 (6,3)	(4,2)	(100,0)
Yht. %	7,0	48,2 (47,4)	55,3 (54,4)	29,8 (26,3)	4,4 (2,6)	34,2 (28,9)	16,7 (8,8)	(7,0)	(100,0)

Deskr. % = strategian yleisyys prosentteina niistä vastinepareista, joissa alkutekstin verbi on deskriptiivinen

Onom. % = strategian yleisyys prosentteina niistä vastinepareista, joissa alkutekstin verbi on onomatopoeettinen

Säv. % = strategian yleisyys prosentteina niistä vastinepareista, joissa alkutekstin verbi on sävyttävä (ei ekspressiivinen)

* Niiden vastineparien määrä, joissa on käytetty strategioiden 1–4 sijaan tai lisäksi jotakin tai joitakin strategioista 5–10 ja 0.

Tyyppien 1 ja 2 yhteenlaskettu yleisyys on tässä suurin sävyttävillä ja pienin deskriptiivisillä verbeillä, mikä tarkoittaa, että sävyttävien verbien joukossa on eniten ja deskriptiivisten verbien joukossa vähiten tapauksia, joissa alkutekstin ilmaus on käännetty sen lähimmällä vastineella. Toisaalta sarakkeen 3 + 4 perusteella pragmaattiset vastineet ovat tässä deskriptiivisillä verbeillä lähes kaksi kertaa niin yleisiä kuin onomatopoeettisilla ja myös selvästi yleisempiä kuin sävyttävillä. Nämä havainnot tukevat käsitystä, jonka mukaan nimenomaan deskriptiivisille verbeille on hankala löytää käännösvastineita muista kielistä. Lähimmän vastineen käsite on tässä tutkimuksessa

määritelty varsin väljästi, joten ero voi todellisuudessa olla suurempikin. Sitä paitsi tutkittujen verbien joukossa ei oikeastaan ole sellaisia, joilla olisi erityisen korkea deskriptiivisyyden aste tai sanastollisessa mielessä epätavallinen tarkoite, kuten vaikkapa Mikosen (2002b, 411) mainitsemissa esimerkeissä *lenttuuttaa* 'kulkea reidet harallaan' ja *tuipakehtaa* 'kulkea unenpöpperössä'. Ainoastaan onomatopoeettinen *möhähtää* tuntuu melko harvinaiselta ja vaikeasti määriteltävältä.

Deskriptiivisillä verbeillä lähimpiä ja pragmaattisia vastineita näyttäisi esiintyvän lähes yhtä usein, kun taas sävyttävillä verbeillä lähimmät vastineet vaikuttaisivat olevan jopa kaksi kertaa ja onomatopoeettisilla ylikin kaksi kertaa niin yleisiä kuin pragmaattiset. Pragmaattisten vastineiden harvinaisuus onomatopoeettisilla verbeillä saattaa johtua osittain siitä, että äänet ovat osittain universaalimpia kuin deskriptiivisten tai sävyttävien verbien kuvaamat tarkoitteet, vaikka toisaalta onomatopoeettisten verbien kuvaannolliset merkitykset ovat tyypillisesti kielisidonnaisia. Osasyynä lienee myös strategioiden 5–10 ja 0 poikkeuksellinen yleisyys tutkituilla onomatopoeettisilla verbeillä. Lähemmän tarkastelun perusteella syynä tuntuisi olevan yksinkertaisesti se, että joukossa sattuu olemaan monta erikoista, mutta keskenään täysin erilaista yksittäistapausta. (Tosin kahta tapausta yhdistää ilmaisun täydentäminen toisella verbillä siksi, että ääntä kuvaavaan verbiin liittyy muita merkityksiä.)

Vaikka tutkituista tapauksista vain hieman useammassa kuin joka toisessa alkutekstin ilmaus on analyysini perusteella käännetty sen lähimmällä vastineella, täysin neutraalit vastineet näyttävät kuitenkin verraten harvinaisilta. Deskriptiivisten verbien käänöksistä noin viidenneksessä (8/41) ei ole minkäänlaista värittäväää tai sävyttävää merkitystä. Onomatopoeettisilla verbeillä osuus on käytännössä samaa luokkaa (4/25), samoin sävyttävillä (8/48). Jos kuitenkin jätetään huomioimatta kaksi tapausta, joissa alkutekstinkin verbi on lähinnä neutraali, täysin neutralisoivien käänösvastineiden osuus jää sävyttävillä verbeillä hieman pienemmäksi (6/48).

Pragmaattisten vastineiden käyttö ei siis tarkoita tyylin täydellistä latistamista. Käänösprosessi koostuu lukemattomista limittäisistä strategioista, joista osa on tietoisia ja osa tiedostamattomia. Niiden avulla on yleensä löydettävissä tyydyttävä

vastine hankalimmillekin ilmauksille, ja juuri siksi deskriptiivinen käännöstiede pyrkii tekemään ainakin osan käännösstrategioista näkyviksi. Edellä esitetty strategiajako on vain yksi tapa hahmottaa kääntäjän tekemiä ratkaisuja. Deskriptiivisten verbien kääntämisessä keskeisiä ovat myös erilaiset sävytyskeinot, sillä aina sopivaa deskriptiivistä verbiä ei ole tai se ei sovi kohdekielen kontekstiin. Deskriptiivisten ja sävyttävien verbien kääntämiseen soveltuvat usein samantyyppiset ratkaisut.

Varsin universaali sävytysstrategia on ei-ekspressiivisten verbien kuvaannollinen käyttö, jota edustavat muun muassa verbit *wiederkäuen*, *hineinschneien*, *perlen*, ja *zumüllen*. Joskus tällainen niin sanottu kuollut metafora yhdistyy saksan kielelle ominaisiin verbipartikkeleihin. Etenkin *(he)rum*-alkuisiin yhdysverbeihin liittyy usein affektiivinen sävy, kuten verbeillä *herumposaunen*, *rummachen* ja *rumächzen* (tosin viimeksi mainittu on myös ekspressiivinen). Nämä strategiat ovat mielestäni tyylillisesti suositeltavampia kuin vaikkapa selittävien määreiden käyttö, joka olikin tutkittujen tapausten joukossa yllättävän harvinaista. Toisen, selventävän verbin lisääminen näytti kuitenkin toimivan oikein hyvin, sillä sen avulla tekstistä saatiin sujuva, ja kuitenkin samalla pystyttiin säilyttämään alkutekstin sananvalinnan vivahdet. Erilaiset sävytyskeinot ovat parhaimmillaan kaikin puolin niin toimivia, että loppujen lopuksi ei liene suurtakaan merkitystä sillä, onko deskriptiivinen verbi käännetty deskriptiivisellä vai sävyttävällä vastineella.

7.3. Merkitysryhmien ja strategioiden väliset yhteydet

Aineiston verbit on jaoteltu merkitysryhmiin kahdesta syystä. Alaluvussa 7.1. luokittelun avulla on pyritty luomaan yleiskuva tutkitusta aineistosta, kun taas tässä pohditaan lyhyesti mahdollisia merkitysryhmien ja strategioiden välisiä yhteyksiä. Tapaukset on jaoteltu merkitysryhmiin alkutekstin ilmaisujen mukaan. Taulukoissa 4a ja 4b on ilmoitettu strategioiden lukumääräinen yleisyys merkitysryhmittäin, eli kuinka monessa tapauksessa kutakin strategiaa on kussakin ryhmässä käytetty. Lukumäärät ovat niin pieniä, että mitään varmaa ei niiden perusteella voida sanoa. Taulukossa 5 samat tiedot on kuitenkin ilmoitettu prosentteina kunkin merkitysryhmän vastinepareista, mikä mahdollistaa jonkinlaisen vertailun.

Taulukko 4a: Strategioiden lukumääräinen yleisyys merkitysryhmittäin.

Strategiat >	1	2	1 + 2	3	4	3 + 4	Muut*	Kaksi eri	Pareja yht.
Semanttinen ryhmä 1	0	9	9	5	1	6	2	(0)	17
Semanttinen ryhmä 2	3	26	29	18 (15)	3 (2)	21 (17)	6 (2)	(4)	52
Semanttinen ryhmä 3	4	16 (15)	20 (19)	8 (7)	1 (0)	9 (7)	9 (5)	(4)	35
Semanttinen ryhmä 4	1	4	5	3	0	3	2	(0)	10
Kaikki	8	55 (54)	63 (62)	34 (30)	5 (3)	39 (33)	19 (10)	(8)	114

* Niiden tapausten määrä, joissa on käytetty strategioiden 1–4 sijaan tai lisäksi jotakin tai joitakin strategioista 5–10 ja 0.

Taulukko 4b: Strategioiden 5–10 ja 0 lukumääräinen yleisyys merkitysryhmittäin.

Strategiat >	0	5	6	7	8	9	10	Jo(t)kin näistä
Semanttinen ryhmä 1	0	0	0	0	1	0	1	2
Semanttinen ryhmä 2	0	2 (1)	1 (0)	0	2 (0)	1	0	6 (2)
Semanttinen ryhmä 3	1	0	2 (1)	3 (1)	0	2	2 (0)	9 (5)
Semanttinen ryhmä 4	0	1	0	0	1	0	0	2
Kaikki	1	3 (2)	3 (1)	3 (1)	4 (2)	3	3 (1)	19 (10)

Taulukko 5: Strategioiden yleisyys merkitysryhmittäin prosentteina.

Strategiat >	1	2	1 + 2	3	4	3 + 4	Muut*	Kaksi eri	Yht.
Semanttinen ryhmä 1	0,0	52,9	52,9	29,4	5,9	35,3	11,8	(0,0)	(100,0)
Semanttinen ryhmä 2	5,8	50,0	55,8	34,6 (28,8)	5,8 (3,8)	40,4 (32,7)	11,5 (3,8)	(7,7)	(100,0)
Semanttinen ryhmä 3	11,4	45,7 (42,9)	57,1 (54,3)	22,9 (20,0)	2,9 (0,0)	25,7 (20,0)	25,7 (14,3)	(11,4)	(100,0)
Semanttinen ryhmä 4	10,0	40,0	50,0	30,0	0,0	30,0	20,0	(0,0)	(100,0)
Kaikki	7,0	48,2 (47,4)	55,3 (54,4)	29,8 (26,3)	4,4 (2,6)	34,2 (28,9)	16,7 (8,8)	(7,0)	(100,0)

* Niiden vastineparien määrä, joissa on käytetty strategioiden 1–4 sijaan tai lisäksi jotakin tai joitakin strategioista 5–10 ja 0.

Jos tarkastellaan ratkaisutyyprien 1 ja 2 yhteenlaskettua yleisyyttä eri merkitysryhmissä, voidaan havaita, että poikkeamat keskiarvosta ovat varsin pieniä eli lähintä vastinetta on käytetty kaikissa ryhmissä likimain yhtä usein. Jonkin verran enemmän eroja voidaan havaita tyyppien 3 ja 4 yhteenlasketuissa prosenteissa, jotka kuvaavat pragmaattisten vastineiden yleisyyttä. Erityisesti merkitysryhmä 3 erottuu muista, myös pelkän strategian 3 kohdalla, mikä saattaa johtua osittain siitä, että äänten voidaan ajatella olevan usein universaalimpia kuin deskriptiivisten tai sävyttävien verbien kuvaamat tarkoitteet, kuten on arveltu jo sanastoryhmien tarkastelun yhteydessä. (Tosin semanttisen jaottelun mukaan ääniin kuuluu myös joukko puheverbejä.) Merkitysryhmän 3 suurehko poikkeama keskiarvosta sarakkeissa 3 ja 3 + 4 näyttäisi osittain liittyvän myös siihen, että strategiat 5–10 ja 0 ovat kyseisessä ryhmässä suhteellisesti katsottuna huomattavasti yleisempiä kuin muissa ryhmissä. Tämä puolestaan johtunee pääosin sattumasta, sillä ryhmässä 3 on varsin monta yksittäistä, keskenään erilaista erikoistapausta.

Kaiken kaikkiaan edellä esitetyt luvut eivät anna aihetta olettaa, että merkitysryhmien ja strategioiden välillä olisi jokin yhteys, mikä olisikin yllättävää, sillä kaikkiin deskriptiivisten, onomatopoeettisten ja sävyttävien verbien aihepiireihin ja merkityskenttiin liittyy monenlaisia, sekä helposti että vaikeasti kuvattavia tarkoitteita.

8. Lopuksi

Tässä tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, miten suomen kielen deskriptiivisiä, onomatopoeettisia ja muita kuvailevia eli sävyttäviä verbejä voidaan kääntää saksan kielelle ja millaisia strategioita kääntäjä voi käyttää. Esimerkkiaineistoksi valittiin Mikko Rimmisen *Pussikaljaromaani* ja sen saksannos *Tütenbierroman*, koska Rimmisen ilmeikäs kerronta sisältää paljon kuvailevaa sanastoa. Teoksesta otettiin tarkasteltavaksi tietyt sivut (joka kymmenes), joilta poimittiin yhteensä 114 vastinepariesiintymää. Tapaukset jaoteltiin käytettyjen käännösstrategioiden mukaan kymmeneen eri ryhmään.

Käännösvastineet vaihtelivat kaikkien kolmen verbityypin kohdalla deskriptiivisistä täysin neutraaleihin verbeihin. Joukossa oli jonkin verran ei-ekspressiivisiä verbejä kuvaannollisessa merkityksessä sekä sävyttäviä ja täsmentäviä partikkeliverbejä. Oletukseni mukaisesti käännöksessä oli usein päädytty alkutekstiä värittömämpiin sananvalintoihin. Tyyliään täysin neutraalit vastineet olivat kuitenkin harvinaisia. Myös saksan kielessä on paljon deskriptiivisiä ja muita kuvailevia verbejä, joskin ne ilmaisevat monesti hieman eri asioita kuin suomenkieliset.

Noin joka kolmannessa tapauksessa oli käytetty pragmaattista vastinetta, joka poikkesi kontekstin kannalta keskeisiltä merkityspiirteiltään alkutekstin ilmaisusta, ja hieman yli puolessa tapauksista lähintä vastinetta, jonka tyyli ja kyseisessä kontekstissa toteutuva merkitys olivat lähellä alkuperäistä. Useimmiten verbit oli käännetty yhdellä sanalla; selittäviin määreisiin ja täydennyksiin oli turvauduttu varsin harvoin. Verhottu tyyli oli onnistuttu säilyttämään yllättävän hyvin.

Pragmaattiset vastineet olivat yleisimpiä deskriptiivisillä ja toiseksi yleisimpiä sävyttävillä verbeillä. Harvinaisimpia ne olivat onomatopoeettisilla verbeillä, mikä saattaa johtua siitä, että äänet ovat konkreettisempia ja usein käsitteinä universaalimpia kuin deskriptiivisten ja sävyttävien verbien ilmaisemat tarkoitteet. Toisaalta onomatopoeettisten verbien kuvaannolliset merkitykset ovat tyypillisesti kielisidonnaisia.

Yleisesti voidaan todeta, että mitä kuvailevampi sana on, sitä vaikeampi se on kääntää toiselle kielelle. Tämä ei koske ainoastaan deskriptiivisiä ja onomatopoeettisia verbejä, vaan myös ei-ekspressiivisten, sävyttävien verbien kääntäminen voi olla haastavaa. Tutkittujen tapausten perusteella näyttää kuitenkin siltä, että tällaisillekin verbeille on yleensä mahdollista löytää toimiva, sekä tyyliinsä että merkityksensä suhteen tyydyttävä käännösvastine.

Keskeiseksi ongelmaksi tässä tutkimuksessa muodostui deskriptiivisyyden määrittely ja deskriptiivisten verbien erottaminen sävyttävistä. Onomatopoeettiset verbit oli kuitenkin suhteellisen helppo tunnistaa niiden merkityksen perusteella. Deskriptiiviset verbit poimittiin aineistosta soveltaen luvussa 4.3. esitettyä semanttista määritelmää, jossa verbi jaetaan ydinosaan ja sitä muokkaavaan osaan eli värittävään merkitykseen. Määritelmä kuvaa hyvin deskriptiivisiä verbejä, mutta koska myös sävyttävien verbien rakenne noudattaa käytännössä samanlaista kaavaa ja koska värittävä merkityksen käsitettä ei pystytty määrittelemään kovin tarkasti, rajanveto jäi osittain subjektiiviseksi. Tämä ei ole ihme, sillä deskriptiivisyys on jossain määrin suhteellinen käsite, jonka rajat ovat häilyviä. Tutkittujen verbien joukossa oli monia rajatapauksia, joista voidaan olla monta mieltä. Mikäli värittävä merkityksen kriteerinä olisi pidetty affektisuutta, tutkittavia sanoja olisi ollut paljon vähemmän. Yksi mahdollisuus olisi ollut valita tarkasteltaviksi vain ne verbit, joiden kohdalla deskriptiivisyys tai onomatopoeettisuus on mainittu sanakirjoissa, mutta hylkäsin tämän vaihtoehdon siitä syystä, että merkinnät vaikuttivat harvinaisilta ja jopa satunnaisilta. Sanakirjamerkinnoista oli kuitenkin jonkin verran apua deskriptiivisten verbien tunnistamisessa.

Haasteelliseksi tutkimusaiheen teki myös saksan kielen ekspressiivisanastoa käsittelevän ajanmukaisen kirjallisuuden puute. Uusien tutkimusten tarve onkin ilmeinen. Ensisijaisesti olisi selvitettävä tarkoin, mitä erityispiirteitä saksan kielen deskriptiivisillä ja onomatopoeettisilla sanoilla on ja miten nämä ryhmät eroavat kielen muusta sanastosta. Kattava yleisesitys aiheesta olisi hyödyllinen monille kielentutkijoille ja -opiskelijoille.

Deutsche Kurzfassung

Nach einer weit verbreiteten Auffassung ist die finnische Lexik besonders reich an expressivem Wortschatz. Dazu gehören erstens onomatopoetische (schallnachahmende) Wörter und zweitens deskriptive Wörter, die die Eigenschaften ihres Denotats beschreiben. (Z. B. Joki 1989, 15; vgl. Mikone 2002b, 410.) Von den verschiedenen Wortarten scheinen die Verben am aussagekräftigsten zu sein. Der Anlass zur vorliegenden Arbeit war die Frage, inwiefern und wie verschiedene ausdrucksstarke, vor allem deskriptive Verben aus dem Finnischen ins Deutsche übersetzt werden können – ob die deutsche Sprache über treffende Entsprechungen verfügt? Welche Strategien verwendet der Übersetzer, wenn keine genaue lexikalische Entsprechung vorhanden ist? Wird die Wortwahl, wenn sie ungewöhnlich ist, durch eine gewöhnlichere ersetzt? Untersucht werden deskriptive, onomatopoetische und andere stilistisch gefärbte Verben in dem im Jahr 2004 erschienenen Roman *Pussikaljaromaani* des finnischen Schriftstellers Mikko Rimminen und deren Entsprechungen in der deutschen Übersetzung von Stefan Moster, die 2007 unter dem Titel *Tütenbierroman* herausgegeben wurde. Onomatopoetische Verben wurden deshalb mit einbezogen, weil sie mit deskriptiven Verben eng verbunden sind und sich nicht immer deutlich von diesen abgrenzen lassen. Andere stilistisch gefärbte Verben dienen einerseits als Bezugspunkt, andererseits spielt es für das Übersetzen an sich keine große Rolle, zu welche Kategorie das zu übersetzende Wort gehört – auch deswegen wurden nicht-expressive Verben mit berücksichtigt. Das Hauptgewicht dieser Arbeit liegt jedoch auf deskriptiven Verben.

Als Grundlage für den Theorieteil dieser Arbeit dient die Dissertation von Eve Mikone (2002a), die die Definition, Form und Bedeutung deskriptiver Wörter ausführlich behandelt, sowie die kontrastive Untersuchung von Mary Snell-Hornby (1983), die bezeichnende Eigenschaften dieser lexikalischen Gruppe beschreibt, deutsche und englische deskriptive Verben semantisch klassifiziert und diese miteinander vergleicht. Auch in dieser Arbeit werden die Verben nach ihrer Bedeutung gruppiert, wobei die Einteilung Snell-Hornbys an das verwendete Material angepasst wird. Bei der Betrachtung der Übersetzungsstrategien wird teilweise auch die Auflistung Andrew Chestermans (1997) angewendet.

Expressive Wörter unterscheiden sich in mancher Hinsicht von der übrigen Lexik, aber die Unterschiede sind bisher nur wenig untersucht worden. Unter anderem kommt bei deskriptiven und onomatopoetischen Wörtern unregelmäßige lautliche Variation vor, die sich mit den traditionellen Theorien nicht erklären lässt. Die etwa seit Mitte des 19. Jahrhunderts vorherrschenden historisch-vergleichenden Methoden können sich nur mit regelmäßigen sprachgeschichtlichen Vorgängen befassen. Unter anderem aus diesem Grund wurde die Erforschung expressiver Lexik lange vernachlässigt. (Jarva 2003, 19, 22; Mikone 2002a, 37–38.) Die wissenschaftlichen Kenntnisse über die Herkunft expressiver Wörter sind immer noch mangelhaft, weil die Frage nach passenden Methoden nach wie vor offen steht (vgl. Jarva 2003, 31). Die Deskriptivität ist eine dynamische Eigenschaft: Wörter können mit der Zeit „deskriptivisiert“ oder neutralisiert werden (Heikki Leskinen 2001, 15). In der vorliegenden Arbeit werden deskriptive und onomatopoetische Wörter aus heutiger Sicht (synchron) betrachtet und in erster Linie nach ihrer heutigen Bedeutung voneinander und von der übrigen Lexik getrennt.

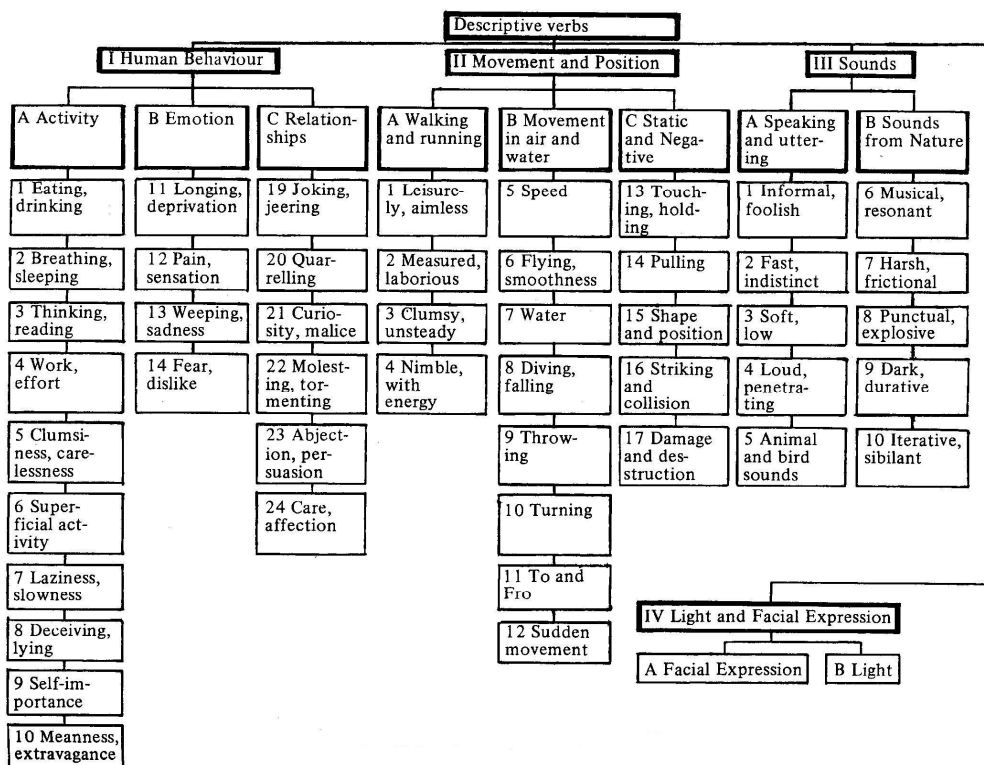
Für das Thema deskriptive Verben im Deutschen im Vergleich zum Finnischen boten sich zwei methodische Ausgangspunkte an: die kontrastive Linguistik und die deskriptive Übersetzungswissenschaft. Die kontrastive Linguistik versucht, Beziehungen zwischen bedeutungsähnlichen Lexemen zuerst in jeder Sprache für sich und dann zwischen den verschiedenen Sprachen zu finden, während sich die deskriptive Übersetzungswissenschaft mit vorliegenden Übersetzungen, Beziehungen zwischen Übersetzung und Ausgangstext sowie Übersetzungsmodellen, -normen und -strategien befasst (Vanhatalo 2001, 131, 133; Toury 1995, 1). In dieser Arbeit wird das Thema kontextbedingt und vor allem anhand eines deskriptiven Übersetzungsvergleichs auf der Ebene der einzelnen Entsprechungspaare behandelt.

Da deskriptive Verben stilistisch gefärbt oder sogar affektiv sind, kommen sie vor allem im alltäglichen Gespräch und in der Belletristik vor. Daher wurde zum Material ein literarisches Werk gewählt, und zwar der Roman *Pussikaljaromaani*, weil der darin benutzte Wortschatz besonders ausdrucksstark ist. Aus dem Ausgangstext wurde jede zehnte Seite nach deskriptiven, onomatopoetischen und sonstigen

stilistisch gefärbten Verben durchsucht. Mit einbezogen wurden auch deskriptive Grenzfälle und attributiv verwendete Partizipien sowie aus Verben abgeleitete Substantive, die sich auf die vom Verb bezeichnete Handlung beziehen. Gleichzeitig wurden die deutschen Übersetzungsentsprechungen aufgezeichnet. Bei der Bedeutungsbestimmung wurden einsprachige, meist allgemeinsprachliche Wörterbücher benutzt: *Kielitoimiston sanakirja* (KS, 2007) und *Nykysuomen sanakirja* (NS, 1951–1961/1973) für das Finnische sowie *Duden – Deutsches Universalwörterbuch* (Dud, 2003) für das Deutsche. Zur Ergänzung der Angaben wurde außerdem eine kleine Umfrage über etwa ein Drittel der untersuchten Verben durchgeführt, an der drei finnische und drei deutsche Muttersprachler teilnahmen.

Um einen Überblick über die untersuchten Verben zu bekommen, werden sie nach Snell-Hornby (1983) in semantische Gruppen eingeteilt. Dadurch können auch eventuelle Hinweise auf Beziehungen zwischen diesen Bedeutungsgruppen und den verwendeten Übersetzungsstrategien gefunden werden. Snell-Hornby (1983, 77, 80) teilt die deskriptiven (und onomatopoetischen) Verben in vier Hauptkategorien ein: menschliches Verhalten (I), Bewegung und Stillstand (II), Schall (III) sowie Licht und Gesichtsausdrücke (IV). Diese werden weiter in Untergruppen aufgeteilt. In der vorliegenden Arbeit entsprechen die Hauptkategorien weitgehend dem ursprünglichen Modell, während die Untergruppen stärker an die untersuchten Wörter angepasst wurden.

Abbildung 1: Einteilung der deskriptiven Verben in Haupt- und Untergruppen (Snell-Hornby 1983, 80).

Die untersuchten Übersetzungsfälle werden nach verwendeten Strategien in zehn Gruppen eingeteilt. Ziel dieser Klassifikation ist herauszufinden, wie oft es sich um eine sogenannte *nächste Entsprechung* auf passender Stilebene und weitgehend entsprechender Kontextbedeutung handelt und wie oft um eine *pragmatische Entsprechung*, die nicht alle für den betreffenden Kontext wesentlichen Bedeutungsmerkmale enthält. Eine weitere Frage ist die „Erwartungsgemäßigkeit“ der Wortwahl, das heißt, inwieweit die als Stilmittel eingesetzten, nicht erwartungsgemäßen Ausdrücke in der Übersetzung erhalten geblieben sind. Als Hypothese wird angenommen, dass die Wortwahl in der Übersetzung oft pragmatischer, erwartungsgemäßer und weniger gefärbt ist als im Ausgangstext. Es wird auch angenommen, dass der Übersetzer eine Vielfalt von nuancierenden und präzisierenden Verbpartikeln und bei ausgefallenen Ausdrücken auch erklärende Umstandbestimmungen verwendet hat.

Als theoretischen Hintergrund für die Analyse dienen auch die von Chesterman (1997, 92–112) beschriebenen dreißig Übersetzungsstrategien, von denen jeweils zehn als syntaktisch (*G1–G10*), semantisch (*S1–S10*) und pragmatisch (*Pr1–Pr10*) eingestuft werden. Ein Großteil dieser Strategien ist von anderen Wissenschaftlern (vor allem Catford 1965/1980, 73, 79; Vinay und Darbelnet 1958/1960, 11, 51) übernommen worden. Die Strategiebeschreibungen können bei der Analyse und Einordnung der Fälle behilflich sein. Zum Beispiel kann durch Aufteilung (*distribution change*, Chesterman 1997, 104) ein deskriptives Verb mit einem neutralen Verbgefüge übersetzt werden: *ähertää [joku päätös] > [eine Entscheidung] zustande bringen* (PKR, 320; TBR, 310). Manchmal wird der Ausdruck durch Änderung des Abstraktionsgrads normalisiert: „...samaan aikaan siihen jo *luiskahti* Vallilan paahtimolta kaistale tuoreen kahvin tuoksua...” > ”von der Rösterei in Vallila [*kam*] eine Wolke frischen Kaffeedufts *angeweht*” (PKR, 90; TBR, 90; alle Hervorhebungen PS).

Die Auflistung Chestermans (1997, 92–112) ist jedoch nicht direkt als Klassifikation anwendbar, weil sich die Strategien sehr oft überschneiden und gegenseitig ergänzen. Viele der Strategien beschäftigen sich mit Lösungen auf Mikroebene, wie die vorliegende Arbeit, aber es sind auch solche darunter, die im Rahmen größerer Texteinheiten stehen oder sonst für die Zwecke dieser Arbeit nicht relevant sind.

Das verwendete Material, der *Pussikaljaromaani* (2004), ist das erste Prosawerk von Mikko Rimminen, der seine Schriftstellerlaufbahn mit Gedichten begann (Teos 2009). Protagonisten des Romans sind drei Müßiggänger namens Marschall, Bifi und Henninen, die im Stadtteil Kallio in Helsinki einen unendlich erscheinenden Sommertag verbringen. Sie trinken Bier und ziehen zwischendurch weiter – sonst passiert eigentlich nichts. Dafür werden aber die Personen, die Umgebung und die verqueren Gedanken der Hauptfigur wortreich beschrieben. Für den Übersetzer stellt der Text eine ziemliche Herausforderung dar, nicht zuletzt wegen seiner ungewöhnlichen Ausdrucksweise, denn es besteht immer die Gefahr, dass ein Zieltext durch die Beibehaltung sprachlicher Eigenheiten inkohärenter wird als der jeweilige Ausgangstext (Snell-Hornby 1983, 238). Stefan Moster ist jedoch ein

erfahrener Übersetzer, der Texte von über 80 finnischen Autoren ins Deutsche übertragen hat (HS 7.12.2006).

Im Folgenden werden einige mit expressivem Wortschatz verbundene sprachliche Phänomene und theoretische Überlegungen dargelegt. Expressive (auch deskriptive) Wörter werden meist für *phonetisch motiviert* gehalten. Das heißt, es soll grundsätzlich ein Zusammenhang zwischen deren Lautgestalt und deren Bedeutung vorliegen. Darüber ist man sich in der Fachliteratur jedoch nicht einig. (Mikone 2002a, 20–27 und die darin zitierten Quellen, vgl. auch Heikki Leskinen 2001, 11.) Bei Onomatopoeika ist diese Verknüpfung deutlich erkennbar, bei deskriptiven Wörtern aber problematischer. Auf diese Frage wird später etwas näher eingegangen.

Seit jeher haben sich Philosophen und Sprachwissenschaftler mit der Frage befasst, ob die Form von Wörtern *arbiträr*, im Verhältnis zur Bedeutung willkürlich, oder natürlich, durch die Eigenschaften ihres Denotats *motiviert* ist (Ullmann 1962, 80–81, Jespersen 1922, 19–20). In diesem Sinne wurden die kursiv gedruckten Termini von de Saussure (1916/1949, 180–181) eingeführt, der zwar die Arbitrarität hervorhebt, trotzdem aber zulässt, dass diese auch relativ sein kann. Auf jeden Fall sind alle Wörter konventionell, sobald sie sich an das Lautsystem einer Sprache einigermaßen angepasst haben. Folglich schließen Motiviertheit und Konventionalität einander nicht aus.

Ullmann (1962, 81–82, 91) unterscheidet vollkommen konventionelle und auf drei verschiedene Weisen motivierte Wörter: erstens *phonetisch motivierte*, durch ihren Lautgestalt beschreibende Wörter, zweitens *morphologisch motivierte* Komposita und Ableitungen und drittens *semantisch motivierte*, im übertragenen Sinne verwendete Wörter. Die letztgenannte Gruppe soll nicht mit berücksichtigt werden, weil es sich hierbei, anders als bei dem Saussureschen Motivationsbegriff, nicht um die Beziehung zwischen Form und Bedeutung handelt (vgl. Käge 1988, 6; de Saussure 1916/1949, 101).

Die bei expressiven Wörtern festzustellende phonetische Motivation ist Bestandteil eines weiteren Phänomens, der *Lautsymbolik*, die auch in nicht-expressiver Lexik vorkommt. Die Termini werden jedoch in der Forschung unterschiedlich verwendet.

Hier wird Lautsymbolik als Oberbegriff verstanden, der viele verschiedene Erscheinungen umfasst. Hinton et al. (1994a, 1–6) teilen diese nach ihrem Konventionalitätsgrad in *körperliche*, *imitative*, *synästhetische* und *konventionelle Lautsymbolik* ein. Zur körperlichen Lautsymbolik gehören zum Beispiel ungewollte Laute, Ausrufe, Tonfall und Intonation, zur Imitativen wiederum onomatopoetische Ausdrücke, die Geräusche der Umgebung nachahmen [ibid., bei Bühler (1934/1965, 208) *erscheinungstreue Wiedergabe*]. Imitativ sind nach Hinton et al. (1994a, 3–4) aber auch sogenannte Bewegungsimitativa, die eine rythmische Bewegung bezeichnen (vgl. *trampeln*). Unter synästhetischer Lautsymbolik ist die akustische Wiedergabe nichtakustischer Phänomene zu verstehen, meist durch bestimmte Phoneme [ibid.; vgl. *relationstreue Wiedergabe* bei Bühler (1934/1965, 208)]. Dazu gehört auch der Vokalwechsel im expressiven Wortschatz der finnischen Sprache. Die konventionelle Lautsymbolik hat unter anderem mit Lauten und Lautzusammensetzungen zu tun, die durch Analogien mit bestimmten Bedeutungen assoziiert werden (Hinton et al. 1994a, 5). Besonders in der englischsprachigen Literatur wird von Phonästhemem gesprochen (Jarva 2003, 63). Zum Beispiel drücken im schwedischen Wort *slask* ‚Schneematsch‘ die Phonästhemem *sl-* und *-sk* Nässe aus (Abelin 1999, 118, 157). Es ist jedoch fraglich, ob dieser Begriff zur Beschreibung der Lautsymbolik im expressiven Wortschatz der deutschen Sprache geeignet ist; was das Finnische betrifft, scheint dies nicht der Fall zu sein (z. B. Jarva 2003, 64).

Wie oben schon angeführt, wird die expressive Lexik in zwei Gruppen, und zwar onomatopoetische und deskriptive Wörter, eingeteilt.

Abbildung 2: Einteilung der expressiven Lexik in zwei Hauptgruppen (Heikki Leskinen 2001, 10).

<i>Expressive Wörter</i>	
<i>Onomatopoetische Wörter</i>	<i>Deskriptive Wörter</i>

Als onomatopoetisch gelten nach der gängigen Definition Wörter, die durch ihre Lautgestalt einen Schall nachahmen, eine Schallempfindung wiedergeben, während deskriptive Wörter in der Regel nichtakustische Phänomene beschreiben. Die Termini werden aber in der Literatur teilweise uneinheitlich verwendet. Auch

deskriptiven Wörtern wird oft grundsätzlich eine phonetische Motivation zugeschrieben, die sich aber nicht unbedingt objektiv feststellen lässt, weil die Herkunft dieser Wörter typischerweise unbekannt ist (Heikki Leskinen 2001, 10; Mikone 2002a, 17, 19–28 und die darin zitierte Literatur; Palm 1966, 382; Sivula 1989a, 165; Jarva 2003, 31). Deshalb geht Mikone (2002a, 17–18) von der Semantik aus: bei onomatopoetischen Wörtern bezieht sich die *primäre* Bedeutung auf einen Schall, bei Deskriptiven dagegen nicht. Eine Bewegung ist nämlich meistens aus natürlichen Gründen mit einem Schall verbunden, ein Schall aber nicht unbedingt mit einer Bewegung (Gespräch mit Mikone, 23.4.2009). Außerdem haben deskriptive Wörter eine besondere „*färbende Bedeutung*“, durch die sie sich von der übrigen Lexik stilistisch unterscheiden. Sie drücken nicht nur aus, **was** der bezeichnete Gegenstand ist und **wozu** er dient (bei Substantiven) oder **was** passiert (bei Verben), sondern auch **wie** der Gegenstand ist beziehungsweise **wie** etwas passiert. (Mikone 2002a, 120–121, 125–126.)

In dieser Arbeit werden deskriptive Wörter (angelehnt an Mikone 2002a, 18) folgendermaßen definiert: es sind *Wörter, die primär etwas anderes als einen Schall wiedergeben, eine besondere färbende Bedeutung haben und denen in der Regel eine Entsprechung zugewiesen werden kann, in der diese färbende Bedeutung nicht vorhanden ist. Als onomatopoetisch betrachtet werden hier schallnachahmende Wörter, deren primäre Bedeutung sich auf einen Schall bezieht* (nach Mikone 2002a, 17).

Deskriptive Verben sind nach Snell-Hornby (1983, 25–26, 43) semantische Komplexe, die in mehrere Teilen aufgegliedert werden können. Der Kern ist die eigentliche Handlung (*act-nucleus*), die auch mit einem nicht-expressiven Verb ausgedrückt werden kann. Dazu kommt noch die färbende Bedeutung (*modificant*), die aus verschiedenen deskriptiven Bedeutungselementen besteht. Diese können die Art der Handlung spezifizieren, einen oder mehrere Teilnehmer (*participants*), Agens oder Patiens, charakterisieren, die Verhältnisse beschreiben oder all dies auf einmal. In der Definition eines Verbs kann die färbende Bedeutung oft mit dynamischen Adjektiven oder Adverbien umschrieben werden, die typischerweise eine subjektive Bewertung des Sprechers (*speaker-evaluation*) sowie einen relativen

Wert ausdrücken. Dieser Wert ist im Verhältnis zu einer verdeckten Norm deutbar, die vom Sprecher oder von seiner sozialen Umgebung gesetzt worden ist. (Ibid.) Zum Beispiel ist beim Verb *tihrustaa* der Handlungskern *sehen* oder *gucken*, und deskriptive Bedeutungselemente sind *mühsam*, (*mit zusammengekniffenen Augen*) (Art der Handlung) sowie entweder a) *wegen Kurzsichtigkeit* (*mit kleinen, unter Umständen verschwommenen Augen*) (Eigenschaften des Agens; als Norm gilt gutes Sehvermögen und proportionierte Augen) oder b) *etwas schwer erkennbares* (*zum Beispiel einen kleingeschriebenen Text, im dunkeln oder durch ein enges Loch*) (Eigenschaften des Patiens). Die Bedeutungsstruktur deskriptiver Verben lässt sich durch die folgende Formel veranschaulichen (Snell-Hornby 1983, 26):

$$DV = ANu + Mod (+x),$$

wobei *DV* für deskriptives Verb, *ANu* für Handlungskern, *Mod* für deskriptive Bedeutungselemente (färbende Bedeutung) und *x* für eine eventuelle andere Bedeutungskomponente steht.

Onomatopoetische Verben haben außer ihrer Grundbedeutung oft eine konventionelle übertragene Bedeutung, wobei sie eine ähnliche Struktur aufweisen wie deskriptive Verben²⁵. Die Grundbedeutungen onomatopoetischer Verben lassen sich jedoch nicht ohne weiteres durch die oben angeführte Formel darstellen, da bei diesen die Lautquelle so eine dominante Rolle spielt.

Den wichtigsten Unterschied zwischen deskriptiven und nicht-expressiven Verben macht die färbende Bedeutung aus, die jedoch schwer definierbar und teilweise nur durch eine subjektive Abschätzung erkennbar ist. Die damit verbundene Kodierung der Adjektive und Adverbien ist nach Mikone (2002a, 121) eine Eigenschaft, die in dieser Form nur in deskriptiven Wörtern vorkommt. In der vorliegenden Arbeit wurde aber das Material gerade auf Grund dieser Eigenschaft abgegrenzt, und trotzdem sind fast ein Drittel der Verben nicht expressiv. Es muss noch beachtet werden, dass die Wörterbuchdefinitionen von deskriptiven Verben nicht immer Adjektive oder Adverbien enthalten; erstens, weil es manchmal nur Auflistungen von

²⁵ Snell-Hornby (1983, 179–194) bezeichnet sogar solche Fälle als deskriptive Verben.

Synonymen sind, und zweitens, weil die Verfasser kein besonderes Augenmerk auf die Form gelegt haben. Manchmal ist es auch schwierig, passende Art- oder Umstandswörter zu finden. Andererseits lässt sich die färbende Bedeutung nicht unbedingt *ausschließlich* durch Adjektive und Adverbien ausdrücken.

Wegen der Ausdrucksstärke deskriptiver Verben und der Vielfalt ihrer Bedeutungen müssen bei der Bedeutungsbestimmung viele verschiedene Variablen berücksichtigt werden, um die Unterschiede zwischen bedeutungsähnlichen Verben festzustellen. Das Verb kann zum Beispiel nur die Handlung beschreiben (*direkte Deskriptivität*) oder auch die Teilnehmer charakterisieren (*indirekte Deskriptivität*); es kann sich einerseits auf statische, objektiv festzustellende Eigenschaften, andererseits auf dynamische, sich verändernde, vorübergehende Qualitäten oder subjektive Abschätzungen beziehen (*statische bzw. dynamische Deskriptivität*). Die dynamischen Qualitäten sind immer relativ: Ihr Wert variiert auf einer gedachten Skala und wird nach einer impliziten subjektiven *Norm* interpretiert. Dabei ist die *Einstellung des Sprechers* meistens negativ. (Snell-Hornby 1983, 28–31, 38–39, 41.)

Bei deskriptiven Verben liegt *der Fokus* auf Eigenschaften, die durch die deskriptiven Bedeutungselemente beschrieben werden – meistens auf *einer* bestimmten Eigenschaft. Manchmal liegt der einzige Unterschied zwischen zwei Verben in der Betonung der verschiedenen deskriptiven Elemente. *Die Grad der Deskriptivität* variiert wiederum nach dem Gewicht der gesamten deskriptiven Elemente im Verhältnis zum Handlungskern. Dabei gilt Folgendes: je höher die Grad der Deskriptivität, desto kleiner *der Anwendungsbereich* des Verbs. (Id., 33–35, 39.)

Im Folgenden wird kurz auf die Form und Variation der expressiven Verben im Finnischen und im Deutschen eingegangen. Im Deutschen bestehen expressive Verben meistens aus einem einsilbigem Wortstamm, zu dem eventuell ein Suffix beziehungsweise „eine Erweiterung“ kommt, und zwar *-l-* oder *-r-*, manchmal *-s-*: Idee; *quengeln, scheppern, piepsen* (Snell-Hornby 1983, 72). Die Suffixe *-l-* und *-r-* drücken Wiederholung, Abschwächung oder Intensivierung aus (Wellmann 1973, 115–116; Snell-Hornby 1983, 72, zitiert Kluge, 1975). Im Finnischen können aus einem Wurzel mit vielen verschiedenen Suffixen verschiedene, mindestens

zweisilbige expressive Verben gebildet werden: *naps* > *napsua*, *napsia*, *napsahtaa*, *napsahdella*, *napsauttaa*, *napsautella*, *napsaista*. Die Verben sehen aus wie Ableitungen, obwohl eigentlich kein Stammwort vorhanden ist. (ISK, 307.)

Für expressive Wörter – auch Verben – ist es im Allgemeinen typisch, dass seltene Laute und Lautzusammensetzungen häufiger als in der übrigen Lexik vorkommen und dadurch zum gefühlsmäßig bewertenden Charakter solcher Wörter beitragen. Eine weitere Besonderheit ist die vielfältige phonetische Variation der expressiven Verben. (Heikki Leskinen 2001, 11, 13.) Diese bilden oft Reihen, bei denen eine Änderung eines Lautes meist zu kleineren Bedeutungsunterschieden führt, vor allem bei Onomatopoetika, wie *siristä* – *surista* – *sorista* oder *klappern* – *klattern* – *klackern* (Sivula 1989a, 167; Mikone 2002a, 89; vgl. DWB). Manchmal geht es um zwei völlig verschiedene Sachen, wie bei *bimmeln* und *bummeln*. Es kommt aber auch vor – besonders bei deskriptiven Verben im Finnischen – dass verschiedene Varianten die gleiche Bedeutung haben, wie zum Beispiel *sorkkia* und *sörkkiä*. (Sivula 1989a, 167; Mikone 2002a, 89; Bühler 1934, 206–207; Snell-Hornby 1983, 72; Dud; Saukkonen 1962, 342–343; ISK, 172.)

Da deskriptive und onomatopoetische Verben hauptsächlich im alltäglichen und informellen Sprachverbrauch sowie in der Belletristik benutzt werden (vgl. Snell-Hornby 1983, 72, 195), ist auch das Übersetzen dieser Verben meist ein Sonderfall der literarischen Übersetzung. Die Verwendung von expressiven Verben in literarischen Texten kann meistens als eine bewusste stilistische Wahl betrachtet werden. Auch wenn dies nicht der Fall sein sollte, verlangt das Übersetzen expressiver Verben besondere Aufmerksamkeit, da ihre Bedeutungen oft sehr komplex und ihre Anwendungsbereiche in verschiedenen Sprachen unterschiedlich sind.

Der Übersetzer kann nie alle denkbaren Aspekte des Ausgangstextes bewahren. Je poetischer der Text ist, desto schwieriger wird dieses. (Casagrande 1954, 335). Je nach Art, Zweck und Zielgruppe des Zieltextes muss der Übersetzer für die verschiedenen Aspekte unterschiedliche Prioritäten setzen. Er muss zum Beispiel entscheiden, inwieweit er zugunsten des Inhalts auf formal-ästhetische Eigenschaften

verzichten soll – bzw. umgekehrt. Bei literarischen Texten stimmen die Funktionen des Ausgangstextes und der Übersetzung meistens überein, wobei die ästhetische und die expressive Funktion in der Regel am wichtigsten sind. (Reiß & Vermeer 1984, 135–136, 140; Kärnä 1997, 19–20.)

Die Nachricht kann unter anderem durch die Wortwahl mit einer subjektiven „*Abtönung*“ versehen werden (vgl. *Abtönungspartikel*), die besonders der expressiven Funktion dient aber auch mit der ästhetischen und der sozialen Funktion verbunden ist. Die Abtönung kann dem Text Aussagekraft und Gefühlsinhalt verleihen; außerdem lassen sich durch diese oft Einstellungen des Sprachbenutzers erschließen. (Kärnä 1997, 21–30.) Das expressive Verb ist eines von vielen lexikalischen Abtönungsmitteln. Ausdrucksstarke, beschreibende und dennoch nicht-expressive Verben werden in dieser Arbeit *abtönende Verben* genannt.

Bei expressiven Verben ist es nicht unüblich, dass für sie in einer anderen Sprache keine nahe Entsprechung vorhanden ist oder, falls doch, dass die nächste Entsprechung nicht zum betreffenden Kontext passt. Besonders in solchen Fällen kann eine sogenannte *pragmatische Übersetzung* verwendet werden. Dabei handelt es sich typischerweise um einen klaren Ausdruck, der aber allgemeiner, neutraler und weniger vielseitig ist als das Verb im Ausgangstext. (Vgl. pragmatisches Übersetzen bei Casagrande 1954, 335.)

Für das Übersetzen spielt es auch eine große Rolle, ob die Wortwahl angesichts des Kontexts der Erwartung entspricht oder nicht entspricht und dadurch schwieriger zu verstehen ist. Bei *durchsichtigem Stil* bilden die Wörter ein logisches Ganzes, so dass der Leser die Bedeutung eventuell unbekannter Wörter aus dem Kontext erschließen kann. Bei *undurchsichtigem Stil* dagegen kann die Wortwahl manchmal sehr unkonventionell sein. In dem Fall muss der Leser das Wort besonders gut kennen, um zu verstehen, was damit gemeint ist. Undurchsichtiger Stil stellt den Übersetzer vor große Herausforderungen, vor allem wenn es um expressive Verben geht. (Snell-Hornby 1983, 203–205, 238; die hervorgehobenen Begriffe sind abgeleitet von Ullmann 1962/1970, 80–.)

Expressive Verben können auch in Idiomen oder idiomatischen Kollokationen vorkommen, die sprachspezifisch sind und oft keine direkte Entsprechung in der Zielsprache haben. Idiome sind Wendungen, deren Bedeutung nicht aus den Bedeutungen ihrer Teile geschlossen werden kann. Angesichts der stilistischen Durchsichtigkeit sind Idiome ein Grenzfall, weil sie die Erwartungen derjenigen erfüllen, die sie kennen. Idiomatische Kollokationen entsprechen auf jeden Fall der Erwartung, denn sie bestehen aus Wörtern, die oft zusammen vorkommen und ein relativ durchsichtiges Wortpaar bilden.

Beim Übersetzen expressiver Verben müssen die gleichen Umstände berücksichtigt werden wie in jedem anderen Fall: Zweck und Zielgruppe der Übersetzung sowie die Bedeutung des zu übersetzenden Ausdruckes als Teil eines Ganzen. Entscheidend sind letztendlich die vorhandenen sprachlichen Mittel sowie die vom Übersetzer gewählten Strategien.

Vor der genaueren Analyse der Entsprechungspaare wurden die in dieser Arbeit zu untersuchenden Verben und Ausdrücke nach ihren für den jeweiligen Kontext relevantesten Bedeutungen gruppiert. Als Grundlage der Gruppierung wurden nur die konventionellen Bedeutungen akzeptiert. Gelegentliche Bedeutungen werden jedoch bei der Strategieanalyse berücksichtigt.

Aus den ausgewählten Teilen des Ausgangstextes wurden alle Verben unter die Lupe genommen, die die Art der Handlung beschreiben. Darunter sind auch nicht-expressive Verben sowie Grenzfälle mit fraglicher Deskriptivität. Unter den deutschen Entsprechungen kommen nicht-expressive Verben noch häufiger vor. Um einen besseren Überblick zu schaffen, werden die Verben und Ausdrücke aus den beiden Texten parallel behandelt und in derselben Tabelle dargestellt. Die Hauptgruppen entsprechen im Großen und Ganzen der Aufteilung von Snell-Hornby (1983, 77, 80); bei ihr sind es menschliches Verhalten (I), Bewegung und Stillstand (II), Schall (III) sowie Licht und Gesichtsausdrücke (IV), hier ein wenig modifiziert 1) allgemeine Tätigkeit und Prozesse, 2) Bewegung, Stillstand und Kontakt, 3) Schall sowie 4) Sehen, Gesichtssinne und Licht. In der folgenden Tabelle (Abbildung 3) finden sich alle Verben und Verbausdrücke nach Bedeutungsgruppen, deskriptive

Verben und Grenzfälle im Fettdruck, onomatopoetische unterstrichen. Kommt ein Verb in zwei verschiedenen Bedeutungen vor, wird es in beiden entsprechenden Gruppen erwähnt. Auch Verbpartikel stehen in Klammern, wenn ihre Verwendung nicht direkt auf die Bedeutung des ausgangssprachlichen Verbs, sondern vielmehr auf ein gesondertes Adverb oder auf den weiteren Kontext zurückzuführen ist.

Abbildung 3: Semantische Gruppierung in Anlehnung an Snell-Hornby (1983, 80).

1. Allgemeine Tätigkeit und Prozesse	2. Bewegung, Stillstand und Kontakt	3. Schall	4. Sehen, Gesichtssinne und Licht
<p>1.0. Unbestimmte Tätigkeit (rähjätä)</p>	<p>2.0. Unbestimmte Bewegung und Stillstand <i>huitaista, kapsahdella, luiskahtaa, nytkähdellä, pungeta, röyhittää, punnertaa, risteillä, syöksyä; sich quetschen, (vorbei-)scheppern, treiben, sich stemmen, verlaufen, (vorwärts)rücken, sich hindurchzwängen, (entgegen)stürzen</i></p>	<p>3.1. Rede <i>jankuttaa, kailottaa, mar-mattaa, mukista, mutista, palpattaa, polottaa, räh-jätä, rupatella, narista, sihistä, pauhata, vaikeroida, syytää (solvaamista), syöstä (läppää); mucksen, murmeln, murren, lallen, plaudern, jammern, brabbeln, röhren. (zurück-)zischen, wimmern, jodeln, schwadronieren, zumüllen, wiederkäuen, herumposauern</i></p>	<p>4.1. Sehen <i>tihrustaa, tiirata, siristää</i> kytätä; <i>belauern, spähen, gucken, Ausschau halten, (die Augen) zusammenkneifen</i></p>
<p>1.1. Essen und Schlafen <i>järsiä, pupeltaa, nuokkua, torkkua; knabbern, nicken</i></p>	<p>2.1. Gehen und Laufen <i>harppoa, hortoilla, koikkelehtä, kompuroida, köpöttää, loikkia, pinkaista, pujotella, rymniä, samota, säännätä; umhertaumeln, staksen, durchwandern, hindurchschwanken, stolpern, springen, eilen, lossprinten</i></p>	<p>3.2. Sonstige menschliche und tierische Laute <i>jollottaa, kaakattaa, möhähätä, parahtaa, parkaista, puuskuttaa, ulvahtaa, ähkiä, ähkäistä; gackern, knurren, brüllen, keuchen, jaulen, ächzen, rumächzen, stöhnen</i></p>	<p>4.2. Gesichtssinne und Licht <i>häämöttää, häivähtää, välähtää; aufscheinen, schimmern, zucken</i></p>
<p>1.2. Bitten, Forderungen und Bemühungen, jmdn. zu beeinflussen <i>kärttää, maanitella, tivata, häitistellä; quengeln, antreiben, beschwören, fragen</i></p>	<p>2.2. Kriechen und Krabbeln <i>mönkiä, kiemurrella, mataa; krabbeln, sich wälzen, kriechen</i></p>	<p>3.3. Sonstige Geräusche <i>kalahdella, kirskaa, kolistella, kumista, litistä, pauhata, rymistä, rämistä; rumpeln, knirschen, scheppern, dröhnen, tosen, schwingen</i></p>	
<p>1.3. Sonstige allgemeine Tätigkeiten und Prozesse <i>hämmentää, kuohuttaa, kyteä, kakoa, pykiä, rykiä, äheltää, ähertää; verblüffen, (weiter-)schwelen, würgen, hauchen, beeinträchtigen, empören, sich bemühen, sich beeilen, sich räuspern</i></p>	<p>2.3. Bewegung und Stillstand im Wasser und in der Luft (sowie Bewegung des Wasser und der Luft) <i>pulpahdella, pölähtää, leijua, leijailla; schweben, perlen, auffliegen, anwehen</i></p> <p>2.4. Fall und Kollision <i>mässähtää, rojahtaa, roiskaista; klatschen, landen, fallen, zusammenfallen</i></p>		
	<p>2.5. Stoßen und Ziehen <i>raahata, kiskoa, lappaa, nyhtää, nyppiä, sulloa, sysätä, (syytää), (syöstä); wegzerren, stopfen, rupfen, zupfen, schleifen, werfen zwängen, herziehen</i></p> <p>2.6. Schlag, Berührung und Behandlung <i>läpsäistä, nitistää, tonkia, sorkkia, tökätä, naputtaa, riepotella, hinkata, runnella; schnippen, stochern, zerknüllen, zusammenpanschen</i> streifen, hauen, wühlen, zermalmen, zerfetzen, ramponieren, stechen, rummachten, überschütten</p> <p>2.7. Orts- bzw. Zustandsveränderung und Ergebnis der Handlung (säännätä vittuun), <i>hineinschneien, einen /den Abgang machen, zustande bringen, ausbrechen</i></p>		

Die untersuchten Übersetzungslösungen wurden zunächst in zwei Hauptgruppen eingeteilt:

- d) Der Übersetzer hat eine sogenannte nächste Entsprechung verwendet, bei der Stil und Bedeutung im betreffenden Kontext dem Ausgangstext sehr nahe stehen. Die lexikalischen Bedeutungsinhalte der Verben sind nicht unbedingt identisch, aber der Eindruck bleibt im Großen und Ganzen gleich.
- e) Der Übersetzer hat eine sogenannte pragmatische Entsprechung verwendet, bei der die im betreffenden Kontext wichtigen Bedeutungselemente wesentlich vom Verb im Ausgangstext abweichen. Die Wortwahl ist typischerweise eindeutig, aber allgemeiner und neutraler und nicht so vielseitig wie im Ausgangstext. Dabei werden oft ein oder mehrere Bedeutungselemente auf Kosten der anderen betont. Im extremsten Fall kann der Kontext der einzelne gemeinsame Faktor sein.

Weiterhin wurden die Lösungen nach der Durchsichtigkeit des Stils aufgeteilt. Bei durchsichtigem Stil lassen sich die Bedeutungen der Verben aus dem Kontext erschließen, während sie bei undurchsichtigem Stil mit dem Kontext in Widerspruch stehen. Dadurch kristallisierten sich vier Lösungstypen heraus, in die unterschiedliche von zwei Verben (oder zum Beispiel zwei entsprechenden Substantiven) gebildete Entsprechungspaare eingeordnet werden konnten. Unter den analysierten Fällen waren aber auch solche, bei denen die Übersetzungseinheiten in der einen oder in beiden Sprachen über die Wortgrenze der einzelnen Verben hinausgingen. Aus diesem Grund wurden noch sechs weitere Strategien hinzugefügt. Im Folgenden alle zehn:

1. Ein **undurchsichtiger**, typischerweise kreativer Verbausdruck ist mit dessen **nächster Entsprechung** übersetzt worden. Der ungewöhnliche Stil bleibt erhalten. Der Übersetzer hält die nächste Entsprechung in dem Kontext nicht für unmöglich.

AT: Vastapäisen talon katutasossa oli jonkin uskonlahkon päämaja, jonka avoimesta ovesta kantautui kadulle *kaakattavaa* veisuuta. (PKR, 60; Hervorhebung PS.)

ZT: Im Erdgeschoss des gegenüberliegenden Hauses war das Hauptquartier einer religiösen Sekte untergebracht, *gackernder* Choralgesang drang durch die offene Tür. (TBR, 61; Hervorhebung PS.)

2. Ein **durchsichtiger**, das heißt, mit dem Kontext logisch übereinstimmender Verbausdruck ist mit seiner **nächsten Entsprechung** übersetzt worden. Der Eindruck bleibt im Großen und Ganzen unverändert. Der Übersetzer hält die nächste Entsprechung in dem Kontext nicht für unmöglich.

AT: [Lih] rupesi *naputtamaan* tuopinkylkeä paksulla luumaiseksi käyrityneellä keskisormenkynnellään – – (PKR, 60; Hervorhebung PS.)

ZT: [Bifi] *schnippte* mit seinem dicken, knochig verkrümmten Mittelfingernagel gegen den Bierbecher – –. (TBR, 60–61; Hervorhebung PS.)

3. Ein **durchsichtiger** Verbausdruck ist durch eine mit dem Kontext logisch übereinstimmende **pragmatischen Entsprechung** ersetzt worden. Die für den Kontext wichtigen Bedeutungselemente der zielsprachigen Entsprechung weichen von denen des Ausgangssprachigen Verbs ab. Eine nahe Entsprechung ist nicht vorhanden, oder sie ist nach Ansicht des Übersetzers entweder gar nicht möglich oder zumindest nicht die Bestmögliche im betreffenden Kontext.

AT: – – [voi] eksyä välillä hallimaiseen ruokalaan *pupeltamaan* annos – – lannistavaa apetta – –

ZT: – – [dass man] sich zwischendurch in der hallenartigen Kantine verirren konnte, wo man in einer Portion entmutigender Brühhäcksel *stocherte* – –

4. Ein **undurchsichtiger**, das heißt, kreativer Verbausdruck ist durch eine **pragmatische Entsprechung** ersetzt worden. Eine nahe Entsprechung

ist nicht vorhanden, wie im unten genannten Beispiel, oder sie ist nach Ansicht des Übersetzers entweder gar nicht möglich oder zumindest nicht die Bestmögliche im betreffenden Kontext.

AT: -- [voi] *kapsahdella* kokoustiloihin -- (PKR, 170; Hervorhebung PS)

ZT: -- [um dann] in Konferenzräume *hineinzuschneien* -- (TBR, 168; Hervorhebungen PS)

5. Ein Idiom oder eine Kollokation ist durch ein Idiom oder eine Kollokation ersetzt worden: *röyhistää rintaansa* > *sich in die Brust werfen* (PKR 320; TBR, 310).

6. Der Ausdruck ist durch ein zweites Verb ergänzt worden:

AT: Henniseen se koko juttu näytti *rymisevän* jotenkin vastaanpanemattomasti -- (PKR, 310; Hervorhebungen PS).

ZT: Der Fall schien bei Henninen irgendwie widerstandslos *scheppernd einzuschlagen* (TBR, 300; Hervorhebungen PS).

7. Eine Kollokation ist durch ein einzelnes Verb ersetzt worden:

AT: Hikoiltiin vähän aikaa siinä roskisten vieressä ja *viljeltiin möhähdyksiä* (PKR, 40; Hervorhebungen PS).

ZT: Sie *knurrten* und schwitzten ein bisschen neben dem Müll (TBR, 41; Hervorhebung PS).

8. Ein einzelnes Wort ist durch eine Kollokation ersetzt worden:

AT: -- ja sitten se rupesi *tiiraamaan* sen porraskäytävän oven läpi nimitaulua -- (PKR, 190; Hervorhebungen PS).

ZT: -- und durch die Haustür hindurch nach der Tafel mit den Namen *Ausschau hielt* -- (TBR, 188; Hervorhebungen PS).

9. Ein Verb oder ein davon abgeleiteter Substantiv ist durch ein Verb oder einem davon abgeleiteten Substantiv und einer Ergänzung ersetzt worden:

AT: – – ja sitten se *loikki* liikenteenjakajalle – – (PKR, 180; Hervorhebung PS).

ZT: – – und dann *sprang* er mit *Riesensätzen* auf die Verkehrsinsel – – (TBR, 178; Hervorhebungen PS).

10. Die Wortart wurde gewechselt:

AT: Katsastusmies huomautti kerran fajian autosta, että siinä on jarruletkut *pykineet* – – (PKR, 250, Hervorhebung PS).

KT: Beim TÜV haben sie beim Auto von meinem Vater gesagt, die Bremsschläuche wären *schrundig* – – (TBR, 244, Hervorhebung PS).

Bei den hier analysierten Entsprechungspaaren traten die Lösungstypen 2 und 3 am häufigsten auf. Sie machten zusammen einen Anteil von beinahe 80 Prozent von den untersuchten Fällen aus. Mehr als die Hälfte der untersuchten Ausdrücke war mit einer nächsten Entsprechung, etwa ein Drittel mit einer pragmatischen Entsprechung übersetzt worden. Bei deskriptiven Verben traten nächste und pragmatische Entsprechungen fast gleich häufig auf. Unter den insgesamt 114 Fällen gab es nur 13 Beispiele für undurchsichtigen Stil; 8 davon waren mit einer nächsten Entsprechung übersetzt worden.

Nächste Entsprechungen waren bei abgetönten Verben am häufigsten und bei deskriptiven Verben am seltensten. Pragmatische Entsprechungen kamen bei den deskriptiven Verben fast zweimal so häufig vor wie bei onomatopoetischen Verben. Diese Ergebnisse unterstützen die Auffassung, dass sich vor allem deskriptive Verben schlecht übersetzen lassen, wobei die untersuchten Verben nicht einmal besonders ausgefallen waren [außer dem schwer definierbaren *möhähtää*; vgl. z. B. *tuipakehtaa* '(kurz nach dem Aufwachen) schläfrig, im Halbschlaf gehen'].

Obwohl der Anteil der pragmatischen Entsprechungen relativ hoch war, waren völlig neutralisierende Lösungen bei den untersuchten Entsprechungspaaren seltene Ausnahmen. Pragmatische Entsprechungen sind nicht unbedingt stilistisch misslungen. Durch verschiedene Strategien lassen sich die meisten Ausdrücke befriedigend übersetzen.

Ziel dieser Arbeit war es, herauszufinden, inwiefern und wie vor allem deskriptive, aber auch onomatopoetische und sogenannte abgetönte Verben aus dem Finnischen ins Deutsche übersetzt werden können und welche Strategien der Übersetzer dabei verwenden kann. Als Material wurde das Buch *Pussikaljaromaani* von Mikko Rimminen und dessen deutsche Übersetzung, *Tütenbierroman* gewählt. Es wurden insgesamt 114 Fälle von Entsprechungspaaren analysiert und nach verwendeten Übersetzungsstrategien in zehn Gruppen aufgeteilt.

Die Entsprechungen variierten bei allen Verbtypen von deskriptiven bis völlig neutralen Verben. Sie waren oft weniger gefärbt als im Ausgangstext. Stilistisch völlig neutrale Entsprechungen sowie Ergänzungen kamen jedoch selten vor. Mehr als die Hälfte der untersuchten Ausdrücke war mit einer nächsten Entsprechung, etwa ein Drittel mit einer pragmatischen Entsprechung übersetzt worden.

Je ausdrucksstärker ein Wort ist, desto schlechter lässt es sich in eine andere Sprache übersetzen. Dies gilt nicht nur für deskriptive, sondern auch für nicht-expressive Verben. Pragmatische Entsprechungen waren bei deskriptiven Verben am häufigsten und bei nicht-expressiven, abgetönten Verben am zweithäufigsten. Bei onomatopoetischen Verben waren sie am seltensten – es kann sein, dass Laute im Allgemeinen konkreter und universaler sind als verschiedene Bedeutungen von deskriptiven Verben. Andererseits sind bildliche Bedeutungen von onomatopoetischen Verben oft sprachspezifisch.

Den Deskriptivitätsbegriff zu definieren und deskriptive Verben von nicht-expressiven, abtönenden Verben zu unterscheiden, war eine besondere Herausforderung, da es nicht immer klare Grenzen gibt. Onomatopoetische Verben ließen sich relativ einfach durch ihre Bedeutung als solche erkennen; bei deskriptiven Verben blieb aber die Bestimmung in Grenzfällen zwangsläufig etwas subjektiv. In dieser Arbeit wurde eine semantische Definition verwendet, nach der das deskriptive Verb in einen Handlungskern und eine färbende Bedeutung aufgegliedert wird. Die Definition trifft bei deskriptiven Verben gut zu, aber auch abtönende Verben besitzen eine ähnliche Struktur.

Eine weitere Herausforderung stellte der Mangel an zeitgemäßer Literatur über die expressive Lexik des Deutschen. Der Bedarf an neuen Untersuchungen ist dringend. Vor allem sollte geklärt werden, welche besonderen Merkmale die deskriptiven und onomatopoetischen Verben des Deutschen aufweisen und wie sich diese von der übrigen Lexik unterscheiden. Eine umfassende Darstellung würde sowohl Sprachforschern als auch -studenten von großem Nutzen sein.

Kirjallisuusluettelo

1. Aineistolähteet

PKR = Rimminen, Mikko (2004): *Pussikaljaromaani*. Helsinki.
(Kustannusosakeyhtiö Teos.)

TBR = Rimminen, Mikko (2007): *Tütenbierroman*. Aus dem Finnischen von Stefan
Moster. Köln. (Verlag Kiepenhauer & Witsch.)

2. Sanakirjat ja hakuteokset

Bußmann, Hadumod (1983): *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart.

Dud = *Duden* (2003). *Deutsches Universalwörterbuch*, 5. Aufl. Mannheim. [CD-
ROM]

DWB = *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*. 16 Bde. [in
32 Teilbänden]. Leipzig: S. Hirzel 1854–1960. Internetissä, katsottu mm.
27.3.2009:
<http://germazope.uni-trier.de/Projects/WBB/woerterbuecher/dwb>

ISK = *Iso suomen kielioppi* (2004). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia
950. Hämeenlinna. 2. painos.

Kluge, Friedrich (1975): *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin.

Kluge, Friedrich (1999): *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*.
Bearbeitet von Elmar Seebold. Unveränderter Nachdruck der 23., erweiterten
Auflage. Berlin – New York.

KS = *Kielitoimiston sanakirja* (2007). Internetissä:
<http://ezproxy.utu.fi:2054/mot/turkuyo/netmot.exe>

NS = *Nykysuomen sanakirja* (1951–1961/1973). Neljäs painos. Lyhentämätön
kansanpainos. Porvoo.

Saukkonen, Pauli; Haipus, Marjatta; Niemikorpi, Antero ja Sulkala, Helena (1979):
Suomen kielen taajuussanasto. A Frequency Dictionary of Finnish. Porvoo.

SMS = *Suomen murteiden sanakirja* (1997). Viides osa. Kotimaisten kielten
tutkimuskeskuksen julkaisu 36. Helsinki.

SSA = *Suomen sanojen alkuperä* (1992). Osa 1, A–K. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Jyväskylä.

Wahrig (2006). *Deutsches Wörterbuch*. 8., vollständig neu bearbeitete und aktualisierte Auflage. Gütersloh – München.

3. Henkilölähteet

FT Eve Mikone. Keskustelu 23.4.2009.

Informantit:

FK Marita Seppälä 15.4.2009.

FM Tiina Lappalainen 20.4.2009.

FT Ulla Palomäki 29.4.2009

M.A. Max Möller 22.4.2009.

FL Christian Niedling 29.4.2009.

FM Bernd Luecke 29.4.2009.

4. Tutkimuskirjallisuus

Abelin, Åsa (1999): *Studies in Sound Symbolism*. Gothenburg Monographs in Linguistics 17. Department of Linguistics, Göteborg University, Sweden.

Bühler, Karl (1934/1965): *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. 2., unveränderte Auflage. Stuttgart.

Casagrande, Joseph B. (1954): The Ends of Translation. – *International Journal of American Linguistics*, XX. Baltimore.

Catford, John C. (1965/1980): *A Linguistic Theory of Translation*. Sixth impression. Hong Kong.

Chesterman, Andrew (ed.) (1989): *Readings in Translation Theory*. Helsinki.

Chesterman, Andrew (1997): *Memes of translation: the spread of ideas in translation theory*. Amsterdam/Philadelphia.

- Diersch, Helga (1972): *Verben der Fortbewegung in der deutschen Sprache der Gegenwart. Eine Untersuchung zu syntagmatischen und paradigmatischen Beziehungen des Wortinhalts*. Abhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse, Band 62, Heft 3. Berlin.
- Fischer, Andreas (1999): What, if Anything, is Phonological Iconicity? – Nänny, Max & Fischer, Olga (eds.): *Form Miming Meaning*. Amsterdam/Philadelphia.
- Forsgren, Tuuli (1996): Kollokaatiokäsitteestä. – Sorvali, Irma (toim.): *Kääntämisentutkimuksen päivät Oulussa 12.12.1995*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Serie B nr 20. Oulu.
- Große, Ernst Ulrich (1976): *Text und Kommunikation. Eine linguistische Einführung in die Funktionen der Texte*. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz.
- Hilmer, Hermann (1914): *Schallnachahmung, Wortschöpfung und Bedeutungswandel: auf Grundlage der Wahrnehmungen von Schlag, Fall und derartigen Vorgängen dargestellt an einigen Lautwurzeln der deutschen und der englischen Sprache*. Halle.
- Hinton, Leanne; Nichols, Johanna and Ohala, John J. (1994a): Introduction. – Hinton, Leanne & Nichols, Johanna & Ohala, John J. (eds.) (1994b): *Sound symbolism*. Cambridge, s. 1–12.
- Hinton, Leanne; Nichols, Johanna and Ohala, John J. (eds.) (1994b): *Sound symbolism*. Cambridge.
- Hjort, Minna (2007): ”Nyt mun täytyy kyllä vaihtaa rekisteriä, eli siis vittu” – Voimasanankäytöstä Mikko Rimmisen *Pussikaljaromaanissa*. *Sananjalka* 49, 45–61.
- House, Juliane (1977): *A Model for Translation Quality Assessment*. Tübinger Beiträge zur Linguistik, 88. Tübingen.
- Itkonen, Erkki (1966): *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki.
- Jaakola, Minna (2006): Pussikaljaromaanin ääniä. – Nordlund, Taru; Onikki-Rantajääskö, Tiina ja Suutari, Toni (toim.): *Kohtauspaikkana kieli. Näkökulmia persoonaan, muutokseen ja valintoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1078. Helsinki, 163–181.
- Jakobson, Roman (1960/1964): Closing Statement: Linguistics and Poetics. – *Style in Language*. Second printing. Cambridge, Massachusetts, 350–377.
- Jarva, Vesa (2003): *Venäläisperäisyys ja ekspressiivisyys suomen murteiden sanastossa*. Jyväskylä Studies in Humanities 5. Jyväskylän yliopisto.
- Jespersen, Otto (1922/1968): *Language. Its nature, development and origin*. Thirteenth impression. London.

- Joki, Aulis J. (1989): Sanastomme perusainekset. – Vesikansa, Jouko (toim.): *Nykysuomen sanavarat*. Juva, 165–182.
- Koller, Werner (2001): *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 6., durchgesehene und aktualisierte Auflage. Wiebelsheim.
- Korimo-Girod, Nina (toim.): *Kontrastiivinen tarkastelu kääntäjän apuna*. Publications du Département des Langues Romanes 12. Université de Helsinki. Helsinki.
- Käge, Otmar (1980): *Motivation. Probleme des persuasiven Sprachgebrauchs, der Metapher und des Wortspiels*. Göppinger Arbeiten zur Germanistik 308 (herausgegeben von Ulrich Müller, Franz Hundsnurscher und Cornelius Sommer). Göppingen.
- Kärnä, Aino (1997): Sävytyksen ilmaiseminen kontrastiivisen kielentutkimuksen valossa. – Korimo-Girod, Nina (toim.): *Kontrastiivinen tarkastelu kääntäjän apuna*. Publications du Département des Langues Romanes 12. Université de Helsinki. Helsinki, 19–30.
- Laitinen, Lea (1995): Nollapersoonaa. *Virittäjä* 99, 337–358.
- Leisi, Ernst (1973/1985): *Praxis der englischen Semantik*. 2., durchgesehene und ergänzte Auflage. Heidelberg.
- Leiwo, Matti (1969): Näkökohtia sosiolingvistiikasta. *Virittäjä* 73, 46–52.
- Leppihalme, Ritva (2007): Kääntäjän strategiat. – Riikonen, H. K.; Kovala, Urpo; Kujamäki, Pekka ja Paloposki, Outi (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1112, Helsinki.
- Leskinen, Heikki (1993): Quantitative Untersuchung der expressiven Lexik im Finnischen und seiner nächstverwandten Sprachen. – *Finnisch-ugrische Forschungen*. Band 51, Heft 1–3, 87–124.
- Leskinen, Heikki (2001): Ekspressiivisanaston asema itämerensuomalaisten kielten tutkimuksessa. – Leskinen, Juha (toim.): *Itämerensuomalaista ekspressiivisanaston tutkimusta*. Jyväskylän yliopisto, suomen kielen laitoksen julkaisuja 42, 7–20.
- Leskinen, Juha (toim.) (2001): *Itämerensuomalaista ekspressiivisanaston tutkimusta*. Jyväskylän yliopisto, suomen kielen laitoksen julkaisuja 42.
- Levý, Jiří (1969): *Die Literarische Übersetzung*. Titel der tschechischen Originalausgabe *Umění překlada* 1963. Ins Deutsche übertragen von Walter Schamsula. Darmstadt.
- Lühr, Rosemarie (1988): *Expressivität und Lautgesetz im Germanischen*. Monographien zur Sprachwissenschaft, 15. Heidelberg.

- Malkiel, Yakov (1994): Regular sound development, phonosymbolic orchestration, disambiguation and homonyms. – Hinton, Leanne & Nichols, Johanna & Ohala, John J. (eds.) (1994b): *Sound symbolism*. Cambridge, 207–221.
- Mikone, Eve (2002a): *Deskriptiiviset sanat*. Määritelmät, muoto ja merkitys. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 879. Helsinki.
- Mikone, Eve (2002b): ”Ilmeikkäitä, eläviä, sattuvia sanoja.” Väitöksenalkajais-esityelmä Åbo Akademiassa 7. kesäkuuta 2002. *Virittäjä* 3, 410–413.
- Newmark, Peter (1989): Communicative and semantic translation. – Chesterman, Andrew (ed.): *Readings in Translation Theory*. Helsinki, 116–137.
- Nida, Eugene A. (1964): *Toward a Science of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translation*. Leiden.
- Paavola, Jaana (1992): *Kalevalan deskriptiivisten ja onomatopoeettisten verbien kääntäminen saksaksi*. Pro gradu -tutkielma. Saksan kielen kääntäminen ja tulkinta. Turun yliopisto.
- Palm, Matti (1966): Deskriptiiviverbiemme kompositiosta. *Virittäjä* 68, 382–385.
- Reiß, Katharina (1976/1993): *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. 3., unveränd. Aufl. Heidelberg.
- Reiß, Katharina & Vermeer, Hans J. (1984): *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen.
- Rytkönen, Ahti (1935): Deskriptiivisistä sanoista. *Virittäjä* 39, 90–102.
- Saukkonen, Pauli (1962): Eräs etymologointiperiaate. *Virittäjä* 66, 342–344.
- de Saussure, Ferdinand (1916/1949): *Cours de linguistique générale*. Quatrième édition. Paris.
- Schippan, Thea (1992): *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. (Uudistettu versio vuonna 1984 ilmestyneestä samannimisestä teoksesta. Painosta ei mainita.) Tübingen.
- Sivula, Jaakko (1989a): Deskriptiiviset sanat. – Vesikansa, Jouko (toim.): *Nykysuomen sanavarat*. Juva, 165–182.
- Sivula, Jaakko (1989b): Synonyymit. – Vesikansa, Jouko (toim.): *Nykysuomen sanavarat*. Juva, 183–199.
- Snell-Hornby, Mary (1983): *Verb-descriptivity in German and English: a contrastive study in semantic fields*. Heidelberg.
- Švejc, Aleksandr D. (1986): *Übersetzung und Linguistik*. Titel der Originalausgabe: *Perevod i lingvistika*. – – . Übersetzung aus dem Russischen:

Claus Cartellieri, Manfred Heine. In deutscher Sprache herausgegeben und bearbeitet von Albert Neubert unter Mitarbeit von Brigitta Schrade. Berlin.

Tommola, Hannu (1997): Onko kieliopillisia käännösongelmia olemassa? – Korimo-Girod, Nina (toim.): *Kontrastiivinen tarkastelu kääntäjän apuna*. Publications du Département des Langues Romanes 12. Université de Helsinki. Helsinki, 31–57.

Toury, Gideon (1995): *Descriptive Translation Studies and beyond*. Amsterdam – Philadelphia.

Ullmann, Stephen (1962/1970): *Semantics. An Introduction to The Science of Meaning*. Reprinted [4. painos]. Oxford.

Vanhatalo, Ulla (2001): Ekspressiivisanaston kontrastiivisen tutkimisen mahdollisuuksista. – Leskinen, Juha (toim.): *Itämerensuomalaista ekspressiivisanaston tutkimusta*. Jyväskylän yliopisto, suomen kielen laitoksen julkaisuja 42, 131–136.

Wellmann, Hans (1973): Verbbildung durch Suffixe. – Kühnhold, Ingeborg und Wellmann, Hans: *Deutsche Wortbildung 1: Das Verb*. Sprache der Gegenwart, Band XXIX. Düsseldorf.

Vinay, Jean-Paul & Darbelnet, Jean (1958/1960): *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Nouvelle édition corrigée. Paris.

Winhart, Heike (2005): *Funktionsverbgefüge im Deutschen. Zur Verbindung von Verben und Nominalisierungen*. Tübingen. Katsottu Internetissä 10.7.2009: <http://w210.ub.uni-tuebingen.de/dbt/volltexte/2005/1696/pdf/Dissertation-Drive.pdf>

5. Yleislehdet ja painamattomat Internet-lähteet

Akateemisen kirjakaupan verkkosivut, katsottu 26.3.2009:

https://www.akateeminenkirjakauppa.fi/webapp/wcs/stores/servlet/OpenCmsView?langId=-11&storeId=10052&catalogId=10051&contractId=&pageId=info/Kirjallisuuspalkinnot/kalevi_jantin_palkinto.html

Deutsche Rechtschreibung, katsottu 25.6.2009:

<http://www.neue-rechtschreibung.de/aktuell.htm>,
<http://www.neue-rechtschreibung.de/woerterliste.pdf>,
<http://www.neue-rechtschreibung.de/regelwerk.pdf>

Farlex = TheFreeDictionary.com Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache.

© 2009 Farlex, Inc. and partners:

<http://de.thefreedictionary.com/Lallen>, <http://de.thefreedictionary.com/krabbeln>

Finlandia-palkintoehdokkaiden valintalautakunta 2004 (puheenjohtaja Tuula Uusi-Hallila). Suomen Kustannusyhdistyksen ja Suomen Kirjasäätiön verkkosivut, katsottu 24.5.2009:

<http://www.kustantajat.fi/kirjasaatio/palkinnot/finlandiaehdokkaat2004/default.aspx>

Helsingin Sanomat 7.12.2006. Katsottu Internetissä 26.3.2009:

<http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkeli/Finlandia-raadin+puheenjohtajan+Stefan+Mosterin+mielest%C3%83%C2%A4+Suomessa+ei+arvosteta+eurooppalaista/1135223503683>

ICD-10-GM = Internationale statistische Klassifikation der Krankheiten und verwandter Gesundheitsprobleme, 10. Revision, German Modification, Version 2009, kansainvälinen tautiluokitus, saksalainen versio, lähteessä Deutsches Institut für Medizinische Dokumentation und Information, katsottu 10.7.2009:

<http://www.dimdi.de/static/de/klasi/diagnosen/icd10/htmlgm2009/block-f80-f89.htm>

MonAKO Glossary. Yleisen kielitieteen laitos. Helsingin yliopisto. Katsottu

1.6.2009: <http://www.ling.helsinki.fi/monako/atk/glossary.shtml>

Rubinowitz, Tex (2007): Lesen im Fisch. Lehdessä Falter 35/2007, Wien. Katsottu Internetissä 26.3.2009:

http://www.falter.at/web/shop/detail.php?product_id=24482&SESSID=fdc6526e172b886e21f027e96a2b0cef

Savolainen, Erkki (2001): Verkkokielioppi. Finn Lectura. Katsottu 4.5.2009:

<http://www.finnlectura.fi/verkkosuomi/selityks.htm>

Teos: Kustannusosakeyhtiö Teoksen verkkosivut, katsottu 26.3.2009:

<http://www.teos.fi/fi/kirjailijat/index.php?sub=2&id=21>

Liite 1: Alku-ja kohdekielen verbit sanastoryhmittäin sekä strategiat ja merkitysryhmät

AT ryhmä	Strategia	AT sana (esiintymismuoto)	AT sem. pää	AT sem. ala	KT ryhmä	KT sana (esiintymismuoto)	KT sem. pää	KT sem. ala	AT/KT s.
DESKR.	1	kompuroida (kompuroiva)	2	2.1.	SÄV.	stolpern (stolpernd)	2	2.1.	270, 263
DESKR.	1	pulpahtella	2	2.3.	SÄV.	perlen	2	2.3.	290, 281
DESKR.	2	järsiä	1	1.1.	DESKR.	knabbern	1	1.1.	50, 50
DESKR.	2	hortoilla	2	2.1.	SÄV.	hindurchschwanken	2	2.1.	80, 81
DESKR.	2	koikkelehtia	2	2.1.	DESKR.	umhertaumeln	2	2.1.	220, 215
DESKR.	2	köpöttää (köpöttävä)	2	2.1.	DESKR.	staksen (staksend)	2	2.1.	300, 290
DESKR.	2	mönkiä	2	2.2.	DESKR.	krabbeln	2	2.2.	120, 119
DESKR.	2	naputtaa	2	2.6.	DESKR.	schnippen	2	2.6.	60, 60
DESKR.	2	nitistää	2	2.6.	DESKR.	zerknüllen	2	2.6.	250, 244
DESKR.	2	nytkähdellä	2	2.0.	SÄV.	vorwärtsrücken	2	2.0.	180, 178
DESKR.	2	pungeta	2	2.0.	DESKR.	quetschen, sich	2	2.0.	190, 188
DESKR.	2	raahata	2	2.5.	SÄV.	schleifen	2	2.5.	120, 119
DESKR.	2	roiskaista (roiskaisema)	2	2.4.	ONOM.	klatschen	2	2.4.	170, 168
DESKR.	2	tonkia (tonkiminen)	2	2.6.	SÄV.	wühlen (Wühlen)	2	2.6.	310, 300
DESKR.	2	tökätä	2	2.6.	NEUTR.	stechen	2	2.6.	80, 81
DESKR.	2	kailottaa	3	3.1.	SÄV.	herumposaunen	3	3.1.	140, 138
DESKR.	2	mukista (idiom. "mukisematta")	3	3.1.	DESKR.	mucksen, (usein sich) (Mucks)	3	3.1.	240, 235
DESKR.	2	mutista	3	3.1.	DESKR.	murmeln	3	3.1.	80, 81
DESKR.	2	rupatella (rupatteleva)	3	3.1.	DESKR.	plaudern (plaudernd)	3	3.1.	150, 148
DESKR.	3	pupeltaa	1	1.1.	DESKR.	stochern	2	2.6.	170, 168
DESKR.	3	huitaista (huitaistu)	2	2.0.	DESKR.	zusammenpanschen (z-gepanscht)	2	2.6.	200, 197
DESKR.	3	kompuroida	2	2.1.	SÄV.	stolpern	2	2.1.	50, 50
DESKR.	3	läpsäistä (läpsäisy)	2	2.6.	SÄV.	hauen (Hieb)	2	2.6.	280, 271
DESKR.	3	mässähtää	2	2.4.	SÄV. (tässä)	landen	2	2.4.	70, 71
DESKR.	3	pölähtää (ilmaan)	2	2.3.	NEUTR.	auffliegen	2	2.3.	80, 81
DESKR.	3	raahata	2	2.5.	NEUTR.	herziehen	2	2.5.	220, 215
DESKR.	3	riepotella	2	2.6.	SÄV.	zerfetzen	2	2.6.	60, 61
DESKR.	3	sorkkia	2	2.6.	SÄV.	wühlen	2	2.6.	80, 81
DESKR.	3	marmattaa (marmatus)	3	3.1.	DESKR.	brabbeln	3	3.1.	300, 290
DESKR.	3	palpattaa (palpatus)	3	3.1.	DESKR.	lallen (Gelalle)	3	3.1.	140, 138
DESKR.	3	polottaa	3	3.1.	ONOM.	röhren	3	3.1.	10, 12
DESKR.	3	rähjätä (rähjäminen)	3	3.1.	SÄV.	rummachen (Rummachen)	2	2.6.	150, 148

DESKR.	3	tihrustaa	4	4.1.	SÄV.	spähen	4	4.1.	10, 12
DESKR.	3	tiirata	4	4.1.	SÄV.	gucken	4	4.1.	300, 291
DESKR.	4	kapsahdella	2	2.0.	SÄV.	hineinschneien	2	2.7.	170, 168
DESKR.	5	röyhistää: röyhistää rintaansa	2	2.0.	NEUTR.	werfen: sich in die Brust werfen	2	2.5.	320, 310
DESKR.	5	siristää (silmiään)	4	4.1.	NEUTR.	(die Augen) zusammenkneifen	4	4.1.	130, 129
DESKR.	8	tiirata	4	4.1.	NEUTR.	Ausschau halten (nach jmdm./etw.)	4	4.1.	190, 188
DESKR.	9	jankuttaa (jankuttaminen)	3	3.1.	SÄV. (tässä)	wiederkauen (ewiges W.)	3	3.1.	160, 158
DESKR.	3 + 8	rojahtaa	2	2.4.	NEUTR.	zusammenfallen / fallen	2	2.4.	290, 281
DESKR.	4 + 6	luiskahtaa	2	2.0.	NEUTR.	anwehen (angeweht kommen)	2	2.0.	90, 90
ONOM.	0	litistä (litisevä)	3	3.3.	SÄV.	zermalmen (zermalmend)	2	2.6.	270, 263
ONOM.	1	kaakattaa (kaakattava)	3	3.2.	ONOM.	gackern (gackernd)	3	3.2.	60, 61
ONOM.	1	kirskua	3	3.3.	ONOM.	knirschen (Knirschen)	3	3.3.	220, (215 -)216
ONOM.	1	kumista (kumu)	3	3.3.	NEUTR.	schwingen (Schwingung)	3	3.3.	90, 90
ONOM.	2	jollottaa (jollotus)	3	3.2.	SÄV. (subst.)	jodeln (Gejodle)	3	3.2.	60, 61
ONOM.	2	kalahdella (kalahtelu)	3	3.3.	ONOM.	rumpeln	3	3.3.	330, 320
ONOM.	2	kolistella	3	3.3.	ONOM.	vorbeischnappen	2	2.0.	60, 61
ONOM.	2	kumista	3	3.3.	ONOM.	dröhnen	3	3.3.	330, 320
ONOM.	2	pauhata (pauhu)	3	3.3.	ONOM.	toseln (Getöse)	3	3.3.	240, 235
ONOM.	2	pauhata	3	3.1.	SÄV.	schwadronieren	3	3.1.	100, 109
ONOM.	2	puuskuttaa	3	3.2.	ONOM.	keuchen	3	3.2.	230, 225
ONOM.	2	sihistä	3	3.1.	ONOM.	(zurück)zischen	3	3.1.	30, 32
ONOM.	2	ähkiä	3	3.2.	ONOM.	rumächzen	3	3.2.	50, 51
ONOM.	2	ähkiä (ähkintä)	3	3.2.	ONOM.	ächzen (Ächzen)	3	3.2.	290, 281
ONOM.	3	äheltää (äheltäminen)	1	1.3.	NEUTR.	bemühen, sich (Bemühen)	1	1.3.	220, 215
ONOM.	3	parkaista	3	3.2.	ONOM.	brüllen	3	3.2.	180, 178
ONOM.	3	ähkäistä	3	3.2.	ONOM.	stöhnen	3	3.2.	40, 41
ONOM.	3	ähkäistä	3	3.2.	ONOM.	stöhnen	3	3.2.	150, 148
ONOM.	6	rymistä	3	3.3.	ONOM.	schnappen (-d einschlagen)	3	3.3.	310, 300
ONOM.	8	ähertää	1	1.3.	NEUTR.	zustande bringen	1	1.3.	320, 310
ONOM.	9	ulvahtaa (ulvahdus)	3	3.2.	ONOM.	jaulen (Fetzen von)	3	3.2.	60, 61

						Jaulen)			
ONOM.	2 + 6	rämistä	3	3.3.	ONOM.	scheppern (sich lösen + s.)	3	3.3.	70, 71
ONOM.	3 + 10	narista (narina)	3	3.1.	DESKR.	murren (murrend)	3	3.1.	20, 22
ONOM.	4 + 7	parahtaa (nuruun)	3	3.2.	NEUTR.	ausbrechen (in ein Gelächter)	3	3.2.	130, 129
ONOM.	7 + 10	möhähtää (viljellä möhähdyksiä)	3	3.2.	ONOM.	knurren	3	3.2.	40, 41
SÄV.	1	samota (läpi)	2	2.1.	SÄV.	durchwandern	2	2.1.	260, 253
SÄV.	1	vaikeroida	3	3.1.	ONOM.	wimmern	3	3.1.	130, 129
SÄV.	1	häivähtää (häive)	4	4.2.	ONOM.	hauchen (Hauch)	1	1.3.	90, 90
SÄV. (tässä)	2	hämmentää (hämmentävä)	1	1.3.	DESKR.	verblüffen (verblüffend)	1	1.3.	230, 225
(SÄV.)	2	kakoa	1	1.3.	SÄV.	würgen	1	1.3.	250, 244
SÄV. (tässä)	2	kyteä (jäädä kytemään)	1	1.3.	SÄV. (tässä)	(weiter)schwelen	1	1.3.	90, 90
SÄV.	2	kärttää (kärttäminen)	1	1.2.	DESKR.	quengeln (Quengeln)	1	1.2.	240, 234
SÄV.	2	maanitella	1	1.2.	SÄV.	beschwören	1	1.2.	220, 215
SÄV.	2	nuokkua (nuokkuminen)	1	1.1.	SÄV. (tässä)	nicken (Nicken)	1	1.1.	290, 281
(SÄV.)	2	rykiä	1	1.3.	NEUTR.	räuspfern, sich	1	1.3.	320, 310
SÄV.	2	torkkua (torkut)	1	1.1.	SÄV. (tässä)	nicken (Nickerchen)	1	1.1.	290, 281
SÄV.	2	kiemurrella	2	2.2.	SÄV.	wälzen, sich	2	2.2.	130, 129
SÄV.	2	kiskoa	2	2.5.	SÄV.	wegzerren	2	2.5.	280, 271
SÄV.	2	lappaa	2	2.5.	SÄV.	stopfen	2	2.5.	80, 81
SÄV.	2	leijaillla	2	2.3.	SÄV. (tässä)	treiben	2	2.3.	300, 291
SÄV.	2	leijua	2	2.3.	SÄV.	schweben	2	2.3.	220, 216
SÄV.	2	loikkia	2	2.1.	SÄV.	springen	2	2.1.	330, 320
SÄV.	2	mataa	2	2.2.	SÄV.	kriechen	2	2.2.	20, 22
SÄV.	2	nyhtää	2	2.5.	SÄV.	rupfen	2	2.5.	310, 300
SÄV.	2	nyppiä	2	2.5.	SÄV.	zupfen	2	2.5.	320, 310
SÄV.	2	pinkaista	2	2.1.	SÄV.	lossprinten	2	2.1.	280, 272
SÄV.	2	punnertaa	2	2.0.	SÄV.	stemmen, sich	2	2.0.	290, 281
SÄV.	2	runnella (runneltu)	2	2.6.	SÄV.	ramponieren (ramponiert)	2	2.6.	180, 177
SÄV.	2	runnella (runneltu)	2	2.6.	SÄV.	ramponieren (ramponiert)	2	2.6.	70, 71
SÄV.	2	sulloa (sullottu)	2	2.5.	SÄV.	zwingen (gezwängt)	2	2.5.	200, 197
SÄV.	2	vaikeroida	3	3.1.	DESKR.	jammern	3	3.1.	290, 281
SÄV.	2	häämöttää	4	4.2.	SÄV.	schimmern	4	4.2.	300, 291

SÄV.	2	kytätä	4	4.1.	SÄV.	belauern	4	4.1.	20, 22
SÄV.	2	kytätä	4	4.1.	SÄV.	belauern	4	4.1.	170, 167
SÄV.	2	välähtää (välähdys)	4	4.2.	SÄV.	zucken (Zuckung)	4	4.2.	270, 263
SÄV.	3	hätistellä	1	1.2.	SÄV. (tässä)	antreiben	1	1.2.	100, 109
SÄV.	3	kuohuttaa (kuohuttava)	1	1.3.	SÄV.	empören (empörend)	1	1.3.	270, 263
SÄV.	3	tivata	1	1.2.	NEUTR.	fragen	1	1.2.	140, 138
SÄV.	3	harppoa	2	2.1.	NEUTR.	eilen	2	2.1.	10, 12
SÄV.	3	hinkata	2	2.6.	SÄV.	streifen	2	2.6.	120, 119
SÄV.	3	pujotella	2	2.1.	SÄV.	hindurchzwängen, sich	2	2.0.	240, 235
SÄV.	3	punnertaa	2	2.0.	SÄV.	zwängen, sich	2	2.0.	10, 12
(SÄV.)	3	risteillä	2	2.0.	NEUTR.	verlaufen	2	2.0.	130, 129
SÄV.	3	sysätä (sysätty)	2	2.5.	NEUTR.	werfen	2	2.5.	220, 215
SÄV.	3	syöksyä	2	2.0.	NEUTR.	beeilen, sich	1	1.3.	180, 178
SÄV.	3	häämöttää	4	4.2.	NEUTR.	aufscheinen	4	4.2.	220, 215
SÄV.	4	hämmentää	1	1.3.	NEUTR.	beeinträchtigen	1	1.3.	300, 290
SÄV.	4	rynnä	2	2.1.	SÄV.	entgegenstürzen	2	2.0.	190, 187
SÄV.	7	syöstä (läppää)	3	3.1.	SÄV.	zumüllen	3	3.1.	100, 109
SÄV.	9	loikkia	2	2.1.	SÄV.	springen (mit Riesensätzen)	2	2.1.	180, 178
SÄV.	10	pykiä	1	1.3.	SÄV.	(schrundig)	ei verbiä	ei verbiä	250, 244
SÄV.	3 + 5	syytää	2	2.5.	SÄV. (tässä)	überschütten	2	2.5.	280, 271
SÄV.	3 + 8	sännätä: sännätä vittuun	2	2.1.	SÄV.	den Abgang machen	2	2.7.	50, 51

Liite 2: Alku- ja kohdekielen verbit ja osallistajat

AT:n sana (esiintymismuoto)	AT:n osallistajat (agentti, muut)	KT:n sana (esiintymismuoto)	KT:n osallistajat	Strategia	AT, KT s.
harppoa	Yni (se)	eilen	Yni (er)	3	10, 12
hinkata	Henninen, <i>ulostetta pois jalkineestaan</i>	streifen	Henninen, <i>die Exkremete vom Schuhwerk</i>	3	120, 119
hortoilla	Lihä (se), <i>hyllyjen välissä</i>	hindurchschwanken	Bifi (er), <i>zwischen den Regalen</i>	2	80, 81
huitaista (huitaistu)	”täyttä ymmärrystä vailla huitaistut sävyt”	zusammenpanschen (zusammengepanscht)	”Farbtöne - -, die ohne Sinn und Verstand zusammengepanscht wirkten”	3	200, 197
häivähtää (häive)	”joku nopea minäkuvallinen häive”	hauchen (Hauch)	”ein Hauch von Selbstverständnis”	1	90, 90
hämmentää	kolmelle eri tasolle jakautuneesta suorituskyvystä aiheutuva epätahtisuus, <i>lyhyttä köpöttävää askelta</i>	beeinträchtigen	[passiivi + agentti] ”mit kurzen, staksenden Schritten ging es voran, zusätzlich beein-trächtigt von der auf drei verschiedenen Ebenen verteilten Leistungsfähigkeit und der daraus resultierten Taktlosigkeit“	4	300, 290
hämmentää (hämmentävä)	”melko hämmentävä kalteva vaikutelma”	verblüffen (verblüffend)	”es wirkte verblüffend schräg”	2	230, 225
hätistellä	Lihä (mä), <i>keittiöläistä</i>	antreiben	Bifi (ich), <i>die Küchenhilfe</i>	3	110, 109
häämöttää	risteys, <i>vesi- ja salamasateessa</i>	aufscheinen	Kreuzung, <i>hinter Regen und Blitzen</i>	3	220, 215
häämöttää	padonrakentamisen kuolettama kiinalaiskylä	schimmern	das chinesisches Dorf, das dem Bau des Staudamms zum Opfer gefallen war	2	300, 291
jankuttaa (jankuttaminen)	[Lihä?]	wiederkäuen (Wiederkäuen)	[Bifi?]	9	160, 158
jollottaa (jollotus)	”Ohi ajavat autot repivät sen jollotuksen lumppumaisiksi ulvahduksiksi”	jodeln (Gejodle)	”Die vorbeifahrenden Autos rissen das Gejodle zu Fetzen von schlampenhaftem Jaulen auseinander”	2	60, 61
järsiä	kissat, sitä [Gabriela]	knabbern	Katzen, an ihr [Gabriela]	2	50, 50
kaakattaa (kaakattava)	”kantautui kadulle kaakattavaa veisuuta”	gackern (gackernd)	”gackernder Choralgesang drang durch die offene Tür”	1	60, 61
kailottaa	kyläluuta, <i>suru-uutista eteenpäin</i>	herumposaunen	Streuner, <i>die große Neuigkeit</i>	2	140, 138
kakoa	Henninen (mä)	würgen	Henninen (ich)	2	250, 244
kalahdella (kalahtelu)	”Jostain takaa keskustan suunnalta rupesi kuulumaan summittaista kalahtelua.”	rumpeln	”Von hinten, aus Richtung Innenstadt, hörte man jetzt ein pauschales Rumpeln.”	2	330, 320
kapsahdella	[ei tekijää], <i>kokoustiloihin</i>	hineinschneien	(man), <i>in Konferenzräume</i>	4	170, 168

kiemurrella	Lihi (se), <i>kyynelet silmissä nurmikolla</i>	wälzen, sich	Bifi (er), <i>mit Tränen in den Augen auf dem Rasen</i>	2	130, 129
kirskua	vahamainen trikkikuvahahmo, "Siinä tunki aluksi itsensä jonkinlaiseksi pilvenpiirtäjien lomaan kirsokuvaan ja koikkelehtimaan sysätyksi vahamaiseksi trikkikuvahahmoksi - -"	knirschen (Knirschen)	wächserne Gestalt aus einem Computeranimationsfilm, "Zuerst kam er sich dabei wie eine wächserne Gestalt aus einem Computeranimationsfilm vor, die zwischen Wolkenkratzer geworfen worden ist und dort umhertaumelt und alles zum Knirschen bringt - -"	1	220, (215 -) 216
kiskoa	Henninen, <i>naista (sitä) etäämmälle siitä äijästä</i>	wegzerren	Henninen, <i>die Frau (sie) von dem Kerl</i>	2	280, 271
koikkelehtia	ks. kirskua	umhertaumeln	ks. knirschen	2	220, 215
kolistella	raitiovaunu, <i>ohi</i>	vorbeischnappen	Straßenbahn	2	60, 61
kompuroida	se [Gabriela]	stolpern	[Gabriela], <i>über irgendetwas</i>	3	50, 50
kompuroida (kompuroiva)	kappale	stolpern (stolpernd)	Brocken	1	270, 263
kumista	kalahtelu, ks. tätä, <i>hetken sillan alla</i>	dröhnen	Rumpeln, ks. kalahtelu, <i>einen Moment unter der Brücke</i>	2	330, 320
kumista (kumu)	"kaupungillinen kumu"	schwingen (Schwingung)	"urbane Schwingung"	1	90, 90
kuohuttaa (kuohuttava)	pimeä	empören (empörend)	Finsternis	2	270, 263
kyteä (jäädä kytemään)	kala-asia, <i>päässä</i>	(weiter)schwelen	das mit dem Fisch, <i>im Kopf</i>	2	90, 90
kytätä	Lihi, - - <i>hitaasti matavaa pivenriekaletta</i>	belauern	Bifi, <i>einen - - langsam vorwärts kriechenden Wolkenfetzen</i>	2	20, 22
kytätä	reipas siniasuinen nainen [kuski] (se), <i>matkustajakatrasta</i>	belauern	tüchtige blau gekleidete Frau [Fahrerin] (sie), <i>die Fahrgastherde</i>	2	170, 167
kärttää (kättäminen)	Lihi	quengeln (Quengeln)	Bifi	2	240, 234
köpöttää (köpöttävä)	[Marsalkka, Henninen ja Lihi], "kuljettiin eteenpäin lyhyttä köpöttävää askelta"	staksen (staksend)	[Marschall, Henninen und Bifi], "mit kurzen, staksenden Schritten ging es voran"	2	300, 290
lappaa	Marsalkka ja Lihi, <i>pulloja automaattiin</i>	stopfen	Marschall und Bifi, <i>die Flaschen in den Automaten</i>	2	80, 81
leijua	puhe- tai ajatuskupla, <i>Hennisen (sen) olkapään yllä</i>	schweben	Sprechblase, <i>über Henninens (seiner) Schulter</i>	2	220, 216
litistä (litisevä)	pimeä	zermalmen (zermalmend)	Finsternis	0	270, 263
loikkia	pukuhyypiö (se), <i>liikenteenjakajalle</i>	springen	Anzugskauz (er), <i>mit Riesensätzen auf die Verkehrsinsel</i>	9	180, 178
loikkia	jonkinlainen rusakko, <i>varjosta raiteita pitkin näkyviin</i>	springen	eine Art Hase, <i>aus dem Schatten, die Geleise entlang</i>	2	330, 320

luiskahtaa	kaistale tuoreen kahvin tuoksua, <i>Vallilan paahtimolta</i>	anwehen (angeweht kommen)	eine Wolke frischen Kaffedufts, <i>von der Rösterei in Vallila</i>	4 + 6	90, 90
läpsäistä (läpsäisy)	[nainen, <i>Hennistä</i>] <i>laukulla</i>	hauen (Hieb)	[die Frau, <i>Henninen</i>] <i>mit der Tasche</i>	3	280, 271
maanitella	Marsalkka, <i>nilaisiksi pakottuneita jalkoja liikkeelle</i>	beschwören	Marschall, <i>seine verrindeten Beine</i>	2	220, 215
marmattaa (marmatus)	"laskuhumalasta ja sairaiden marmatuksesta usvainen odotushuoneilma"	brabbeln	"von der nachlassenden Betrunkenheit und dem Brabbeln von Kranken getrübtetes Wartezimmerklima"	3	300, 290
mataa	pilvenriekale	kriechen	Wolkenfetzen	2	20, 22
mukista (idiom. "mukisematta")	Lihi (se)	mucksen, (usein sich) (Mucks)	Bifi (er), "ohne einen Mucks"	2	240, 235
mutista	Henninen (se)	murmeln	Henninen (er)	2	80, 81
mässähtää	Henninen, <i>ikkunalaudalta naamalleen huoneeseen</i>	landen	Henninen, <i>mit der Visage voran im Zimmer</i>	3	70, 71
möhähtää (möhähdys)	"viljeltiin möhähdyksiä" [miehet]	knurren	[Männer] (sie)	10	40, 41
mönkiä	leppäkerttujen valtoin punainen vitsaus	krabbeln	die rote Landplage der Marienkäfer	2	120, 119
naputtaa	Lihi (se), - - <i>keskisormenkynnellään</i>	schnippen	Bifi (er), <i>mit seinem - - Mittelfingernagel</i>	2	60, 60
narista (narina)	<i>painava, epätyydyttynyt</i> n. [Marsalkan puheesta]	murren (murrend)	"die Worte kamen murrend"	3 + 10	20, 22
nitistää	Marsalkka, <i>pahvin (sen) pieneksi mytyksi</i>	zerknüllen	Marschall, <i>das Stück Pappe zu einer kleinen Kugel</i>	2	250, 244
nuokkua (nuokkuminen)	[ei tekijää; Henninen ja/tai Lihi ja/tai Marsalkka]	nicken (Nicken)	[ei tekijää; Henninen und/oder Bifi und/oder Marschall]	2	290, 281
nyhtää	[Marsalkka], <i>kädet sieltä märistä taskuista</i>	rupfen	[Marschall], <i>die Hände aus den feuchten Taschen</i>	2	310, 300
nyppiä	Henninen, <i>housunlahkeitaan reisien kohdalta</i>	zupfen	Henninen, <i>an seinen Hosenbeinen auf Oberschenkelhöhe</i>	2	320, 310
nytkähdellä	autojonot, <i>hitaasti eteenpäin pitkän ja tuskallisen krampin tavoin</i>	vorwärtsrücken	Autoschlängen, <i>langsam, wie in einem schmerzhaften Krampf</i>	2	180, 178
palpattaa (palpatio)	Hönö-Pekka (se), "vaivalloisen palpatuksensa saattamana"	lallen (Gelalle)	Lall-Pekka (er), "begleitet von seinem mühsamen Gelalle"	3	140, 138
parahtaa (nauruun)	Lihi (se)	ausbrechen (in ein Gelächter)	Bifi (er)	4 + 7	130, 129
parkaista	[ei tekijää], "että hajaantukaa"	brüllen	(man), "auseinander!"	3	180, 178
pauhata (pauhu)	taivaanvallat	tosen (Getöse)	Himmelsmächte	2	240, 235
pauhata	[kaikki kolme], <i>henkimaailman ilmiöillä</i>	schwadronieren	[alle drei], über Phänomene aus dem Reich der Geister	2	110, 109
pinkaista	Erno (se), juoksuun	lossprinten	Erno (er)	2	280, 272

polottaa	- - hyypiö, kännykkään	röhren	ein - - Kauz, <i>in sein Handy</i>	3	10, 12
pujotella	Marsalkka ja Henninen, <i>vihreiden pöytiä välistä keskimmäiseen pöytään</i>	hindurchzwängen, sich	Marschall und Henninen, <i>zwischen den grünen Bänken an den mittleren Tisch</i>	3	240, 235
pulpahdella	ihmisiä, <i>kaduille ovista ja muista koloista</i>	perlen	Menschen, aus Türen und anderen Öffnungen	1	290, 281
pungeta	Henninen, <i>siihen kapeaan tilaan</i>	quetschen, sich	Henninen, <i>in den engen Raum</i>	2	190, 188
punnertaa	kutvonen	zwängen, sich	- - Assi, <i>in ein Taxi</i>	3	10, 12
punnertaa	Henninen, <i>itsensä pystyasentoon</i>	stemmen, sich	Henninen, <i>in stehende Position</i>	2	290, 281
pupeltaa	[ei tekijää], <i>annos vihamielisen keittäjän lautaselle roiskaisemaa lannistavaa apetta</i>	stochern	(man), <i>in einer Portion entmutigender Brühhäcksel</i>	3	170, 168
puuskuttaa	Marsalkka, <i>perään muutaman äännähdyksen</i>	keuchen	Marschall, <i>ein paar Laute hinterher</i>	2	230, 225
pykiä	jarruletkut	(schrundig)	Bremsschläuche	10	250, 244
pölähtää (ilmaan)	joukko pieniä mustia kärpäsiä	auffliegen	ein Schwarm kleiner, schwarzer Fliegen	3	80, 81
raahata	Henninen, <i>jalkaansa pitkin nurmikkoa</i>	schleifen	Henninen, <i>seinen Fuß über den Rasen</i>	3	120, 119
raahata	[Marsalkka], jalassaan jotain saatanan laituria	herziehen	Marschall (er), <i>einen ganzen Bootsanleger hinter sich</i>	3	220, 215
risteillä	epäsäännöllisiä geologisia muodostumia, pitkin sitä mustanpuhuvaa ainesta [kenkää]	verlaufen	unregelmäßige geologische Formationen, hier und da [an dem Schuh]	3	130, 129
roiskaista (roiskaisema)	vihamielinen keittäjä, <i>lannistavaa apetta lautaselle</i> (ks. pupeltaa)	klatschen	boshafte Köchin, <i>einem eine Portion entmutigender Brühhäcksel auf den Teller</i>	2	170, 168
rojahtaa	Henninen, <i>takaisin katuun</i>	zusammenfallen / fallen	Henninen, <i>wieder in sich, auf die Straße</i> ; "dann fiel er wieder in sich zusammen und auf die Straße"	3 + 8	290, 281
runnella (runneltu)	"runnellun lieriön muotoisia tummanharmaita pilviä"	ramponieren (ramponiert)	"dunkelgraue Wolken in der Form eines ramponierten Zylinders"	2	180, 177
runnella (runneltu)	["palavasilmäinen hormonipiru"], <i>Henninen</i>	ramponieren (ramponiert)	["Hormonteufler mit brennenden Augen"], <i>Henninen</i>	2	70, 71
rupatella (rupatteleva)	urheilijat	plaudern (plaudernd)	Sportler	2	150, 148
rykiä	Marsalkka (mä), <i>vaivautuneena</i>	räuspern, sich	Marschall (ich), <i>geniert</i>	2	320, 310
rymistä	se koko juttu, <i>Henniseen, jotenkin vastaanpanemattomasti</i>	scheppern (scheppernd einschlagen)	der Fall, <i>bei Henninen, irgendwie widerstandslos</i>	6	310, 300
rynnä	vesi, <i>vastaan ja päälle</i>	entgegenstürzen	Wasser, <i>einem</i>	4	190, 187

rähjätä (rähjäminen)	Laura (sen suusta), <i>voimasanoilla</i>	rummachen (Rummachen)	Laura (aus ihrem Mund), <i>mit Kraftausdrücken</i>	3	150, 148
rämistä	useampia irtonaisia segmenttejä, <i>rännistä asfalttiin</i>	scheppern (sich lösen + scheppern)	mehrere Segmente, <i>von der Regenrinne (sich lösen), auf den Asphalt (scheppern)</i>	2 + 6	70, 71
röyhittää: röyhittää rintaansa	hyypiö (se)	werfen: sich in die Brust werfen	Kauz (er)	5	320, 310
samota (läpi)	[passivi; kaikki], <i>sellaista voimapuhetta aina ja kaikkialla väistämättä seuraava kunnioitettava hiljaisuus</i>	durchwandern	[passiivi; kaikki], <i>die andächtige Stille, die solchen Kraftausdrücken immer und überall folgte</i>	1	260, 253
sihistä	Marsalkka (kuiskaamisesta)	(zurück)zwischen	Marschall	2	30, 32
siristää (silmiään)	[passiivi]	(die Augen) zusammenkneifen	(man)	5	130, 129
sorkkia	Henninen, <i>hedelmiä ja vihanneksia</i>	wühlen	Henninen, <i>im Obst und Gemüse</i>	3	80, 81
sulloa (sullottu)	”krumeluuriin kultakehyksiin sullottu valokuva”	zwängen (gezwängt)	”das in einen verzierten Goldrahmen gezwängte Foto”	2	200, 197
sysätä (sysätty)	ks. kirskaa	werfen	[passiivi] ks. kirskaa	3	220, 215
syytää	[mies ja nainen], <i>Hennisen (sen) ylle kimeää jatkuvasyöttöistä solvaamista</i>	überschütten	[Man und Frau], <i>Henninen (ihn), mit unausgesetzten grellen Verwünschungen</i>	3	280, 271
syöksyä	pukuhyypiö (se), <i>keräilemään papereitaan (niitä)</i>	beeilen, sich	Anzugkauz (er), <i>seine Unterlagen (sie) anzusammeln</i>	3	180, 178
syöstä (läppää)	Henninen (sä)	zumüllen	Henninen (du), Bifi (<i>mich</i>)	7	110, 109
sännätä (vittuun)	Marsalkka (mä)	den Abgang machen	Marschall (ich)	3 + 8	50, 51
tihrustaa	toinen [äijä] (se), <i>linssien läpi</i>	spähen	der andere (er), <i>durch seine Linsen</i>	3	10, 12
tiirata	Lihi (se), <i>porraskäytävän oven läpi nimitaulua</i>	Ausschau halten	Bifi, <i>durch die Haustür hindurch nach der Tafel mit den Namen</i>	8	190, 188
tiirata	[Marsalkka, Henninen ja Lihi], <i>[tukkeutuneen viemärin ympärille juoksetetun uskottavan tekoaltaan] pohjalle</i>	gucken	[Marschall, Henninen und Bifi], <i>bis auf den Grund [des ohne Vorankündigung rund um einen verstopften Gulli angeschwemmten Sees]</i>	3	300, 291
tivata	sammakkomiehet (ne), <i>Hönö-Pekalta (siltäkin) dokumenttia</i>	fragen	Froschmänner (sie), <i>Lall-Pekka (ihn) nach Dokumenten</i>	3	140, 138
tonkia (tonkiminen)	[Marsalkka, <i>taskuja</i>]	wühlen (Wühlen)	[Marschall, <i>in den Taschen</i>]	2	310, 300
torkkaa (torkut)	[ei tekijää; Henninen ja/tai Lihi ja/tai Marsalkka]	nicken (Nickerchen)	[ei tekijää; Henninen und/oder Bifi und/oder Marschall]	2	290, 281
tökätä	Henninen (se), <i>banaaniterttua</i>	stechen	Henninen (er), <i>in eine Bananentraube</i>	2	80, 81
ulvahtaa (ulvahdus)	ks. jollottaa	jaulen (Fetzen von	ks. jollottaa	9	60, 61

		Jaulen)			
vaikeroida	Lihi (se)	wimmern	Bifi (er)	1	130, 129
vaikeroida	Henninen	jammern	Henninen	2	290, 281
välähtää (välähdys)	loittoneva ukkonen	zucken (Zuckung)	abziehendes Gewitter	2	270, 263
äheltää (äheltäminen)	[Marsalkka]	bemühen, sich (Bemühen)	[Marschall]	3	220, 215
ähertää	[ei tekijää / hyypiö], <i>joku päätös</i>	zustande bringen	(man) [yleinen / Kauz], <i>eine Entscheidung</i>	8	320, 310
ähkiä	Marsalkka (mä)	rumächzen	Marschall (ich)	2	50, 51
ähkiä (ähkintä)	[ei tekijää; Henninen ja/tai Lihi ja/tai Marsalkka], "sanaton ähkintä"	ächzen (Ächzen)	[ei tekijää; Henninen und/oder Bifi und/oder Marschall], "wortloses Ächzen"	2	290, 281
ähkäistä	[miehet] <i>silloin tällöin</i>	stöhnen	[Männer] (sie)	3	40,41
ähkäistä	Lihi	stöhnen	Bifi	3	150, 148